

Pappa'n min sitter i fengsel, men ikke si det til noen!

**Omsorgspersoners erfaringer og opplevelser i forhold til
barn som har en av sine nærmeste i fengsel**

En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie

Brit Østbu

Masterstudiet i barnehagepedagogikk ved Høgskolen i Oslo,
Avdeling for lærerutdanning. Våren 2009.

Forord

Tankene omkring barn som har en av sine nærmeste i fengsel startet ikke med denne oppgaven. Allerede som nyutdannet førskolelærer ble jeg stilt dette spørsmålet fra en av foreldrene: *Skal jeg fortelle barna mine at faren deres sitter i fengsel?* I fellesskap ble vi sittende og reflektere over spørsmål som dukket opp, men uten å finne en ”riktig løsning”. Å skrive denne oppgaven har igjen krevd rom for ettertanke og refleksjoner rundt det å ha en av sine nærmeste innenfor murene, men med den forskjellen at jeg denne gangen har hatt flere informanter og samtalepartnere. Det er deres fortjeneste at barn som har en av sine nærmeste i fengsel denne gangen blir sett og ikke fortsetter med å være *usynlige ofre*. Uten dere hadde ikke dette temaet blitt en oppgave. **Tusen, tusen takk!**

Takk Anne Berte, som i regi av OMEP, ga meg ansvaret for ”innkjøp og vasking av leker i fengslet”. Det ga meg en ytterligere interesse for temaet. **Takk** til Bente og Foreningen for Fangers Pårørende, som gjennom to år, har stilt velvillig opp til alle de samtaler jeg måtte ønske, og vært behjelpelig med å skaffe informanter. **Takk** til informantene som har sitt virke innenfor fengselsmurene, og som villig delte sine kunnskaper og erfaringer med meg. **Takk** til mine medstudenter Pia, Eva Therese, Hanne, Siv og Sandra for samtaler, diskusjoner, konstruktive tilbakemeldinger og datahjelp.

Takk - Gro fordi du alltid stiller opp for meg. Denne gangen med lesning av oppgaven, rettelser, tilbakemeldinger og datakyndig hjelp. **Takk** til Thomas og Øyvind for rettleiding og forslag til forbedringer. Det har betydd mye. **Takk** Hanna - for oppmuntrende ord og for middagen som jeg vet venter på meg når denne oppgaven er levert.

Takk Inger Marie - min flotte veileder, som gjennom både diskusjoner, samtaler, frustrasjoner og gleder har vært som en ”klippe” for meg. Alltid optimistisk, rolig og med tro på at dette skulle gå. **Takk** Anne – for hjelp til å finne litteratur og for samtaler med tekoppen i nærheten.

Takk Nina – for at du leste min oppgave og kom med konstruktive tilbakemeldinger.

Takk mamma – for ”god hjelp på veien” og for kakebaking når du merket at tid til slike aktiviteter var en mangelvare, **Takk** Anette - for støtte og oppmuntring når alt har sett litt vanskelig ut, og for at du er den du er. **Takk** Jon - for din støtte gjennom disse årene. Det at du aldri mistet troen på at dette skulle bli en oppgave har betydd mye for meg

Summary

This master thesis is about children who have one of their closest relatives in prison. It is a taboo field, and there is only a little professional literature about the subject. My desire has been to gain more knowledge about how this group of children experience and react to the imprisonment. This led to the following approach to the problem: *Care persons practice and experiences towards children who have one of their closest relatives in prison*. In order to gain information, thoughts and opinions around the approach to the problem, it was natural for me to use interview as the method. Even though the thesis is about children and that which to gain greater insight into their reactions, I interviewed adults. Adults are in this case care persons who have the daily responsibility for the child, and preschool teachers. Their practice and experiences of how children experience this, is what comes through in the thesis. I would have gotten the best answers if I had asked the children themselves, however, I felt under-qualified for an assignment of that strength. This is both a personal and vulnerable subject, which for many, is difficult to talk about.

I am inspired by the existential philosophical movement, and I have chosen to have that as the basis, and to use Buber's, Levinas' and Løgstrup's theories about "meeting the other". I have used this theoretical foundation because I believe in the human view which existentialism stands for. This tradition denies that human destiny is predetermined. According to the existentialistic way of thinking, every single human being is significant and is to be recognized as the person who he is, and not by what someone close to him has done. To have one of one's close relatives in prison can lead to sorrow, shame, and guilt; feelings which may not be expressed because the subject is taboo. Sayings like *The apple doesn't fall far from the tree* and *Like father, like son* are playing a part in stigmatizing children of inmates. A group of children who are referred to as *The hidden punished*. This explains some of the difficulties which this group of children may have.

With this thesis, I wish to gain deeper insight into the challenges children of prisoners have so that we, child-care personnel, can gain greater knowledge. Insight into the subject can lead others to dare to talk with the people who are in this situation more than before, and maybe even to bring it up as a topic in child-care.

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det er et tabubelagt område, og det er lite faglitteratur om emnet. Mitt ønske har vært å få større innsikt i hvordan denne gruppen barn opplever og reagerer på fengslingen. Det førte frem til følgende problemstilling *Omsorgspersoners erfaringer og opplevelser i forhold til barn som har en av sine nærmeste i fengsel*. For å få informasjon, tanker og meninger rundt problemstillingen så var det naturlig for meg å benytte intervju som metode. Oppgaven handler om barn og det å få større innsikt i deres reaksjoner, men jeg har allikevel intervjuet voksne. Voksne vil i dette tilfelle si, omsorgspersoner som har det daglige ansvaret for barnet og førskolelærere. Det er deres erfaringer og opplevelser av hvordan barn opplever det som kommer frem i oppgaven. De beste svarene hadde jeg fått ved å spørre barna selv, men jeg følte meg ikke kompetent til en slik oppgave. Dette er et personlig og sårbart tema som for mange er vanskelig å snakke om.

Jeg er inspirert av den eksistensfilosofiske retningen, og har valgt å ta utgangspunkt i den, og benytte Buber, Levinas og Løgstrup sine teorier om det å møte den andre. Jeg har valgt denne teoretiske forankringen fordi jeg har tro på det menneskesynet som eksistensialismen står for. Denne tradisjonen avviser tanken på at menneskets skjebne er forutbestemt. Ut i fra eksistensialismens tankegang så er hvert enkelt menneske betydningsfullt og skal anerkjennes som den personen han er, og ikke hva noen i ens nærhet har gjort. Det å ha en av sine nærmeste i fengsel kan medføre både sorg, skam og skyld. Følelser som kanskje ikke får utløp, fordi emnet er tabubelagt. Ordtak som *Eplet faller ikke langt fra stammen* og *Som far, så sønn* er med på å stigmatisere barn av innsatte. En gruppe barn som også blir kalt *De skjulte straffede*. Det sier noe omfanget av vansker som denne gruppen barn kan ha.

Jeg ønsker med denne oppgaven å få større innsikt i de utfordringene som barn av innsatte har, slik at vi som barnehagepersonell kan få mer kunnskap. Innsikt i temaet kan gjøre at vi i langt større grad "tørr" å snakke med menneskene det berører, og kanskje også ta det opp som et tema i barnehagen.

Innhold

Forord	2
Summary	3
Sammendrag	4
Innhold	5
1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Formålet med oppgaven	9
1.3 Problemstilling	10
1.4 Avgrensning	10
1.5 Sentrale begrep	11
1.5.1 Fengsel	11
1.5.2 Besøksrom	12
1.5.3 Foreningen for Fangers Pårørende	12
1.6 Hvordan materialet til oppgaven ble brakt til veie	12
1.7 Oppgavens oppbygging	13
2 Teoretisk forankring	14
3 Omsorgspersoner i fengsel – et tabubelagt område	23
4 Kriminalomsorgen, faktaopplysninger og regler	27
4.1 Rapport fra Justisdepartementet	28
4.2 Retningslinjer for kontakt med fengslede	29
4.3 Retningslinjer for kontakt i fengsel med høyt sikkerhetsnivå	30
4.3.1 Telefonkontakt i fengsel med høyt sikkerhetsnivå	31
4.3.2 Retningslinjer for kontakt i fengsel med lavt sikkerhetsnivå	31
4.3.3 Brevveksling	31
4.3.4 Pappagrupper	32
4.4 Helse og livskvalitet blant fangers pårørende	33
4.5 Økonomiske konsekvenser for pårørende	33
5 Metode	35
5.1 Den kvalitative forskningsmetoden	35
5.2 Det halvstrukturerte forskningsintervju	35
5.3 Informanter, utvalg og tilgang	36
5.4 Intervjuguide, forberedelse og gjennomføring av intervju	37
5.4.1 Intervjuguide	38
5.4.2 Forberedelser til intervjuene	38
5.4.3 Gjennomføring av intervju	40
5.4.4 Transkripsjon	41
5.5 Validitet og reliabilitet	41

6	Analyse og drøfting av materialet	43
6.1	Åpenhet eller fortielse, - omsorgspersoner	44
6.2	Åpenhet eller fortielse, - Førskolelærere	49
6.3	Ord og handlinger knyttet til fengslingen	53
6.4	Besøk i fengselet, en rett barnet har – men ingen plikt	55
6.5	Mulige endringer i barns væremåte etter fengslingen	58
6.5.1	Mistillit til andre mennesker.....	59
6.5.2	Å være sterk, veloppdragen, høflig og ansvarsbevisst.....	61
6.5.3	Skam, skyld, sorg, sårbarhet og tristhet	63
6.5.4	Sinne – utagerende atferd.....	65
6.5.5	Styrke eller traume	66
6.5.6	Media	68
7	Oppsummerende refleksjoner	70
7.1	Profesjon - lovverk.....	71
7.2	Relasjoner i forhold til barn, foreldre og barnehageansatte	72
7.3	Ønsker, aktiviteter og mulige gjøremål i barnehagen, når barn har en av sine nærmeste i fengsel..	78
7.3.1	Ønsker	78
7.3.2	Aktiviteter, barnestyrte – personalstyrte	81
7.3.3	Mulige gjøremål	84
8	Avsluttende tanker og kommentarer	88
8.1	Funn.....	88
8.2	Refleksjoner i forhold til meg selv som intervjuer.....	89
8.3	Hvordan møtene med mine informanter har påvirket meg?	90
8.4	Kriminalomsorgen	91
8.5	Veien videre	92
8.6	Avslutning	93
	Litteraturliste	95
	Vedlegg.....	100

1 Innledning

Jeg har nesten ingen venner igjen for alle vet hva pappa har gjort. Det er mange som mobber meg med at han sitter inne. De sier jeg er av samme ulla, for jeg arver det etter faren min. jeg er veldig lik han når det gjelder utseende. Jeg er redd for at det er sant, for vi arver jo fra foreldrene våre. Mange ganger ligger jeg og får ikke sove for jeg tenker på om jeg havner på samme kjøret som pappa. Men det tør jeg ikke si til noen. De sier at jeg har levd av pengene som han skaffet med smuglinga, så jeg er skyldig jeg også. Det klarer jeg ikke å la være å tenke.¹

Dette innlegget fra en gutt på 13 år fikk meg til å tenke. Jeg hadde litt kunnskap om barn av innsatte, men det var ikke mye. Hvorfor måtte en gutt på 13 år skrive innlegg til ”Simon, i På Skråss”? Hadde han ingen andre å dele vanskene sine med? Torde han ikke å snakke med noen andre? Hva med de barna som ikke har lært skriftspråket og kan skrive ned sine tanker? Hvordan reagerer de? Hvordan får deres følelser utløp? Spørsmålene ble mange og jeg bestemte meg for å få vite mer om denne gruppen barn.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Det er flere grunner til at jeg ønsker å sette fokus på barn som har en av sine nærmeste i fengsel. For det første er dette en gruppe barn som sjelden blir nevnt, og som ofte er glemt og forbigått når det gjelder de fleste hjelpeinstanser (Raundalen og Schultz, 2006). I tillegg er dette et tabubelagt område. Vi snakker ikke om det. Kanskje kan det skyldes fordommene mot innsatte og dermed også den skammen de pårørende føler at de må bære? Dette er noe av det jeg ønsker å rette søkelyset mot i denne oppgaven.

Barna representerer en gruppe barn som kan være rammet av det mange vil betegne som en krise, hvor vi som medmennesker kanskje ikke har nok kunnskap eller mot til å gå inn i deres vansker (Raundalen og Schultz, 2006). Denne gruppen barn er blant annet blitt kalt *De glemte barna* (Raundalen og Schultz, 2006), *De skjulte straffede* (Egge, 2004) og *De bortglemte ofre* (Melin, 1998). Dette er ord og vendinger som sier noe om omfanget av de vanskene som

¹ Gutt, 13 år, Aftenposten 20.08.1994, ”Simon i På Skråss”, Grambo, 2000: 66.

denne gruppen barn kan ha. Jeg har her benyttet uttrykket ”denne gruppen barn” og mener med det barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det er noe de har felles, men hver for seg er de mennesker med ulike behov, følelser og tanker. På hver sin måte er de unike. Jeg har ikke med denne oppgaven ment å stigmatisere barn av innsatte ved å ”synes synd på” eller alltid forsvare denne gruppen barn fordi vanskene og påkjenningene kanskje har vært større enn hos andre. Barn av innsatte blir i likhet med andre grupper barn, som har ekstra påkjenninger i sine liv, ofte betraktet som sårbare grupper. Hva innebærer egentlig det å tilhøre en sårbar gruppe? Jeg forbinder begrepet med mennesker som vi må være varsomme med og beskytte på en god måte slik at det ikke oppstår nye vanskeligheter. Under et intervju uttaler Marit Egge at barn av fengslede også kan få en ekstra styrke, fordi de har mange både positive og negative opplevelser (Ekern, 2007). Felles for barn av innsatte er at deres erfaringer og eventuell smerte er usynlige for andre. Pårørende snakker sjelden om det å ha en av sine nærmeste i fengsel, og i og med denne tausheten så får vi ingen kunnskap. Dermed får de kanskje heller ikke hjelp til å bearbeide sorgen, savnet og smerten de måtte ha (Nielsen, 2002).

Foreningen for Fangers Pårørende (FFP) har gjennom sin kontakt med Statistisk Sentralbyrå, Justisdepartementet og Kriminalomsorgens Utdanningscenter kommet frem til at det er cirka 6000-9000 barn per år som opplever at en eller begge foreldre blir fengslet. I tillegg opplever mange barn at søsken eller andre nære familiemedlemmer blir satt i fengsel. Det finnes ingen offisielle tall på hvor mange barn det er som er berørt da rutinene er forskjellig på om barn av innsatte blir registrert i de ulike fengsler (Nyberg, 2004)². Det er helt tilfeldig om det blir oppdaget at barn har vansker fordi de har en av sine nærmeste i fengsel. Det er ifølge Nyberg (2004) viktig å få publisert statistikker slik at denne gruppen barn blir synlige i samfunnet.

Forskningsstiftelsen Fafo sin levekårsundersøkelse blant innsatte fra 2004 viste at 30 % av de innsatte hadde opplevd at personer i nærmeste familie satt eller hadde sittet i fengsel. Denne prosentatsen er høy og det er en indikasjon på at barn som har en av sine nærmeste i fengsel er mer utsatt for å bli lovbrøtere (St.meld. nr. 37, 2007-2008, kapittel 13:1). I dag finnes det ingen faste rutiner på hvordan vi skal følge opp barn av innsatte. Det er helt tilfeldig om barna blir ”sett” av andre personer og hva som eventuelt blir gjort for dem (Nyberg, 2004). Ingeborg Veia (2004) sier: *Eplet faller ofte ikke langt fra stammen. Men eplet kan plukkes før det faller!*

² <http://ffp.no/index.php>

(Vea, 2004:3). Jeg synes dette var en positiv og god måte å si noe om muligheten til å forebygge, muligheten til å ”se” barna og ta vare på dem.

Jeg har gjennom flere år som førskolelærer opplevd at noen barn har hatt en av sine nærmeste i fengsel. Gjennom organisasjonen OMEP (World Organisation for Early Childhood Education) har jeg vært med på å vedlikeholde og videreutvikle et ”besøksrom” i et fengsel. Et besøksrom innebærer at det skal være tilbud om leker og spill tilpasset barn på ulike alderstrinn, slik at barn og foreldre i tillegg til samtaler kan ha samspill gjennom lek og aktiviteter (Foreningen for Fangers Pårørende, 2003).

Som ansatt på et Fagsenter har jeg hver uke i noen måneder fulgt et barn til fengselet slik at hun fikk møte sin far. Jeg opplevde å se gleden og stjernene som ble tent i øynene når de traff hverandre. For meg har dette medført mange tanker, - tanker som alltid ender opp med spørsmålene: Hva kan det å ha en av foreldrene i fengsel innebære av savn, sorg, smerte, skyld og skam for denne gruppen barn? Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte for dem?”.

1.2 Formålet med oppgaven

Temaet jeg skriver om er tabubelagt, og det er lite litteratur og fagkunnskap om emnet. Av den grunn er formålet med oppgaven å få større innsikt i hvordan barn som har en av sine nærmeste i fengsel både kan oppleve og reagere på en slik hendelse. Jeg har valgt å benytte et halvstrukturert forskningsintervju som metode slik at jeg kan få omsorgspersoners historier og opplevelser av hvordan barna reagerer. Det vil aldri bli barnas egne opplevelser, men kanskje er en nær omsorgsperson en av dem som kjenner barnet best og dermed kan være den nest beste til å tolke barnets opplevelser. Gjennom informantenes historier og fortellinger håper jeg å få kunnskap som jeg etter hvert kan formidle videre. Som barnehageansatte har vi ifølge Lov om barnehager (KD,2006a) et ansvar for å vise omsorg. Manglende kunnskap kan være en grunn til at omsorgen ikke blir godt nok ivaretatt.

Ifølge Marit Egge (2008), som er forsker og klinisk pedagog, så opplever ofte foreldre at barnehage, skole og offentlig hjelpeapparat har liten erfaring med barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det kan føre til at verken barn eller foreldre får den hjelpen de trenger og har krav på (Egge, 2008). *Manglende kompetanse rammer barna* hevder hun (Egge, 2008:43). Med denne oppgaven ønsker jeg å bidra til å få større innsikt i temaet og synliggjøre de

rettigheter barn har. Da kan vi som barnehageansatte blir mer bevisst på vanskene som kan oppstå, slik at vi møter barna med mer kunnskap og ”klarere øyne”.

1.3 Problemstilling

Det har vært vanskelig å komme frem til en problemstilling som belyser de vanskene barn kan ha når det gjelder det å ha nære omsorgspersoner i fengsel. Det er et vidt tema som favner mange viktige spørsmål. Først og fremst i forhold til omsorgen til og rundt barnet, men også når det gjelder tiltak satt i verk av Justisdepartementet. Jeg har valgt denne problemstillingen:

Omsorgspersoners erfaringer og opplevelser i forhold til barn som har en av sine nærmeste i fengsel.

Problemstillingen er vid. Jeg vil derfor i neste punkt komme nærmere inn på hvilke avgrensninger jeg har tatt.

1.4 Avgrensning

Feltet er stort og mangfoldig, og derfor har jeg av etiske og tidsmessige faktorer måttet gjøre noen valg.

- Jeg vil i denne oppgaven ta utgangspunkt i erfaringer fra familier hvor den som soner en dom har hatt kontakt og omsorg for barna før fengslingen. Den handler ikke om de mødre eller fedre som aldri har stilt opp. Deres historier ville blitt annerledes.
- Jeg har ønsket å komme i kontakt med familier hvor den innsatte soner en dom på over et år. Lengre dommer kan kreve andre og kanskje mer gjennomtenkte samtaler med mer åpenhet fra pårørende sin side, enn for eksempel en dom på tre uker for å ha kjørt bil i alkoholpåvirket tilstand.
- I utgangspunktet ønsket jeg å intervju barn slik at jeg fikk deres historie om hvordan det er å ha en mor, far eller annen omsorgsperson i fengsel, men for meg ble dette en for stor oppgave som jeg ikke føler meg kompetent til. Ved å intervju barn og høre hvordan de opplever/opplevde det å ha en av sine nærmeste i fengsel så vil jeg raskt møte etiske dilemmaer. Det finnes lover, regler og forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. Helsinkideklarasjonen regulerer i en viss

utstrekning forskning på barn. I et intervju med Marit Egge, hevder hun at bruk av barn som informanter kun kan forsvares dersom forskeren ønsker informasjon som bare barnet kan gi (Ekern, 2007). Mitt ønske om å intervju barn var et oppriktig ønske om å lytte til det de hadde å si, for så å formidle dette videre slik at de kanskje kunne få det bedre i en vanskelig livssituasjon. Dette er et personlig og sårbart tema som er vanskelig å snakke om for mange. Kanskje er det en sannhet mange vil fortrenge, og hvordan vil det bli hvis jeg med mine spørsmål fikk frem reaksjoner hos barna som jeg ikke kunne takle? Jeg hadde heller ikke anledning til å holde kontakt eller følge opp barna i etterkant av et intervju slik at de på den måten kunne fått bearbeidet sine følelser. § 12 i Retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, juss og teologi står det: *Når barn og unge deltar i forskning har de særlige krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov.* Jeg valgte derfor å intervju de personene som kanskje kjenner barna best, personene som har den daglige omsorgen og ansvaret for barnet. Gjennom samtale med omsorgspersonene, håper jeg å få ta del i hvordan de opplevde sine barns reaksjoner i forhold til selve fengslingen, tiden etterpå, hvordan de bearbeidet hendelsene og om de tror at egne følelser kan ha påvirket barna i stor grad. Jeg vet at det ikke gir et riktig bilde ved kun å snakke med pårørende, men det er et valg jeg har gjort.

- Jeg har på grunn av oppgavens lengde valgt å ikke skrive om straffedømte personer med utenlandsk statsborgerskap. De kan i tillegg til fengselsstraff bli utvist fra landet. Flere av de innsatte har barn, og muligheten for utvisning er en ekstra bekymring og belastning for dem (Foreningen for Fangers Pårørende, 2009).
- Besøk i fengsler og intervjuer med foreldre og førskolelærere har på grunn av tidsmessige og økonomiske årsaker blitt gjennomført i Østlandsregionen.

1.5 Sentrale begrep

Jeg ønsker videre å forklare enkelte begrep og hva de innebærer

1.5.1 Fengsel

Det finnes forskjellige typer fengsler og flere forskjellige måter å sone sin straff på. I denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i fengsler med både høyt og lavt sikkerhetsnivå. Disse begrepene vil bli utdypet i punktene 4.3 og 4.3.2.

1.5.2 Besøksrom

Besøksrommet er i mange fengsler den eneste muligheten til å ivareta kontakten med barna. Et besøksrom innebærer at det skal være et tilbud om leker og spill tilpasset barn på ulike alderstrinn (Foreningen for Fangers Pårørende, 2003).

1.5.3 Foreningen for Fangers Pårørende

Jeg vil nedenfor beskrive hvordan denne organisasjonen arbeider. Den vil videre i oppgaven kun bli omtalt som FFP.

1.6 Hvordan materialet til oppgaven ble brakt til veie

Det er skrevet lite litteratur om dette emnet, så derfor måtte jeg i stedet kontakte personer som jeg mente hadde erfaring og kunnskap. Jeg tok kontakt med *Foreningen for Fangers Pårørende* (FFP) som er en selvstendig organisasjon, grunnlagt i 1992. Dette er en forening som har det som sin viktigste oppgave å gi støtte og råd til pårørende. De ønsker i tillegg å synliggjøre de pårørendes situasjon overfor Kriminalomsorgen slik at forholdene kan bli bedre tilrettelagt. Foreningen arbeider også med prosjektarbeid og informasjonsarbeid om fangers pårørende. Under arbeidet med oppgaven så har jeg hele tiden hatt kontakt med foreningen og deltatt på temakvelder de har arrangert.

Jeg startet med å intervju eller å ha samtale med fire personer som har sitt arbeid innen fengselsvesenet. Dette var henholdsvis en prest, en sosionom, en fengselsbetjent og en fritidsarbeider. Jeg ønsket å få mer kunnskap om deres arbeid og bli fortalt hvordan de forholdt seg til barn som besøkte sine nærmeste i fengsel. En av personene arbeidet i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå, mens de tre andre arbeidet i fengsler med lavt sikkerhetsnivå. Det var viktig for meg å få intervjuet personer som arbeidet i fengsler med ulik grad av sikkerhetstiltak da dette kanskje kunne ha noe å si for om de oppfattet besøk av barn som positivt eller ikke. Av samme grunn valgte jeg å intervju personer som hadde forskjellige yrker, da dette kanskje hadde betydning for deres meninger, opplevelser og historier.

Jeg deltok også på et kurs i Danmark som hadde tittelen *Om barn og pårørende til innsatte*. Det var i regi av *Savn*, som er en organisasjon på lik linje med FFP. De har også som hovedoppgave å gi råd og støtte til pårørende, samt å synliggjøre deres sak ovenfor Kriminalomsorgen, men følger i langt større grad opp innsatte som nettopp er løslatt enn det FFP gjør.

Jeg ble anbefalt å kontakte Anette Bell som har skrevet en hovedoppgave om emnet og arbeidet innen fengselet. Jeg ønsket samtaler med mennesker som hadde forskjellig tilknytning til fengselet for på den måten å få nyansert kunnskap. Deres erfaringer og viten var til stor hjelp for meg da jeg begynte å arbeide med min oppgave. Spesielt var dette nyttig i forhold til utarbeidelsen av intervjuguiden. Denne kunnskapen har medvirket til at jeg har kunnet se temaet fra flere forskjellige vinkler.

1.7 Oppgavens oppbygging

Jeg har bygget opp denne oppgaven ut i fra informantenes historier, meninger og svar på spørsmål. Når jeg ser bort fra tema, avgrensning og teoridel så er delene i oppgaven valgt ut i fra hva informantene mener er viktig å få frem. *Det er godt at noen vil skrive om dette, for det er så tabubelagt og det er så få som vet noe om fengsler*, sa en av omsorgspersonene. Av den grunn har jeg, etter å ha redegjort for min teoretiske forankring, valgt å fokusere på begrepet tabu. Hva begrepet innebærer og hva det kan gjøre med oss som mennesker.

Jeg vil deretter gjøre rede for regler og retningslinjer innenfor Kriminalomsorgen. Det kan bidra til at informantenes historier og opplevelser blir tydeligere.

Jeg har benyttet et ustrukturert kvalitativ intervju som metode i min undersøkelse og ønsker å benytte informantenes fortellinger, meninger og håp som utgangspunkt og hovedelementer i min undersøkelse. Gjennom deres materiale har jeg fokusert på de områdene jeg opplevde var viktigst å belyse og ønsker å skrive oppgaven med de som utgangspunkt.

Deretter vil jeg analysere og drøfte materialet, for videre å komme med oppsummerende refleksjoner. Jeg vil her ta utgangspunkt i hvordan vi som førskolelærere kan være til støtte.

Jeg vil avslutte oppgaven med noen tanker og refleksjoner.

2 Teoretisk forankring

Teoridelen min består av tre deler. I den første delen skriver jeg om min teoretiske forankring og hvorfor jeg har valgt nettopp denne. Den andre delen har jeg kalt *Omsorgspersoner i fengsel – et tabubelagt område*. I den tredje delen skriver jeg om faktiske forhold, retningslinjer og regler forbundet med et fengselsopphold som pårørende må forholde seg til. Det kan virke som delene har forskjellig fokus, men slik jeg ser det gir de en samlet informasjon. I fellesskap skal de danne et bakteppe for historiene til informantene. Disse områdene ble også vektlagt av informantene under samtalene. Min teoretiske forankring tar utgangspunkt i relasjoner mellom mennesker og hvilken betydning ”et møte mellom mennesker” kan få.

*Du får ikke livet ved fødselen
Du får bare en mulighet til selv å leve
Du må selv prege ditt liv
Finne ut hvorfor du lever
Da vil du tåle nesten hvilket som helst hvordan
De fleste lever ikke
De fleste holder seg bare i live.*

(Johannessen & Weideman, 1993:16).

Jeg er inspirert av den eksistensfilosofiske retningen innen fenomenologien, og har i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i den samtidig som jeg vil benytte eksistensfilosofene Buber, Levinas og Løgstrup sine teorier om det å møte den andre; et møte mellom et *Du* og et *Jeg*. Hovedgrunnen til at jeg har valgt denne retningen er den at: *eksistensfilosofene ser mennesket som usammenlignbart og enestående* (Schibbye, 2006:25). Slik jeg forstår sitatet så innebærer det at et hvert menneske er en spesiell person som har betydning i kraft av seg selv. Min tilnærming er basert på at alle mennesker har krav på respekt, liten som stor. En slik måte å møte mennesker på berører grunnleggende etiske vurderinger som må sees i sammenheng med FNs Menneskerettighetskommisjon (1948), Barnekonvensjon (1991), Lov om Barnehager (KD, 2006a) og Rammeplanen (KD, 2006b). I disse retningslinjene og lovene fremgår det hva barn har krav på, og hvordan vi som barnehagepersonell skal utføre våre oppgaver.

Jeg har også valgt den teoretiske forankringen ut i fra temaet mitt: Barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det å være barn av en fange kan være forbundet med skam og skyldfølelse. Pårørende kan frykte fordommer og nedverdiggende kommentarer. Ifølge eksistensialismen så har et hvert menneske en verdi i kraft av seg selv.

Jeg synes diktet av Johannessen og Weideman uttrykker litt av hva eksistensialismen innebærer, men jeg vil utfylle det ved å skrive mer om det som kjennetegner denne tradisjonen.

”Filosofi” *betyr kjærlighet til visdom* (Tollefsen mfl, 1998:7). En kunnskap som for filosofer handler om livet i hverdagen, det dagligdagse og med hvilke øyne vi ser på det. Jeg har valgt å skrive oppgaven ut i fra et fenomenologisk perspektiv.

Eksistensfilosofien, eller eksistensialismen som er det begrepet som er mest benyttet i dette århundre, blir ikke sett på som en egen filosofi med en bestemt retning. Eksistensialismen er mer et uttrykk for en karakteristikk av personer som stiller spørsmål ved meningen med livet, hvordan dette kan eller bør leves og hva som gjør livet meningsfullt. Det var Kierkegaard (1813-1855) som med sine tanker la grunnlaget for eksistensialismen. Hans filosofi var veldig personlig. Hva det ville si å være et ”selv”, et sannferdig menneske som tar ansvar? Det var slike tanker som opptok han (Tollefsen mfl, 1998).

Sentralt i eksistensialismen er det å bli født inn i verden. Det å eksistere er utgangspunkt for alt (Sløk, 1966). Eksistensialistene ser på det konkrete levende menneske som ”værende”. Med det mener de at mennesket er i gang med å ”være”, i gang med å bli til, selve grunnlaget for vår tilværelse i verden. *Vi er væren, faktisk innhyllet i den, uten at vi tenker over den* (Schibbye, 2006:19). Væren bare er der. Vår utfordring som mennesker er å åpne oss gjennom å lytte og ta på alvor de følelser og meninger som tilhører meg som person. Først da kan vi ifølge eksistensialismen leve ”helhetlig” (Schibbye, 2006).

”Eksistens forut for essens” er et av de mest siterte utsagn innen eksistensialismen. Med dette menes det at mennesket først oppstår i verden, og deretter definerer det seg selv. Å eksistere betyr *å tre frem og komme til syne* (Schibbye, 2002:23). Innen eksistensialismen så betyr det *å tre frem* å bli synlig for seg selv, å stå frem som den personen vi er med de meninger og følelser som det innebærer. Det å kunne ha synspunkter, meninger og oppfatninger om og av

oss selv utgjør vår evne til selvrefleksjon og gjør det mulig å betrakte egne opplevelser (Schibbye, 2006, Hagen, 1999). Fordi vi ikke er forutbestemt til kun å gjøre en bestemt ting, innebærer det utfordringer og krav til hver enkelt person, I utgangspunktet eksisterer vi bare, og må selv finne ut av hva vi ønsker å gjøre med livet. Vi er ”kastet inn” i en tilværelse hvor vi skal forme oss selv, vår essens og identitet gjennom den måten vi lever våre liv. Ifølge eksistensialismen er det vi som mennesker som bestemmer hvordan våre liv skal bli.

Eksistens er en forutsetning, men *essens* er en helt nødvendig del av helheten. Disse begrepene er gjensidig avhengig av hverandre. Vi kan ikke leve uten essens. Det er blant annet gjenstandene vi omgir oss med. Noen er nødvendige, mens andre kun er anskaffet for å tilfredsstille oss selv. Essensen gjør det mulig for et menneske å fordele oppgaver, løse problemer og å leve i et samfunn. Som mennesker må vi forholde oss til både eksistens og essens (Schibbye, 2006). Det viktigste er hvordan jeg ønsker å prioritere, hva vil jeg velge å benytte av essensen og hva vil jeg forkaste fordi jeg finner det lite fruktbart for meg som menneske. Det er et valg jeg har (Schibbye, 2002).

Eksistensialismen er opptatt av problemene som mennesker har i livet. Blant de viktigste er angst, valg, frihet og død (Schibbye, 2002). I denne oppgaven er ikke død et naturlig emne å skrive om, men valg, frihet og angst vil jeg utdype mer innenfor noen av temaene som kommer senere i oppgaven. Det å ha frihet til å velge er et utrolig gode, men det kan også være skremmende og vanskelig. Det å kjenne på angst, oppleve den og ta den inn over seg er også vondt, men i følge eksistensialismen så er det kanskje nødvendig for å bli bedre kjent med seg selv (Jacobsen, 2000).

Som tidligere nevnt er det flere retninger innen eksistensialismen, men de har det til felles at de ønsker å reflektere over eget og andres liv (Eide mfl, 2003). Jeg ønsker videre i oppgaven å ta utgangspunkt i ”et møte mellom et jeg og et du, et møte med en annen”, fordi jeg har stor tro på at selve møtet mellom mennesker har mye å si for hvordan vi oppfatter oss selv gjennom andre (Buber, 1923, Levinas, 2004, Løgstrup, 2000, Eide mfl, 2005). Martin Buber, Emmanuel Levinas og Knut Løgstrup er tre eksistensialistiske filosofer som på hver sin måte tar utgangspunkt i ”møtet med den andre” (Eide mfl, 2008). Ifølge Eide mfl. (2003) er for Buber ”den andre” alle levende vesener, mens for Levinas er ”den andre” alltid et menneske. Jeg har valgt å beskrive Bubers filosofi mer inngående fordi både Levinas og Løgstrup tok utgangspunkt i hans teori (Eide mfl, 2003). Etik generelt, og spesielt nærhetsetikk, har fått

stor oppmerksomhet de senere årene. Disse tre filosofene har vært med på å legge grunnlaget for modellen som tar utgangspunkt i et ”jeg-du” forhold, et møte mellom mennesker og hvordan vi er viklet inn i hverandres liv (Brøntveit mfl, 2002). I en barnehagehverdag møter vi mange mennesker. Små og store mennesker, som alle har forskjellige opplevelser, erfaringer, gleder og problemer. Ut i fra Barnehageloven (KD, 2006a) har vi som barnehagepersonell plikt til å ivareta og møte barn og voksne med omsorg, respekt og toleranse. Hvordan ”møtet” mellom oss mennesker blir, tror jeg er har mye å si i forhold til kontakten med foreldre, barn og vårt videre arbeid.

Ordet og uttrykket ”møtet” har sin opprinnelse fra Martin Buber sin filosofi. For han var ”møtet” med den andre, mellom et jeg og et du, det helt sentrale. Han var av den oppfatning at det var i et slikt ”møte” at mennesket utviklet sin evne til empati og sin egen identitet (Buber, 1992). Med utgangspunkt i ”møtet” så konstruerte han også ”det dialogiske prinsipp”. Det innebærer at ”jeg-du” forholdet er det som er grunnleggende for at mennesker skal kunne eksistere. Han mente at mennesket kun kan bli et ”jeg”, et ”selv”, etter først å ha møtt et annet menneske og vært i dialog. Det er i samspill og i kontakt med den andre at vi ”blir til” og utvikler oss til den vi er. Gjennom ”møtet” kan vi dele erfaringer, opplevelser og synspunkter med hverandre og på den måten styrke fellesskapet positivt. Ifølge Eide mfl. (2008) så er Buber av den oppfatning at en dialogisk relasjon er gjensidig, det innebærer at den andre personen blir respektert for den personen han er. Vi kan være uenig med personen, men vi må bekrefte personen ut fra den han er. Det å møte et menneske på denne måten krever av oss at vi har en etisk væremåte ved å vise tillit, respekt, åpenhet og ansvar (Eide mfl, 2008).

Martin Buber hevder at *det å møte en annen som et du er en kvalitativt forskjellig erfaring fra et møte med et det* (Buber, 1923:IX). I et ”Jeg-Du” forhold er det mer åpenhet og nærhet. Buber og andre eksistensfilosofier ønsket at vi som mennesker skulle tørre å gi mer av oss selv og kjenne mer på følelsene (Schibbye, 2006, Buber 1923/1992). Han sier også at *vi ofte møter den annen som et Det – et objekt, en ting blant ting. Det – verden er ikke ond, men den får så alt for lett plass på bekostning av Du – verden* (Buber, 1923:XI). Til tross for at Buber har disse uttalelsene setter han ikke forholdet ”Jeg-Du” relasjonen og ”Jeg-Det” opp mot hverandre som to vidt forskjellige. Det ene begrepet utelukker ikke det andre. Han plasserer de innenfor to ulike grunnord. ”Jeg-Du” er det ene, og ”Jeg-Det” det andre. Som etiske mennesker bør vi møte den annen som et ”Du”, ikke som et ”Det” eller et objekt (Østrem, 2007). Det Buber omtaler som ”Det-verden” innebærer det samme som det jeg ved hjelp av

Schibbye (2006) har forklart begrepet essens med (Schibbye, 2006). Ifølge Eide mfl. beskriver Buber *et møte med den annen som et vågestykke* (Eide mfl., 2003:41). Et vågestykke fordi vi investerer noe av oss selv i et møte. Vi gir andre noe av oss selv, og dermed fraskriver vi oss også litt av den kontrollen som kunne ha gjort oss mer trygge. Vi blir med andre ord mer sårbare. Kanskje kan det være litt av grunnen til at vi i større grad benytter oss av "Det-verdenen", kjøp av ting som kan imponere andre eller medføre til at vi som personer blir bedre likt, og gjennom det få en følelse av å bli mer anerkjent. Buber sin bok "Jeg og Du" ble skrevet i 1923, men til tross for at det er mange år siden er hans tanker aktuelle for meg. Dagens samfunn er etter min mening preget av en mål-middel tenkning som gjør at vi garderer oss, tenker taktisk og sjelden tørr å være åpne, spontane og "våge" og møte den andre.

Emmanuel Levinas sin teori vektlegger først og fremst "Den annens ansikt". Han ser på ansiktet som menneskets viktigste kjennetegn, og beskriver det som nakent, uten beskyttelse og helt vergeløst. Ansiktet er i Levinas sin teori et bilde på sårbarheten. Alle mennesker er sårbare og det er derfor vi er avhengig av hverandre (Brøntveit mfl, 2002). Denne sårbarheten gjør seg spesielt gjeldende hos barn som tillitsfullt utleverer seg selv til mennesker de stoler på. En slik sårbarhet innebærer at alle som står ovenfor den også er ansvarlig for å ta vare på den andre. Måten vi forholder oss til den andres ansikt på vil si noe om vår etiske holdning og være med å bestemme hvem vi selv fremstår som (Steinsholt og Løvlie, 2004). Jeg mener at et slikt perspektiv er viktig i forhold til hvordan vi som pedagoger ansvarliggjøres i det å ta vare på menneskene rundt oss. Gjennom refleksjon, samtaler og diskusjoner kan vi skape prosesser som er med på å gi alle barn en mulighet til å påvirke egen hverdag og eget liv. Dette kan vi gjøre ved å "se" barnet, og møte det med respekt og ydmykhet.

Løgstrup (2000) vektlegger de spontane livsytringer, som blant er barmhjertighet, medfølelse, det å snakke åpent med hverandre samt tillit. Han mener at vi som mennesker har tillagt livsytringene for liten betydning og dermed også mistet verdifull og viktig relasjon til andre mennesker. Den etiske fordring er også et viktig poeng i hans tenkning. Med det mener han at vi som mennesker, i og med at vi eksisterer, har et krav på oss til å møte den andre på en etisk og ansvarlig måte både i oppførsel og væremåte (Løgstrup, 2000). *Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med en naturlig tillit til hverandre* (Løgstrup, 2000:29). Tillit er for Løgstrup en grunnleggende faktor som all menneskelig kommunikasjon er tuftet på. Hvis vi møter hverandre med mistillit, har vi erfaringer som forteller oss at vi må være på

vakt og ikke stole på noen fordi vi ikke vet hva det kan bunne ut i. Da har vi opplevd en eller annen form for svik. Ved å fortelle om eget sitt liv og egne følelser, viser vi tillit. Vi blir sårbare dersom denne tilliten blir misbrukt (Løgstrup, 2000). Ifølge Christoffersen (1999) så er Løgstrup av den oppfatning at alle mennesker har en urørlighetssone. Det vil si at alle mennesker har en grense som ingen skal tvinge seg forbi. Gjør vi det kan vi komme til å støte den andre personen. Som mennesker har vi som regel en fornemmelse av hvor denne grensen går, og kan da velge å ikke komme med flere spørsmål. Vi trenger nødvendigvis ikke ha sagt noe galt, men vi har brutt en grense for den personen vi står ovenfor, slik at han kanskje blir forsvarsløs, fortvilet og såret. Løgstrup er av den oppfatning at vi i langt større grad bryter barns urørlighetssone, og undrer seg over om vi ikke tror at det er like risikabelt å tråkke over barns grenser som voksnes (Christoffersen, 1999).

I tillegg til utgangspunktet mitt som er "et møte mellom et du og et jeg, et møte med en annen", så ønsker jeg også å benytte Anne-Lise Løvlie Schibbyes dialektiske relasjonsforståelse. Den er bygget på filosofen Georg W. F. Hegels (1770-1831) prinsipp om anerkjennelsens dialektikk. En dialektisk kommunikasjon vil si det å se sammenhenger, men også å kunne se at de forskjellige delene innebærer en helhet. Det å lytte, forstå, akseptere, tolerere og bekrefte er ingredienser som går inn i et hele. Disse væremåtene går inn i hverandre og gir hverandre mening. De er dermed dialektiske. Det å lytte er en forutsetning for forståelse, forståelse er en forutsetning for aksept og bekreftelse er en forutsetning for aksept og bekreftelse. De er ikke selvstendige begreper. De forutsetter hverandre (Schibbye, 2002). Begrepet anerkjennelse er helt sentralt og overordnet i dialektisk teori. Det finnes ingen klar definisjon, men det er ikke snakk om prestasjoner, ambisjoner eller teknikker i forbindelse med begrepet. Anerkjennelse er noe som hører med til alle måter å være sammen på. *Anerkjennelse er ikke noe du har, men noe du er* (Schibbye, 2002:247). Martin Buber (1992) benyttet ordet "bekrefte", og i følge Bo Jacobsen (2000) innebærer dette begrepet det samme som "å anerkjenne". Det å bekrefte/anerkjenne et annet menneske er for meg å vise respekt, samt å si at jeg ønsker å lytte til hva du som person har å si. For meg handler det om "å se" et annet menneske. Ifølge Noddings (1997) beskriver Buber det å bekrefte/anerkjenne som det å forsterke og oppmuntre det beste hos den andre. Levinas definerer anerkjennelse som respekt for den andre som den personen han er. Jeg kan ikke se at det er vesentlige forskjeller i hvordan de definerer dette begrepet, men Buber legger etter min oppfatning mer omsorg og støtte i begrepet. Han har et ønske om at personen skal videreutvikle det beste i seg selv. Levinas benytter ordet respekt. Dette begrepet forteller meg at den andre personen skal

tas på alvor, bli lyttet og sett, men kanskje ikke bli støttet og oppmuntret i den grad som Buber mener det. Dette kan kanskje forbindes med både valg og ansvar. Dersom vi blir støttet og oppmuntret av våre medmennesker i et møte så vil kanskje dette være med på gjøre det lettere å ta ansvar for eget liv (Noddings, 1997).

Dialektikken har mange fellestrekk med eksistensialismen. Blant annet stiller den likt med eksistensialismen i det at mennesket eksisterer i nærhet og gjensidighet til andre og at det er viktig å se mennesket som en helhet. Med helhet mener jeg at vi skal "se" hvert enkelt menneske og ha respekt for deres meninger, følelser og behov (Schibbye, 2006). En anerkjennende relasjon er bygget på likeverd. Dersom personene som deltar i dialogen skal ha en utvikling så må kommunikasjonen være gjensidig anerkjennende (Schibbye, 2002). Slik jeg ser det så har både dialektikken og eksistensialismen det samme synet her. Den lille forskjellen ligger i at Hegels teori i større grad er basert på en abstrakt filosofisk systemtenkning i motsetning til filosofer som Kierkegaard, Buber og Levinas som tar utgangspunkt i en mer personlig og relasjonsnær tenkning. De var av den oppfatning at livet ikke kunne deles inn i systemer eller bare forstås teoretisk. Det å leve var også en viktig del av det (Tollefsen mfl, 1998). Ifølge Hagen (1999) så uttrykte Kierkegaard det på denne måten: *Livet skal leves forlengs, men forstås baklengs* (Hagen, 1999:103).

Både eksistensialister og dialektikere kan sies å representere et subjekt – subjekt syn, det intersubjektive syn. Begrepet blir definert på litt forskjellige måter, og kan derfor bli oppfattet som litt uklart. Jeg har valgt å benytte Schibbyes definisjon av intersubjektivitet fordi jeg mener at vi i tidlig alder kan dele opplevelser. Intersubjektivitet slik det blir brukt i denne oppgaven innebærer derfor *at to subjekter deler en affektiv opplevelse* (Schibbye, 2002:65). Det vil si at personen kan ha sin egen indre opplevelse av følelser, tanker og meninger og samtidig dele den med andre. Hvis vi ikke respekterer deres opplevelse eller fratrar dem retten til å ha den, så kan vi komme i skade for å krenke personene rundt oss (Schibbye, 2002).

Anerkjennelse er opprinnelig et filosofisk begrep som Hegel begynte å bruke. Det innebærer blant annet ideen om *å se igjen, gjenkjenne, befeste, erkjenne og styrke* (Schibbye, 2002:245). Flere filosofer har tillagt begrepet forskjellig betydning. Jeg har valgt å benytte Hans-Georg Gadamer sin oppfatning. Ifølge Schibbye (2002) var han av den oppfatning at ved hjelp av anerkjennelse kunne vi *"bygge opp den andre"* (Schibbye, 2002:246). Sentralt i denne

tankegangen er at vi blir bevisste og selvstendige, men kun ved å bli anerkjent av den andre (Bae, 1996).

Berit Bae (2004) sier at å være *anerkjennende er ikke en tilstand, men en prosess, og vi glipper stadig i våre forsøk på å opprettholde denne holdningen* (Bae, 2004:24). En anerkjennende relasjon er bygget på likeverd. Det innebærer at den ene personen ikke kan se på seg selv som mer eller mindre verdt i forhold til den andre. For at forholdet skal utvikle seg må det være gjensidig anerkjennelse (Bae, 2004). Filosofen Hegel mente at det å være likeverdige ikke innebærer at man må være like, men at man har rett til sin egen opplevelse. Likeverd er en relasjon mellom to subjekter hvor begge respekterer hverandre (Schibbye, 2002). Dersom jeg ønsker å ha en anerkjennende væremåte må jeg respektere din opplevelse, men jeg kan fordømme handlingen din.

Jeg har valgt denne teoretiske forankringen fordi jeg har tro på det menneskesynet som eksistensialismen står for. Denne tradisjonen avviser tanken på at menneskets skjebne er forutbestemt. De er av den oppfatning at hvert enkelt menneske har en verdi i kraft av seg selv, at vi velger hvem og hva vi skal bli, og at vi har ansvar for hverandre. Et menneskesyn som viser til verdier som respekt og likeverdighet. Holdninger som jeg mener beriker både andre mennesker i vår nærhet samt oss selv. I vår profesjon hvor vi daglig møter både barn og voksne, er det å ha en slik innstilling den som tiltaler meg mest. Ifølge Barnehageloven § 2, Barnehagens innhold (KD, 2006a) heter det *Omsorg, oppdragelse og læring i barnehagen skal fremme menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, toleranse, helse og forståelse for bærekraftig utvikling*. Det står så tydelig, svart på hvitt, at vi som barnehagepersonell *skal fremme* og videreformidle disse grunnleggende verdier gjennom vårt arbeid. Til tross for at jeg mener verdiene er viktige og bør gjennomføres, blir de for meg en visjon, et mål jeg arbeider mot ved å forsøke å være bevisst mine handlinger og det ansvar jeg har som medmenneske.

Jeg er kanskje mer i tvil om hvorvidt og i hvilken grad det er riktig at alle har et valg til selv å bestemme. Vår vilje er fri og dermed har vi et valg, men for meg så er ikke de valgmulighetene vi har bestandig rettferdig fordelt. Hvilke opplevelser vi har med oss fra tidligere erfaringer tror jeg er med på å forme oss som mennesker, hvordan våre liv vil utvikle seg og de mulighetene til å velge som vi føler vi har. Ifølge Schibbye (2006) så har Sartre uttalt: *at vi er fri og dermed ansvarlige* (Schibbye, 2006:134). Det er bakgrunnen for at

unnskyldninger eller bortforklaringer ikke blir godtatt selv om oppvekstvilkårene har vært vanskelige. Det å forklare sin oppførsel og sitt levesett ved å skylde på tidligere hendelser kan bli en sovepute og dermed være med på å frita oss fra ansvar (Schibbye, 2006). En slik tankegang virker på meg veldig streng og lite medmenneskelig. Er det riktig at vi skal forlange eller kreve at et barn som har vokst opp under harde vilkår skal ha det samme ansvaret for sitt videre liv som barn som har vokst opp under trygge forhold? Kanskje er det her jeg tar feil. Kanskje er ikke jeg anerkjennende i ordets rette forstand i og med at jeg ”synes synd på”, og ved det kanskje ikke ser de andre som likeverdige med meg? Bubers definisjon av anerkjennelse/bekreftelse går på det å oppmuntre og forsterke det beste i mennesket, og er kanskje pådriver til at vi på denne måten får et større ansvar for egne valg.

Det mest positive for meg med eksistensialismen er ”møtet”. Et ”møte med en annen” som kan bidra til ansvar og respekt for hverandre, og dermed tillit som kan gjøre det lettere å fortelle om sine vansker og også be om hjelp. I et ”møte” er det bestandig håp og gjennom et slikt møte kan vi kanskje bli beredt til å takle våre problemer. Det innebærer at vi kanskje må *ta våre liv inn over oss som våre, og som vårt ansvar* (Schibbye, 2006:134). Min oppgave skal handle om barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det kan på mange måter være både vondt, vanskelig og sårt. Nettopp derfor er det viktig for meg å ta utgangspunkt i en forankring som er så positiv. Ut i fra eksistensialismens tankegang er hvert enkelt menneske betydningsfullt og skal anerkjennes som den personen han er, og ikke hva noen i ens nærhet har gjort. Vi kan være uenig i menneskets synspunkter, og enkelte handlinger kan være gale sett ut fra norsk rettssystem, men alle har krav på å bli respektert. Jeg er enig i at alle mennesker skal anerkjennes, men det kan også være vanskelig så lenge handlingene har gjort andre mennesker i ens nærhet vondt. Uansett om vi klarer å tilgi personen eller ikke, så kan vi ikke dømme pårørende. Det å snakke om det å ha en av sine nærmeste i fengsel er for de fleste tabubelagt. Jeg ønsker å utdype mer om hva begrepet innebærer i neste del.

3 Omsorgspersoner i fengsel – et tabubelagt område

Det vi ikke kan snakke om,

Må vi tie med.

Ludvig Wittgenstein (i Leira, 2003:145)

Definisjonen på tabu er ifølge Leira (2003) *et kulturelt forbud mot å se, høre og fortelle* (Leira, 2003:14). Når det gjelder fengsel og straff så er det et tabubelagt område med mange hemmeligheter (Egge, 2008, FFP, 2003, Raundalen og Schultz, 2006). Det er blitt en kultur det at vi sjelden snakker med barn eller andre pårørende om fengslingen av en av deres nærmeste. Dette temaet er tabubelagt, og dermed får vi heller ikke kunnskap om det som skjer. Leira (2003) hevder at *kulturens tabu er disse barnas største problem fordi tabu forbyr oss å se hvordan de har det. Hadde det vært "lov" å se dem, kunne vi ha hjulpet* (Leira, 2003:83). Kulturens tabu er de lover og regler som gjennom flere år har forblitt "uskrevne lover". Lover som vi på mange måter er pålagt å ikke snakke høyt om. Det å ha en av sine nærmeste i fengsel er for mange forbundet med skam. Begrepet skam kan innebære mye, men de mest sentrale områdene er verdighet, grenser og sanksjonering. Mange opplever skam som det å bli avkledd, det å være naken uten å kunne beskytte seg. Skam innebærer å vise frem sider ved seg selv som helst ingen skulle ha visst om og som skulle vært skjult for bestandig. Det handler også om å passere en grense hvor vi kan stå i fare for å tape verdighet og ære. Vi kan føle skam fordi vi selv har gjort noe vi angrer på, men vi kan også føle skam fordi andre i vår nærhet har gjort noe som samfunnets regler og normer tilsier at er galt. Det er ganske vanlig at de som skammer seg mest er de som blir rammet av andres ubetenksomhet og brudd på lover og regler. Pårørende til innsatte er et eksempel på dette (Wyller, 2002). Mange pårørende frykter fordommer, nedverdiggende kommentarer og liten forståelse, og derfor fortsetter tabuet å virke. Det er få som ønsker å snakke om det og det gjør at det er vanskelig å få en forståelse av om eller hvordan pårørende ønsker å bli møtt. Det at vi ikke har nok kunnskap, gjør at vi i mange situasjoner kanskje blir utrygge og lukker øynene for problemet (Leira, 2003).

Jeg har ofte undret meg over at vi lettere kan snakke åpent om andre, men kanskje like vanskelige emner, som for eksempel døden. Tidligere var det et emne som vi ikke ønsket å gå inn i. Barn skulle ikke være med i begravelser, vi snakket ikke om det, og forsøkte kanskje

også å unngå de spørsmål som kom opp. Per i dag finnes det mange bøker om emnet, og i barnehagene er disse tilgjengelig for de fleste. Vi kan sette oss ned å snakke om døden i en samlingsstund, og barna kan stille spørsmål. Det er et vanskelig og sårt samtaleemne, men vi snakker om det. I fellesskap tar vi opp det som er vondt, vanskelig og leit slik at det kanskje blir mer klart og forståelig for alle. Det er kanskje lettere å snakke om døden fordi alle vil oppleve det en eller annen gang? Det å ha en av sine nærmeste i fengsel gjelder kanskje bare et barn på avdelingen, og de andre barna vil sannsynligvis aldri komme opp i tilsvarende situasjon. Men etter min mening handler det om å la de andre barn få anledning til å vise omsorg, ta ansvar og få lov til å stille opp som venn og for en venn. Tabuene kan endre seg med tiden, noe som det å snakke om døden er et eksempel på, men noen temaer er vanskeligere å endre enn andre. Det å ha en av sine nærmeste i fengsel er mer skambelagt til tross for at personene rundt den fengslede ikke har gjort noe galt (Raundalen og Schultz, 2006).

Tabuer tar livet av folk (Åmås, 2008: 20) var overskriften på en debatt i Aftenposten. *Det er ikke sykdommen som tar livet av dem. Det er alle tabuene, utestengelsen...* (Åmås, 2008: 20). Riktignok gjaldt dette mennesker innen psykiatrien, men for meg ble det viktig at tabuet var i fokus og hva det kunne gjøre med oss mennesker.

Leira (2003) er av den oppfatning at så lenge selvtilliten er i orden kan vi løse mange problemer. Mye av den selvfølelsen vi tilegner oss får vi i møte med kulturen, og det er de verdiene som i stor grad er gjeldene for hvordan vi ser på oss selv. Det å ha en av sine nærmeste i fengsel, er ikke fra samfunnets side forbundet med positive verdier og holdninger. Hvilke konsekvenser får det for pårørende når det ikke en gang er legitimt å snakke om sorgen og problemene som er der? Tabuet fører til at vanskene ikke har lov til å være der, de blir oversett.

Leira (2003) har konstruert to modeller som begge tar utgangspunkt i tabu. Den ene blir kalt *Ugyldiggjøringsspiralen* og den andre *Gyldiggjøringsspiralen*. Den første modellen, *Ugyldiggjøringsspiralen*, sier noe om hva det å tabubelegge enkelte emner kan føre til for noen mennesker.

- psykologisk bearbeiding avmakt vond hemmelighet selvattribuering skyld skam

Økt selvforakt

Mindre handlingsrum

Symtomer?

(Leira, 2003:160)

Den andre modellen kaller hun Gyldiggjøringsspiralen. En modell som forteller oss hva som kan skje dersom tabuet brytes, dersom det blir ”lov” til å snakke om det. En modell som handler om å ta vekk symptomene og styrke selvbildet gjennom anerkjennelse og erkjennelse.

Symptomene forsvinner

Økt handlingsrom

Økt selvtillit og pågangsmot

**Psykologisk bearbeiding - vond hemmelighet - ensomhet -avmakt -skyld -
skam + reattribuering intersubjektivitet**

(Leira, 2003:183)

Ved å kunne snakke om vanskene så får vi bearbeidet sorgen og smerten. Vi får noen å dele våre opplevelser med og dermed også muligheten til se både fengslingen og oss selv fra flere vinkler. Vi blir utrolig sårbare når vi går og bærer på noe som er forbudt å snakke om. Den mulige forakten fra andre mennesker og den selvpålagte skammen skremmer oss fra å si noe, og i tillegg har den en negativ virkning på vår selvfølelse. Det å føle andres forakt gjennom blikk, slengbemerkinger, førstesideoppslag i avisene og utestenging kan gjøre at vi blir ensomme (Leira, 2003). Hvis vi derimot anerkjenner hvert enkelt menneske som den personen han er, lytter og deler den andres opplevelser kan det bidra til at både ”den vonde hemmeligheten”, ensomheten og avmakten litt etter litt vil forsvinne. Det at vi som medmennesker tar ansvar og skaper tillit til vår neste kan gjøre at tabuet mister mye av den makten det har. Ved å sette ord på det taushetsbelagte så vil kanskje ”skylden” og ”skammen” som mange føler bli mindre. Buber hevder at hvordan vi blir møtt og ”sett” av

andre mennesker betyr alt (Buber, 1992). Det ”å bli sett” er et faguttrykk som rommer mer enn begrepet tilsier fordi det henspeiler på *hengivenhet, vennlighet, kjærlighet og anerkjennelse* (Leira, 2003:35). Et begrep som jeg gjennom årene blir mer og mer glad i nettopp fordi det favner hele mennesket.

Jeg vil i neste del skrive om retningslinjer innen Kriminalomsorgen. De lover og regler som gjelder får følger for pårørende og deres kontakt med en nær person.

4 Kriminalomsorgen, faktaopplysninger og regler

Jeg ønsker i denne delen å informere om regler og retningslinjer innenfor Kriminalomsorgen, som pårørende per i dag må forholde seg til når det gjelder å få kontakt med sine nærmeste. Slik jeg ser det så kan det som kommer frem gjennom intervjuene bli lettere å forstå når vi vet hvilke regler de har å forholde seg til. Deretter vil jeg vil kort beskrive hvilke konsekvenser en fengsling av ens nærmeste kan få for pårørende når det gjelder økonomi, helse og livskvalitet.

Staten har fra gammelt av blitt tillagt tre typer oppgaver. For det første skal den beskytte borgerne mot ytre fiender. Videre skal den beskytte borgerne mot overgrep fra andre og til slutt skal den gjennomføre felloppgaver som er for omfattende til at noen borgere kan ta dem på seg. En stat som begrenser sin virksomhet til disse områdene blir ofte omtalt som *en liberal stat* (Østberg og Engelstad, 1989:246). Dette fordi den setter rammer for samfunnslivet uten å gripe inn. Det er likevel viktig å merke seg at for å beskytte sine borgere så har staten lov til å benytte tvang og utstede straffer for å sørge for at lover og regler blir fulgt. Kriminalitet er ikke forenlig med de regler og lover vi har i samfunnet. Derfor blir den som bryter loven ofte stigmatisert (Østberg og Engelstad, 1989).

Under et debattmøte i Universitetets Aula den 13. september 2007, angående ny stortingsmelding innen Kriminalomsorgen, så hadde en forvaringsfange et innlegg hvor han blant annet uttalte at:

Livskvalitet var å erkjenne skyld og stå til ansvar for det man har gjort. Gjøre opp for seg som Paul Leer- Salvesen sier, for så å kunne gå videre. Det er vanskelig nok å bli en "fri mann" fordi jeg vet hva jeg har gjort og forstår hvorfor berørte parter føler hevnløst, om ikke alle ute i samfunnet skal dømmes meg for alltid.

Et fengselsopphold kan virke som et stempel og gjør at andre mennesker trekker seg tilbake. Pårørende kan også føle avvisningen til tross for at de ikke har begått noen straffbare handlinger (Lahnstein, 1993).

Det finnes flere typer fengsler, og de varierer både i størrelse, utseende, beliggenhet og sikkerhetsnivå. Før 2001 hadde de forskjellige fengslene navn som landsfengsler, kretsfengsler, hjelpefengsler og arbeidskolonier. Nå kalles alle institusjoner med en felles betegnelse for fengsler, men sorteres etter grad av sikkerhetsnivå. Et høyt sikkerhetsnivå er fengsler som tidligere ble kalt "lukkede" og i et fengsel som tidligere ble kalt "åpent" er det et

lavere sikkerhetsnivå.³ Type lovbrudd, alvorlighetsgrad, dommens lengde og geografisk tilhørighet er med på å avgjøre hvor den innsatte skal sone. Innsattes atferd kan føre til begrensninger når det gjelder å motta besøk. Hvilket sikkerhetsnivå fengslet har, får betydning for hvilke muligheter barn har til å ha kontakt med sine foreldre og hvilke kontrolltiltak de kan bli utsatt for. Kontakten barna kan ha med omsorgspersoner er bedre lagt til rette i et fengsel med lavt sikkerhetsnivå enn et med høyt (FFP, 2003).

I mars 2002 trådte straffegjennomføringsloven med forskrifter i kraft. Dette er den første felles lov for fengslene og friomsorgen hvor ”Stortingsmelding nr 27 (1997-1998); Om Kriminalomsorgen” og ”Ot.prp. nr 5 (2000 -2001); Om lov om gjennomføring av straff” danner grunnlaget for loven. Målet med straffegjennomføringsloven er å gi et bedre grunnlag for et helhetlig arbeide og redusere kriminaliteten i samfunnet. Kriminalomsorgen har som oppgave å fullbyrde de reaksjoner som påtalemyndighet eller domstol har besluttet enten ved å benytte fengselsstraffer, strafferettslige særreaksjoner, forvaring, samfunnsstraff eller varetektsfengsling.⁴

4.1 Rapport fra Justisdepartementet

I 1992 ble det av Justis- og politidepartementet oppnevnt en arbeidsgruppe som skulle kartlegge og vurdere situasjonen til barn som hadde en eller begge foreldre i fengsel. Arbeidsgruppen valgte å gi begrepet ”foreldre” en vid definisjon. I deres rapport omfattes det ikke bare biologiske foreldre, men også voksne som har en viktig omsorgsfunksjon ovenfor barnet. Det kan for eksempel være fosterforeldre, steforeldre og samboere. Jeg har i min oppgave valgt å bruke begrepet ”en av sine nærmeste”, men det henspiller på den samme betydningen.

Forholdene for innsatte i norske fengsler har lenge vært et tema i samfunnsdebatten. Den har vært gjenstand for ulike sosial – og kriminalpolitiske reformer og tiltak. Der i mot har situasjonen for fangers barn vært lite fokusert på.

Når det fokuseres på barn skjer det oftest med utgangspunkt i den voksnes eller den innsattes behov, ikke ut fra barns behov og totale livssituasjon. Det er antagelig riktig i denne sammenheng å snakke om disse barna som ”de glemte barna” (Justisdepartementet, 1994:1).

³ <http://www.jus.uio.no/ikrs/eskursjon/fengslet/litteratur/fridhov.html>

⁴ <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=432188>

Det er viktig å huske på at bakom hvert menneske som sitter i fengsel finnes det pårørende som er glad i dem. Disse personene blir også straffet. De mister en person som pleier å være tilstede i deres hverdag, en person som har vært der for dem. Fangers barn blir sjelden nevnt. De er bortglemte ofre. En mor uttrykte det slik: *Jeg var en pårørende som trengte hjelp, nå skal jeg kjempe for mitt barns rettigheter til å ha verdige besøk med god kvalitet. Hennes stemme skal bli hørt* (Justis- og politidepartementet i St.meld. nr 37, kapittel 13:2, 2007-2008).

4.2 Retningslinjer for kontakt med fengslede

I regi av FFP ble det i 2007 for første gang utført en landsomfattende undersøkelse av pårørendes helse og livskvalitet. Mange etterlyser bedre muligheter for å ha kontakt med den fengslede. Det er hele 84% som savner det å kunne diskutere problemer som oppstår utenfor murene med den som er innsatt (FFP, 2009). Jeg vil derfor kort beskrive de retningslinjer som per i dag finnes for besøk og kontakt med fengslede.

*Barn under 15 år kan bare besøke innsatte sammen med voksne, fortrinnsvis egne pårørende eller andre pårørende*⁵. I utgangspunktet skal alle innsatte kunne motta besøk så lenge det er sikkerhetsmessig forsvarlig. Besøk av pårørende og venner foregår som regel i rom som er til dette formålet og blir kalt ”besøksrom”. Rutiner for besøk er forskjellig alt ettersom man soner i en åpen eller lukket avdeling. Jeg vil kort redegjøre for forskjellene, og også skrive litt om telefon – og brevkontakt.

Barn som har en av sine nærmeste i fengsel har fått økt fokus i kriminalomsorgen etter at straffegjennomføringsloven av 2002 trådte i kraft. I følge denne loven skal barns rett til samvær med sine foreldre vektlegges. Dette kan påvirke ulike avgjørelser som tas i forbindelse med gjennomføringen av straffen, for eksempel den geografiske plasseringen av innsatte, utvidet besøkstid, hyppigere besøk og utvidet permisjonskvote. Fengselet er etter straffegjennomføringsloven (2002) § 31, forpliktet til å legge til rette for at besøk av barn skal gjennomføres på en skånsom måte og i rom som er egnet til det. En fengsling av nære omsorgspersoner kan ramme barn hardt og ha innvirkning på deres hverdag når det gjelder allmenn trivsel, konsentrasjonsevne og helse. Dette er problematisk fordi rettsvesenet må

⁵ <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=431477>

straffe personer som forbryter seg mot loven, uansett om de er foreldre eller ikke. Hensynet til befolkningen og forbudet mot kriminalitet står på den ene siden, og barns rettigheter på den andre siden (Smith, 2006). Til tross for vanskene ved dette, vil jeg stille spørsmål ved om barns rettigheter vektlegges sterkt nok. Barn er kanskje de som er mest sårbare og som blir hardest rammet når en omsorgsperson blir fengslet. De ”mister” den daglige kontakten, og har ikke alltid forutsetning for å forstå hvorfor. Etter min mening bør det være mulig å tilrettelegge forholdene slik at muligheten for kontakt mellom barn og innsatt blir bedre.

4.3 Retningslinjer for kontakt i fengsel med høyt sikkerhetsnivå

Ifølge straffegjennomføringsloven (2002) § 31 skal innsatte kunne motta besøk dersom dette er sikkerhetsmessig forsvarlig. Når det gjelder et fengsel med høyt sikkerhetsnivå, kan besøkende kontrolleres ifølge straffegjennomføringsloven (2002) § 27. Det skjer enten ved at det blir benyttet teknisk utstyr, eller at kontrollen skjer ved bruk av hund for å hindre at for eksempel narkotika slippes inn i fengselet. Kontroll kan også skje ved at samtalen mellom innsatt og besøkende blir overhørt, ved bruk av glassvegg eller ved at det er en betjent tilstede (FFP, 2009).

Barn har per i dag anledning til å treffe nære omsorgspersoner en time per uke. I løpet av et år har denne gruppen barn fått sett sine nærmeste i to døgn og fire timer (Egge, 2008). I artikkel 9, punkt 3 i FN's barnekonvensjon (1991) heter det:

Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre, har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene på et regelmessig grunnlag, med mindre dette er i strid med barnets beste.

I denne paragrafen fremheves det at barn har rett til en jevnlig og direkte kontakt med foreldre som de er skilt fra, hvis dette ikke er til skade for dem. Etter min oppfatning er den tiden barn har til rådighet i løpet av et år, det vil si to døgn og fire timer, ikke tilstrekkelig til å kunne opprettholde en god kontakt. På lik linje med andre barn har barn med en av sine nærmeste i fengsel rett til å opprettholde kontakt, bare med den forskjellen at for denne gruppen barn er det samfunnet som bestemmer tidspunkt og sted. Et fengsel skal ikke være et hinder for de relasjonene. Dersom det er til barnets beste, vil det være en god investering for alle parter (Melin, 1998).

Et grunnleggende prinsipp i FN's Barnekonvensjonen (1991) er hensynet til barnets beste. Det skal alltid stå i fokus. Barnekonvensjon gir imidlertid ingen definisjon på hva barnets beste er. Det vil variere i forhold til hvert enkelt barn og hvilke forhold barnet befinner seg under. Vi kan imidlertid få en forståelse av hvordan barnet har det ved å snakke med barnet selv eller personer som står nær barnet og på den måten støtte barnet i deres ønsker, rettigheter og behov (Smidt, 2006).

4.3.1 Telefonkontakt i fengsel med høyt sikkerhetsnivå

I følge straffegjennomføringsloven (2002) §32 kan innsatte selv få velge hvilke personer de ønsker å ha telefonkontakt med. Dette er viktig for å kunne opprettholde relasjonene til familie og venner. Ringetiden er begrenset til 20 minutter per uke. Denne samtaletiden gjelder kun dersom fengselsbetjentene har tid og anledning. Hvis den innsatte har barn kan det søkes om å få utvidet telefontid med 5 minutter per barn. I et fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal samtalen avlyttes, men det kan utelates med mindre straffbare tiltak eller sikkerhetsmessige hensyn gjør det nødvendig.⁶

4.3.2 Retningslinjer for kontakt i fengsel med lavt sikkerhetsnivå

I et fengsel med lavt sikkerhetsnivå er hovedregelen at det er lettere å besøke innsatte, og at besøkende kun kontrolleres dersom det fremstår som en nødvendighet ut fra sikkerhetsmessige årsaker. I utgangspunktet er det heller ikke kontroll av utgående telefonsamtaler. Så mulighetene for å opprettholde kontakt med barna er bedre enn det er i fengsel med høyt sikkerhetsnivå.⁷

4.3.3 Brevveksling

Når det gjelder kontakt via brev så har innsatte ubegrenset adgang til dette, men også her er det forskjell på fengsler med høyt eller lavt sikkerhetsnivå. Der hvor sikkerhetsnivået er høyt så skal alle brev kontrolleres, noe som ikke er nødvendig i fengsler med lavt sikkerhetsnivå (FFP, 2009).

⁶ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/20002001/Otprp-nr5-2000-2>

⁷ <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=431477>

4.3.4 Pappagrupper

Det finnes flere fengsler som har pappagrupper eller mor- og barn grupper, men disse blir ikke nødvendigvis organisert på samme måte. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i pappgruppen ved Krogsrud fengsel, fordi det var et av de første fengslene som startet med pappagrupper.

En pappgruppe er en kombinasjon av samtaler med gruppeledere og aktiviteter sammen med barna. Besøkstiden er utvidet slik at begge parter får mer tid og kanskje bedre kontakt.

Allerede i 2000 påbegynte Krogsrud fengsel arbeidet med å utarbeide retningslinjer for gruppen. Dette var et tverrfaglig samarbeid hvor målet var å bedre og/eller opprettholde kontakten mellom far og barn. De hadde kjennskap til et lignende prosjekt i Sverige hvor erfaringene var gode. Det å starte et slikt prosjekt i Norge var kontroversielt i norsk fengselsammenheng, spesielt når det gjaldt å involvere de innsattes barn og pårørende. En av fengselsbetjentene uttalte dette: *For å tørre å sette dette ut i livet så var fallhøyden enormt stor. Hvis du drar ut med innsatte og barna deres så må det ikke gå gærent. Kan du se for deg de avisoverskriftene?* Jeg forstod at negative kommentarer ikke kunne forekomme dersom prosjektet skulle ha en fremtid. Kollegaer innen fengselsvesenet kom også med hentydninger som *skal vi bruke ressurser på å ta oss av unga også nå da? Vi har da ikke noe med unga å gjøre vi.*

Ideen om pappagrupper er det nå mange som gløder for, og per i dag er dette et prosjekt som de aller fleste innen fengselsvesenet har tro på. Aktiviteter kan være alt fra bading, klatring i vegg, ake - og skogsturer, kino med mer. Det har vært bevissthet rundt det å finne frem til aktiviteter som ikke koster for mye slik at alle kan ha anledning til å fortsette aktiviteten når de er ferdig med å sone straffen. I tillegg har de forsøkt å finne frem til aktiviteter som kan skape en stemning for samtaler mellom far og barn, samtaler som bygger på tillit og åpenhet. Naturen, det å tenne bål og kjenne på stemningen har ofte vært arena for slike turer. Slik denne pappgruppen blir drevet har den fått positive tilbakemeldinger for både barn og fedre. *Gutta har vært veldig beskyttende ovenfor pappgruppen. De har eksponert seg ved å stille opp på intervjuer. Dette fordi de ønsker at prosjektet skal fortsette,* uttalte personer innen fengselsvesenet.

Det har i regi av pappgruppen også vært arrangert leiropphold på opptil en uke, noe som gir fedre en unik sjanse til å prøve ut rollen som far gjennom hele døgnet. Per i dag er pappgruppen et integrert og permanent tilbud til fedre som soner ved Krogsrud fengsel.

Ansatte ved fengselet mener at de kan vise til resultater i form av mer fornøyde barn, og fedre som er mer involvert i barna sine. For de innsatte er pappagruppen også en viktig del av det rehabiliteringsarbeidet som drives i Krogsrud fengsel.

4.4 Helse og livskvalitet blant fangers pårørende

Som nevnt i kapittel 1.1 ble det i regi av FFP⁸ i 2007 utført en landsomfattende undersøkelse av pårørendes helse og livskvalitet. Det var 333 pårørende som deltok i undersøkelsen, og den viste at hele 50 % av de pårørende hadde fått dårligere helse etter at en av deres nærmeste var blitt fengslet. En stor andel av de pårørende opplevde at enkelte helseplager ble forverret. Noen måtte øke sitt medisininntak, og cirka halvparten av de som deltok i undersøkelsen var plaget av hodepine, nakkesmerter, magesmerter og søvnproblemer. Undersøkelsen viste at desto tettere og nærere relasjonen til den innsatte var, desto større ble problemene når det gjaldt helse og livskvalitet.

Den samme undersøkelsen viste at 40% av barn som har en av sine nærmeste i fengsel har fått dårligere helse i form av søvnproblemer. I tillegg kom det også frem at flere barn har endret sin atferd i form av vansker sosialt og i forhold til konsentrasjon og læring. Hanne Hamsund, daglig leder i FFP, har ingen forskning å støtte seg til når det gjelder langtidsvirkninger på barn, men er bekymret for reaksjonene som kan komme i etterkant. Helt klart er det at undersøkelsen viser klare sammenhenger mellom en dårligere helse for pårørende og fengslingen av en av deres nærmeste.

4.5 Økonomiske konsekvenser for pårørende

Økonomiske vansker kan også gi helseproblemer. Anne Berit Sandvik, en av dem som har arbeidet med undersøkelsen, understreker at en stor andel av personene som har fått større helseproblemer også har fått en mer anstrengt økonomi. Over 50% av de pårørende har måttet gå til det skritt å sykmelde seg og mer enn 25% av de som før fengslingen hadde lønnet arbeid mottar nå en eller annen form for sosiale stønader. Av pårørende er det 33% som har fått dårligere økonomi. Blant samboere/gifte er tallet så høyt som 87%. Dette skaper størst problem i familier hvor det finnes barn og en av forsørgerne blir fengslet. Den gjenværende

⁸ <http://ffp.no/index.php>

omsorgspersonen blir ikke regnet for enslig forsørger og mister dermed muligheten til økonomiske støtteordninger.⁹

Fra 1.juli 2007 ble det gitt rett til utvidet barnetrygd når en av foreldrene er fengslet utover seks måneder (Stortingsmelding, nr 37, 2007-2008). Dette er etter min mening et positivt tegn på at regjeringen ser problemene som denne gruppen barn helt uforskyldt kommer opp i. Slik jeg oppfatter tidligere regler var de med på å legitimere at pårørende også skulle straffes. I tillegg til sorgen og savnet ved å ha en av nærmeste i fengsel, måtte kanskje barna oppleve at det ikke lenger var penger nok til de aktivitetene de satte mest pris på. Da kan vi i dobbelt forstand begynne å snakke om ”uskyldig dømte barn” og hvilke konsekvenser det kan få.

⁹ <http://ffp.no/index.php>

5 Metode

Jeg har i denne delen valgt å kort beskrive den kvalitative forskningsmetoden, for så å skrive mer utfyllende om det halvstrukturerte forskningsintervjuet, som er den intervjuformen jeg tar utgangspunkt i. Deretter vil jeg skrive om hvordan jeg fikk tilgang til mine informanter og hvordan utvalget ble gjort. Intervjuguide, forberedelser og gjennomføring av intervjuene følger deretter før transkripsjon, validitet og reliabilitet avslutter denne delen.

5.1 Den kvalitative forskningsmetoden

For å fremskaffe data til oppgaven har jeg benyttet kvalitativt intervju som metode. Ved valg av metode var det viktig for meg å velge en fremgangsmåte som var hensiktsmessig i forhold til å belyse problemstillingen på en god måte. Metoden måtte i tillegg være realistisk og gjennomførbar med tanke på ressurser og tidsperspektiv. Kvalitativ stammer fra latin og betyr art, beskaffenhet eller verdi (Løkken og Søbstad, 1999). I og med at jeg benytter denne fremgangsmåten ønsker jeg å se på helheten, men også få med meg detaljer samt å kunne gå i dybden. *Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer* (Kvale, 1997:17). Formålet med et kvalitativt intervju er å benytte seg av møtet mellom forsker og intervjuperson og den samtalen som oppstår (Widerberg, 2001).

Som ved alle metodiske fremgangsmåter er det også sterke og svake sider ved mitt metodevalg. Ved å benytte intervju som metode kunne jeg stille oppklarende spørsmål underveis, noe som ikke hadde vært mulig dersom jeg hadde benyttet meg av et spørreskjema. Svakheten ved å benytte intervju som metode er at jeg er avhengig av raskt å skape god kontakt og tillit med min informant. Dersom jeg ikke mestrer det så er det mulig at mye av informasjonen jeg ønsket å få blir værende hos informanten. I dette tilfelle hvor informanten kun skal intervjues en gang kan også dagsformen hos oss begge ha noe å si for resultatet.

5.2 Det halvstrukturerte forskningsintervju

Kvale (2005:21) definerer det halvstrukturerte intervju som *”(...)et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de*

beskrevne fenomenene.. Slik jeg forstår dette sitatet så er målet å få intervjupersonen til å fortelle om sin forståelse og sin opplevelse av hendelsene i hverdagen, slik verden ser ut for dem. Personene som jeg har valgt å intervju besvarer dermed ikke bare mine spørsmål, men formulerer også sin egen oppfatning av den verden de lever i. Det gjør de gjennom dialogen eller samtalen med meg. Møtet med den andre, mellom et ”jeg” og et ”du” står sentralt i det Martin Buber har skrevet. Han skriver at det som skjer mellom et jeg og et du er basert på gjensidighet, noe som vi tar del i sammen og som kan utvikle seg hvis begge parter er deltagende (Eide mfl, 2003).

Et halvstrukturert intervju er en bestemt form for forskningsintervju. Det som kjennetegner denne typen intervju er at de er forholdsvis åpne. Jeg som intervjuer skal følge opp det informanten sier ved å stille spørsmål som ytterligere kan belyse uttalelsene. Som intervjuer har jeg litt mer kontroll, men intervjuformen er likevel fleksibel. Det vil si at intervjuet kan utvikle seg underveis på bakgrunn av den intervjuedes interesser, og derfor må jeg som intervjuer være bevisst nytten av å tolke og analysere underveis (Kvale, 2005).

Bakgrunnen for at valg av metode falt på et halvstrukturert kvalitativt intervju var ønsket om å få høre informantenes opplevelser og erfaringer av hvordan de mente barn taklet det å ha en av sine nærmeste i fengsel. Spesielt for omsorgspersoner er dette emnet sårbart. For å oppnå tillit følte jeg derfor at en samtale mellom oss alene var den muligheten jeg hadde til å få den informasjonen jeg ønsket.

5.3 Informanter, utvalg og tilgang

I utgangspunktet hadde jeg et håp om å intervju 10 personer om hvordan de opplevde barnas reaksjoner på det å ha en av sine nærmeste i fengsel. Fem av personene skulle være barnas omsorgspersoner, det vil si de som hadde den daglige og fysiske omsorgen for dem. De andre fem skulle være førskolelærere som hadde erfaring med barn av fengslede. Til tross for at jeg i utgangspunktet mener at alle ansatte på en avdeling må ”se” barnet, valgte jeg å intervju personer med en pedagogisk utdanning. Dette fordi jeg antok at dersom personalet i barnehagen visste om fengslingen, så var det kanskje lederne som fikk den første informasjonen. De har en pedagogisk utdanning, og kan igangsette tiltak og veilede personalet dersom dette er nødvendig.

Jeg har valgt å bruke betegnelsen informanter i stedet for deltagere i min oppgave. Dette fordi jeg vet at de med sine opplevelser og erfaring ga meg informasjon og ny viten om et felt hvor det ikke er skrevet mye. Hadde vi diskutert på lik linje så hadde mine informanter, etter min mening, i større grad vært deltagere.

Gjennom mange år innen yrket hadde jeg kjennskap til personer som hadde erfaring med barn som hadde en av sine nærmeste i fengsel. Disse ble kontaktet og de igjen kjente noen som også var villige til å la seg intervju. Jeg hadde et håp om å få fem informanter blant førskolelærerne, og dette lot seg gjennomføre relativt greit. Fordi jeg hadde liten erfaring med å intervju, valgte jeg å starte med å intervju denne gruppen ut fra en antakelse om at fagpersoner ikke var så følelsesmessig involvert som omsorgspersoner.

Når det gjaldt å skaffe informanter blant omsorgspersoner, så var dette en vanskelig oppgave. Det er forståelig siden det er et tabubelagt emne hvor følelser som savn, sorg, skam og skyld kan være tilstede. Jeg tok kontakt med Foreningen for Fangers Pårørende (FFP), og de var behjelpelig med å sette inn en annonse på sin nettside om at jeg ønsket informanter. De som ønsket å delta kunne ta kontakt med FFP og da få oppgitt mitt telefonnummer. På denne måten klarte jeg å få tre informanter. Det var ikke så mange som jeg hadde ønsket, men med tanke på hvor tabubelagt temaet mitt er, var jeg glad og fornøyd. I et intervju så uttaler Marit Egge at *å bruke en forening som rekrutteringsgrunnlag, alltid vil gi et skjevt utvalg* (Ekern, 2007:11-12). Jeg er enig i at de som er med i foreningen og som stiller opp som informanter sannsynligvis vil være personer med store ressurser som har fått bearbeidet følelsene ved det å være pårørende til en innsatt. For meg hadde det vært en stor og vanskelig oppgave å få godkjenning fra NSD til å gå inn i politiets arkiver og på den måten fått tilgang til navn på fengslede og så igjen forhørt meg med dem om de hadde barn.

5.4 Intervjuguide, forberedelse og gjennomføring av intervju

Jeg vil i denne delen kort fortelle hvordan jeg valgte å utarbeide intervjuguiden, for deretter å skrive om forberedelsene og gjennomføringen av intervjuene.

5.4.1 Intervjuguide

Jeg valgte halvstrukturert intervju som metode, og det fikk betydning for hvordan spørsmålsguiden skulle se ut. I og med at jeg skulle intervjuer to grupper om samme tema fra litt forskjellige vinkler, valgte jeg å utarbeide to intervjuguider. Den ene med henblikk på omsorgspersoner, og den andre til pedagogisk personell i barnehager. Noen av spørsmålene var forholdsvis like, mens andre ble rettet konkret opp mot hva barnehagepersonell hadde av kunnskap, hvordan de hadde fått kunnskap og hva de kunne ønske seg av informasjon. Jeg har utarbeidet intervjuguidene med både forskningsspørsmål og intervju spørsmål. Et forskningsspørsmål er ment som en hjelp til meg selv og hvilket mål jeg har med intervjuet, mens et intervju spørsmål er kortere, mer direkte og dermed et ønske om å få frem spontane beskrivelser og historier fra informanten. Jeg hadde flere intervju spørsmål under et forskningsspørsmål. Det viktigste var ikke å få stilt disse spørsmålene, men lytte aktivt til det informanten sa og komme med oppfølgingsspørsmål til de utsagnene (Kvale, 2005).

5.4.2 Forberedelser til intervjuene

Betydningen av forarbeid til forskningsundersøkelser understrekes i stor grad innen metodelitteraturen. Kvale (2005). skriver: *kunnskap om et fenomen er nødvendig for å kunne stille de viktige og riktige spørsmålene* (Kvale, 2005:53). Jeg har lest den litteraturen jeg har kommet over om barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Det finnes lite litteratur om emnet, og Nina Morseth Lauritzen forteller til bladet Forskningsetikk at det ikke er bare i Norge at forskningen på barn av innsatte har vært minimal. Det er flere land som ønsker mer kunnskap (Ekern, 2007). I et intervju sier Berit Johnsen, som er forsker ved Kriminalomsorgens utdanningscenter, at *vi vet for lite om hvordan det er å være barn av innsatt. Emnet trenger vi forskningsprosjekter på (...). Vi trenger ny kunnskap. Barnets stemme skal høres* (Ekern, 2007:13).

Kvale (2005) fremhever at det ikke er tilstrekkelig å tilegne seg forhåndskunnskap om et emne kun gjennom litteratur. Vi bør også oppholde oss i miljøene, og på den måten få kjennskap til det. Med min problemstilling så var ikke det enkelt. Som nevnt tidligere så besøkte jeg tre fengsler i forkant av intervjuene med foreldre og førskolelærere. Et fengsel med høyt sikkerhetsnivå og to fengsler med lavt sikkerhetsnivå. I og med at jeg hver uke

hadde fulgt et barn til fengselet for å besøke sin far og hatt ansvar for besøksrommet, hadde jeg også et lite innblikk i hvordan livet i fengslet kunne fortone seg. Jeg følte at det lille jeg hadde av kjennskap til de faktiske forhold var til hjelp under intervjuene, og da spesielt i forhold til omsorgspersonene jeg intervjuet.

Fog (2005) nevner også hvor viktig det er at jeg som intervjuer går inn i meg selv og ser på egne følelser og fordommer.

Grunden til, at det er viktig at foretage denne undersøgelse af egne følelser, før man skal interviewe, er, at man derved kan bringe så mange som mulig av disse – rationelle så vel som irrationelle – for en dag, så de ikke operer skjult og uerkendt, for så senere, i det ferdige produkt, at fremstå som principielle og rationelle tanker om livet og vitenskapen (Fog, 2005:17).

Dette sitatet opptok tankene mine i lengre tid. Hvorfor jeg ønsket å skrive oppgaven og hvordan skaffe litteratur og informanter var ting jeg hadde tenkt igjennom og arbeidet med, men egne følelser og fordommer hadde jeg kanskje ikke tenkt grundig nok igjennom. Om det var ubevisst fordi jeg ikke ønsket å bli konfrontert med sider av meg selv som jeg ikke likte vet jeg ikke. Jeg ble etter hvert klar over at følelser og fordommer når det gjaldt dette emnet for meg var delt. Jeg syntes ”synd på” og hadde lyst til å hjelpe pårørende som på mange måter ble straffet for noe de ikke hadde gjort. Når det gjaldt innsatte så ønsket jeg at de skulle få et så godt opphold innenfor murene, slik at både lyst og selvfølelse til å begynne et annet liv var styrket den dagen de slapp ut. Gode og fine tanker, men følte jeg at jeg som person var likeverdig med en fange? Var ikke jeg et bedre menneske? Jeg hadde jo alltid forholdt meg til det loven sa jeg skulle. Tankene var mange, og litt trist til sinns måtte jeg innrømme ovenfor meg selv at jeg alltid hadde sett på innsatte som ”de” og vi på utsiden som ”vi”. Jeg hadde med andre ord satt mennesker i bås og delt ut merkelapper. Det er ikke sånn jeg ønsker å se mennesker. Det er mulig at dette er følelser og fordommer som både samfunn og media har vært med på å farge. Det er tanker jeg antageligvis ikke er alene om å ha, og derfor mener jeg at det er viktig å belyse feltet ved å snakke åpent om det.

Fog (2005) mener det er viktig å gjøre meg bevisst mine følelser og fordommer slik at jeg vet at de er der og kan erkjenne dette for meg selv. Jeg trenger ikke nødvendigvis å bli kvitt dem, men ved å vite om dem så vet jeg også mer om hva jeg bringer inn i intervjusituasjonen og hva som kan være med å farge tolkningen av intervjuene.

5.4.3 Gjennomføring av intervju

Hvis man kort skal si noe om, hvordan man laver et godt interview, så må det bli noe i retningen af: Opfør dig ordentlig og hør efter! (Krag Jacobsen, 1982 i Fog, 2005:89)

Dette kan virke som en enkel innføring i en vanskelig kunst, men det å oppføre seg ”ordentlig” innebærer for meg å vise respekt for informanten og tenke igjennom det moralske ansvar jeg har både i intervjusituasjonen, under transkriberingen og tolkningen av materialet og til sist det ferdige resultatet.

I motsetning til Kvale (2005) som mener at man ved å lese litteratur kan stille de riktige og viktige spørsmålene, mener Fog (2005) at jeg aldri i forkant kan lære meg å stille de riktige spørsmålene. Det er fordi det først under intervjuet/samtalen viser seg hva som er viktig. Hun sier at jeg kan forberede meg på den måten at jeg er åpen for hva som måtte komme, og ut fra det å fornemme hvilke spørsmål som er de riktige. Det at jeg under forberedelsene til intervjuene hadde tenkt gjennom mine følelser og fordommer gjorde at jeg nå hadde en klarere og mer nyansert oppfatning av egne holdninger, og kanskje dermed var mer åpen og lyttende til hva informanten hadde å si.

Alle informantene hadde i forkant av intervjuene godkjent bruk av MP3 spiller. En eller annen form for båndopptaker blir også anbefalt innen forskningslitteraturen (Wiederberg, 2001). På denne måten slipper jeg å ta notater, og har da større anledning til å ha blikkontakt med informanten og konsentrere meg om vår samtale.

Informantene ble i forkant av intervjuet informert om at all deltakelse var frivillig, at de når som helst i prosessen hadde anledning til å trekke seg, at jeg hadde taushetsplikt i forhold til den informasjonen jeg fikk, at alt som blir referert til i min oppgave blir anonymisert samt at lydbånd vil bli nedlåst og ikke være tilgjengelig for andre. Når oppgaven er avsluttet vil båndene bli slettet. Det skal da ikke foreligge opplysninger som kan koble informasjonen fra undersøkelsen til bestemte personer. Intervjuene ble transkribert på en pc som ikke var koblet til noe nettverk. Alle opplysninger ble også her anonymisert ved bruk av fiktive navn. I forhold til hva oppgaven fokuserte på så var det ikke nødvendig med innsyn i register med personopplysninger.

For meg var det stor forskjell på å intervju barnehageansatte og omsorgspersoner til barn som hadde en av sine nærmeste i fengsel. Det var riktignok to forskjellige intervjuguides, men det var ikke hovedgrunnen til at det følte så forskjellig. Intervjuene med barnehageansatte var som en faglig samtale om et vanskelig og følsomt tema som begge parter hadde interesse av. Et intervju eller en samtale hvor erfaringer og kunnskap ble utvekslet.

Samtalene/intervjuene med omsorgspersoner til barn med en av sine nærmeste i fengsel var helt annerledes. Fog (1992) mener det er stor forskjell på kvalitative forskningsintervju. Noen intervju er å sammenligne med en fortrolig samtale, mens andre intervju blir annerledes fordi de ikke har det samme personlige siktemålet. For meg ble intervju med foreldre mer personlig og satte spor på en helt annen måte. Under enkelte sekvenser kunne jeg føle meg som en ”kikker”, en som ville ha opplysninger om noe helt privat som egentlig var forbeholdt gode venner. Fog (1992) skriver at i denne type intervju er moral og etikk viktige bestanddeler i forholdet mellom informant og intervjuer fordi det fra forskers side også kan innebære *brug og misbrug af den implicite magt i samtaleforløbet* (Fog, 1992:213).

5.4.4 Transkripsjon

Jeg valgte å benytte lydbånd under intervjuet slik at jeg best mulig kunne konsentrere meg om hva informanten fortalte, men også for å kunne gå tilbake og få materialet transkribert og nedtegnet akkurat slik som det var sagt. Jeg har valgt å transkribere hvert ord og ikke bare meningen i setningen, slik at det ikke skal bli tolket av meg flere ganger. Kvale (2005) skriver at *en intervjuundersøkelse er et moralsk foretakende* (Kvale, 2005:65). Det er vanskelig å vite hvor den etiske grensen går for hva jeg kan skrive i oppgaven, og på hvilken måte jeg kan legge frem meninger, historier og synspunkter uten at det virker gjenkjennende. Oppgaven omhandler et tema som er taushetsbelagt og som kan innebære vonde og vanskelige følelser. Jeg har derfor valgt å ”oversette” dialekter til bokmål slik at informantene ikke skal risikere å bli gjenkjent. Tonefall og ord som enkelte dialekter har, og dermed gir meninger en ekstra styrke, vil bli litt borte ved å benytte bokmål. Jeg har likevel funnet det etisk korrekt.

5.5 Validitet og reliabilitet

At noe er valid betyr at det er troverdig og til å stole på. I vitenskapelig mening betyr validitet at noe forligger dokumentert, og at det er holdbart (Kvale, 2005). Validiteten i resultatet av en

kvalitativ analyse er avhengig av kvaliteten gjennom hele forskningsprosessen. Det igjen avhenger av min dyktighet som forsker. Ved en kontinuerlig validering gjennom alle stadiene i prosessen vil man kunne bedømme om oppgaven virkelig reflekterer over det jeg har sagt den skal belyse. Validitet blir i denne sammenheng vurdert i forhold til undersøkelsens innhold og formål, hva som blir undersøkt, hvorfor det blir undersøkt og om undersøkelsen forholder seg til problemstillingen. Reliabilitet viser til hvor pålitelige resultatene er (Kvale, 2005).

Mitt formål med oppgaven er å få innsikt i barns erfaringer og opplevelser av det å ha en av sine nærmeste i fengsel. Dette er et vanskelig og sårbart tema, og av etiske grunner valgte jeg å intervju omsorgspersoner som hadde det daglige ansvaret for barnet. Påliteligheten i oppgaven vil kanskje ikke være like stor som om jeg hadde valgt å intervju barn. De er de nærmeste til å beskrive sine opplevelser og erfaringer.

Jeg har forsøkt å ha en lyttende og åpen relasjon under intervjuet. Men hvorvidt transkripsjonene og slik jeg har forstått og tolket disse har vært informantenes intensjon, er for meg vanskelig å vurdere. Kvale (2005) uttaler at styrken i den kvalitative tilnærmingen ikke ligger i bredden eller mengden av data, men i dybden. Historier, opplevelser og erfaringer, fra hvert enkelt menneske kan skape innsikt i temaer vi vet lite om. I denne undersøkelsen foreligger det funn, men kanskje vil en ny undersøkelse med barn som informanter gi et annet inntrykk.

6 Analyse og drøfting av materialet

Jeg ønsker i denne delen av oppgaven å ta utgangspunkt i det omsorgspersoner, førskolelærere, ansatte innen fengselsvesenet og andre personer som har tilknytning til temaet har fortalt meg gjennom intervju eller samtaler. Jeg ønsker å knytte deres historier opp mot faglitteratur som for meg synes relevant for temaet. Etter å ha transkribert og lest igjennom materialet var det fem punkter som jeg fikk inntrykk av at var viktig å rette fokus mot. Det var:

- Åpenhet – fortielse
- Ord og handlinger knyttet til fengslingen
- Besøk i fengselet, - en rett barnet har, men ingen plikt
- Reaksjoner hos barn
- Media

Jeg har i analyse- og drøftingsdelen tatt utgangspunkt i disse fem punktene, selv om de kan gå over i hverandre. Jeg har valgt å drøfte og analysere samtidig, men jeg vil i de delene hvor det er naturlig skille mellom det omsorgspersonene ønsker å komme frem med og det førskolelærerne har å fortelle. På den måten mener jeg stoffet blir mer oversiktlig og lettere tilgjengelig. Jeg ønsker i tillegg å trekke inn faglitteratur som enten kan underbygge eller motsi informantenes synspunkter. Som tidligere nevnt tar jeg utgangspunkt i informantenes historier og meninger, og drøftingene vil bli bygget med deres historier som utgangspunkt. Jeg har i tillegg intervjuet personer som har sitt arbeid innen fengselsvesenet, og deres fortellinger og meninger vil bli presentert der jeg anser det som mest naturlig. Der hvor det står to til tre ord med skrift i kursiv er det ord som ble brukt av mine informanter og som jeg synes forteller så mye at jeg derfor benytter de ordrett.

Det var tre omsorgspersoner og fem førskolelærere som ble intervjuet, og samlet sett belyste disse intervjuene situasjonen til 14 barn som hadde hatt eller har en av sine nærmeste i fengsel. Omsorgspersonene kunne fortelle om hvor og hvordan deres barn hadde fått vite om fengslingen, mens førskolelærerne fortalte om hvordan de fikk rede på det som hadde skjedd. Delen om ”åpenhet eller fortielse” er en stor del av oppgaven, og jeg ønsker derfor å tydeliggjøre hvordan barn og førskolelærere fikk vite om fengslingen, og om dette kunne vært gjort på andre måter.

De tre omsorgspersoner hadde til sammen fire barn. Et barn var forholdsvis lite da far ble fengslet, så for henne ble besøk i fengselet på en måte *bakt inn* i tilværelsen. Et annet barn var også forholdsvis lite, men ble fortalt sannheten av sin mor: *Han var jo med og besøkte sin far i fengselet og forstod raskt at dette ikke var noe vanlig hjem*. Den siste omsorgspersonen hadde to barn og mor fortalt at *de fikk greie på det veldig kjapt da, og på en vanskelig måte*. Far var blitt pågrepet gjennom en politirazzia i hjemmet. Omsorgspersonene valgte å fortelle det til de personene i barnehagen som de mente hadde mest nytte av informasjonen.

Når det gjaldt førskolelærerne fortalte i fem av tilfellene den gjenværende omsorgspersonen ganske umiddelbart at barnet hadde en av sine nærmeste i fengsel. En omsorgsperson fortalte om fengslingen i garderoben til andre foreldre. Slik fikk også førskolelæreren vite det. En førskolelærer innkalte til møte for å snakke litt med mor om at sønnen hadde endret atferd, og slik fikk hun vite hva som hadde skjedd. I et tilfelle fikk barnehagepersonalet vite det gjennom media. I et annet ble barnehagen ringt opp av barnevernet og fortalt at foreldrene var pågrepet, og at en representant fra barnevernet ville komme og hente barna. Måten barnehagepersonalet fikk vite om hendelsene var veldig forskjellig, måten vanskene og utfordringene ble løst på var også forskjellig, men felles for alle førskolelærere var ønsket om å kunne være til hjelp og støtte.

6.1 Åpenhet eller fortielse, - omsorgspersoner

Som bakteppe for mine data har jeg valgt å komme med noen ordtak som har vandret fra person til person og delvis blitt sett på som ”sannheter”. For meg illustrerer disse ordtakene en del av det vi kanskje mente var en ”riktig” oppdragelse og ”beskyttelse” av barnet. Mye mulig lever mange av ordtakene fortsatt videre med det som formål å være til barns beste.

Det barn ikke vet...har de vondt av. Slik lyder tittelen på Karen Glistrup (2004) sin bok som tar for seg barn av psykisk syke foreldre. Denne oppgaven handler om barn som har en av sine nærmeste i fengsel, men disse gruppene av barn har etter min mening mye til felles. Samfunnet har i lengre tid valgt å tabubelegge begge disse temaene. Vi har valgt å ikke snakke åpent om de, og grunnene til det er mange. Vi har også ordtak som lyder *det barn ikke vet... har de ikke vondt av* (Glistrup, 2004:11) og *ute av øye, ute av sinn* (Dyregrov, 2000:5). For å beskytte barn har mange kun valgt å fortelle deler av historien, eller komme med ”hvite løgner” Den hele og fulle sannhet får vente til barnet er blitt større og forstår mer (Dyregrov,

2000). Jeg tror at denne måten å beskytte barn på kanskje er en beskyttelse av vår egen avmakt, vår egen frustrasjon, vår sorg og skam.

Et av de vanskeligste spørsmål som kommer opp når noen er pågrepet er om barna skal få vite sannheten. Det er delte meninger om dette (Egge, 2004). Dersom svaret blir ja, hva skal man si og hvordan skal man forklare det så barn forstår det? Skal jeg fortelle hele sannheten eller bare deler av den? Hva med barnehage og skole? Er det noen som skal, bør og må vite om det, eller kan jeg kanskje beholde det for meg selv? Dette er spørsmål som krever tid til ettertanke og innebærer engstelse hos foreldre (Nyberg, 2004). Det å være fullstendig åpen rundt en fengsling kan også ha litt å si med hvilken forbrytelse som er begått. En voldsforbrytelse kan for mange virke verre enn en forbrytelse av økonomisk karakter. På mange måter er det mer ”godtatt” og ”forståelig”. Barnets alder og modningsnivå er også med å bestemme hva og hvordan vi skal fortelle det. En informant sa:

Det kan være vanskelig å være åpen rundt det å ha fått en av sine nærmeste fengslet. Det er mye skyld og skam forbundet med det. Det er flaut. Etter en periode og etter å ha gått mange runder med meg selv så bestemte jeg meg for å ikke synes at det var flaut. Skal jeg overleve dette så må jeg gå med hodet hevet. Hvordan jeg taklet dette ville også, tror jeg, gjenspeile seg i min datter.

Disse linjene forteller meg mye om det å være følelsesmessig involvert i en person som blir fengslet. Et menneske som står deg så nær slik at hans væren og gjøremål blir en del av deg selv. Hun setter her ord på følelsene av skyld, skam og flauhet og også hvordan hun bestemte seg for å gå med løftet hode. Ved å ta et slikt standpunkt så viser hun vilje til å ta ansvar både for seg selv og sitt barn. Slik jeg forstår omsorgspersonen så følte hun at hun måtte ta et valg i forhold til seg selv, og ikke minst barnet. Dette fordi hun følte ”dommen” fra andre mennesker, og dermed også engstelsen for hvordan hennes liv ville bli etter dette. Mange som har forsket på emnet, og der i blant Mie Melin (1998), støtter omsorgspersonen i at det kan være vanskelig å snakke med andre dersom en i familien kommer i fengsel. Skyldfølelse og skam hindrer mange i å fortelle om fengslingen. Det fører til at mange familier isolerer seg. Familier har også opplevd at de ikke lenger er velkommen i sosiale lag. Ifølge Buber (1992) så kan ikke mennesker forstås som isolerte mennesker. Vi vil alltid være i en relasjon og det er samspillet med andre som gjør oss til mennesker. Det er kun i møtet med andre at vi kan få bekreftet vårt potensial og våre utviklingsmuligheter. Hvordan det mellommenneskelig

samspill fungerer vil derfor være avgjørende for hvordan vi utvikler oss som mennesker (Buber, 1992).

I forhold til informantene er det forskjellige meninger og begrunnelser for om barn skal få vite sannheten eller ikke. En omsorgsperson var veldig klar i sin uttrykksmåte:

Det er viktig at barn får vite at noen av ens nærmeste er fengslet, fordi ellers kan de få vite det av andre eller finne ut av det selv. Jeg har snakket med voksne folk som har blitt løyet for i alle år og de mener at det trykket de føler i etterkant er verre.

En annen forelder er like klar i sin mening om dette med åpenhet rundt fengsling:

Noen mener at man skal være åpne om alt, snakke om det og spørre hvordan alt er. Jeg der i mot mener at man skal være veldig forsiktig med å fortelle at pappa sitter i fengsel. På grunn av fordommer så kan det være at ditt barn ikke får være med andre hjem eller får besøk av andre.

Begge er mødre, og begge formidler gjennom sine historier hva de mener er barnets beste. Men meningene deres om hvorvidt barnet skal få vite om fengslingen eller ikke er forskjellig. Ut i fra det forstår vi hvor vanskelig dette spørsmålet er. På grunn av redsel for at barnet ikke skulle bli akseptert av andre, ville en av informantene være forsiktig med å fortelle sannheten. Det er forståelig ut fra de fordommer samfunnet har til fengslede og usikkerheten om hvorvidt barnet vil bli ertet og mobbet (Melin, 1998). Kanskje får barnet heller ingen lekekamerater. Det å ikke ville fortelle grunnen til at den innsatte ikke er tilstede i hverdagen er også forståelig ut fra sorgen og vanskene som den gjenværende omsorgspersonen opplever. I tiden etter arrestasjonen har hun kanskje nok med seg selv og sine problemer, om hun ikke i tillegg skal forholde seg til spørsmål fra barnet og kanskje spørsmål fra mange andre som barnet forteller det til. Det å beskytte barnet ved å ikke fortelle sannheten, dekke over, stadig finne på nye unnskyldninger og forklaringer kan være en ekstra byrde når man er usikker på hvor mye barnet har forstått. Det å komme med "hvite løgner" gjør også at man må være ekstra påpasselig med å samordne forklaringene slik at de ikke blir veldig forskjellige og usammenhengende. Det har også vært en tendens blant voksne at det beste kanskje vil være å vente og se hvordan barnet reagerer istedenfor å plage de med noe som de kanskje ikke vil få vite. En slik "vente og se" holdning kan gjøre vanskene større for barnet. Denne holdningen kan bunne i usikkerhet hos den voksne, og medvirke til at barnet ikke tør å spørre om noe

(Raundalen og Schultz, 2008). Mor ønsker at barnet skal skånes for sannheten, en sannhet som er vond og vanskelig, men hvordan vil barnet reagere hvis andre fortalte sannheten eller de oppdaget den selv? Ifølge Mie Melin (1998) så vil barn kunne miste tilliten til sine foreldre dersom de blir "løyet" for og senere oppdager sannheten. Det som var gjort i beste mening vil for mange barn kanskje oppleves som et svik. Dyregrov (2000) uttrykker en vanskelig avgjørelse på denne måten *Skjerming av livets fakta kan skade barna mer enn det hjelper dem* (Dyregrov, 2000:5).

Et annet utgangspunkt ville være å fortelle barnet om fengslingen, men uttrykkelig gi beskjed om at dette måtte forbli en hemmelighet innen familien og ikke under noen omstendigheter fortelles videre. Ifølge Nyberg (2004) så må vi ikke pålegge noen barn en form for taushetsplikt, verken ovenfor yngre søsken eller andre personer. Det kan føre til utvidet skyld – og skamfølelse i og med at de ikke en gang kan snakke om det til hvem de vil.

I likhet med en av informantene, er det mange som er av den oppfatning at vi bør fortelle barn sannheten så raskt som mulig. *Små gryter har også ører* (Huitfeldt, 2008:9). Barn som er våkne og nysgjerrige kan ha fått med seg bruddstykker av hva som har skjedd, snappet opp noe her og noe der. Deler av sannheten kan kanskje i mange tilfeller være verre enn den hele og fulle sannhet. De fleste barn fra 3-4 års alder har en formening om hva et fengsel er. De har lekt "politi og røver", hørt om og sett på bilder av B-gjengen i Onkel Skrues verden og også fått se arrestasjoner på TV. Barn har en godt utviklet fantasi. En fantasi, som i mange tilfeller, er verre enn virkeligheten. Det sies at det å skjule, bortforklare og dekke til sakens fakta ofte skaper vanskeligheter (Schultz, 2008). Det er derfor spesielt viktig at barna får konkrete opplysninger om hva som har skjedd. Barn bør kunne stole på sine foreldre og på at det de sier er sant. De bør kunne komme til sine foreldre med sine problemer, bli lyttet til og få hjelp (Melin, 1998, Raundalen og Schultz, 2008a).

Jeg har, som tidligere nevnt, deltatt på et kurs i Danmark som omhandlet *barn og pårørende til innsatte*. Dette fordi jeg ønsket å få mer kunnskap og viten om hvordan denne gruppen barn kunne reagere. Line Dahl Krabsen, formann i foreningen *Savn* og samboer med en tidligere innsatt, fortalte dette om hvordan de hadde taklet fengslingen ovenfor deres sønn på 6 år:

I starten fortalte vi ikke vores søn at hans far var varetæktfængslet, vi fortalte at han var ude og seijle med sit arbejde. Det var jo en stor løgn, og hvor er det svært at lyve

for ens barn, men jeg visste at sandheten ville såre han så meget. Månedene gikk og vår søn ble mer og mer bange for at hans far var død, til trods for at han snakket med han i telefonen en gang om ugen. Til sist måtte vi simpelthen fortælle ham det.

Hennes samboer Brian, som også var ansvarlig for kurset, fortsatte Lines historie med å si at de i etterkant hadde fått problemer med at de ikke hadde fortalt sannheten tidligere. Ikke nok med at sønnen hadde en far som satt i fengsel, han ble i tillegg også løyet for. Han ønsket en sønn som stolte på han, men kunne han forlange det hvis han selv ikke fortalte sannheten? Han påpekte at situasjonen var vanskelig og at de selvfølgelig gjorde mange feil underveis samtidig som han understreket:

at det er rigtig mange som i starten fortæller en løgn, og det tror jeg kun at personer som har stået i samme situasjon som os, ved at det gør man får å skåne sit barn, man er ikke en dårlig forælder af den grund. Man skal også selv lige have en chance for at rumme det hele først, for hvis man ikke selv har bare litt styr på ens tanker og følelser, hvordan skal man så have overskudd og ro til at hjelpe sit barn.

De hadde etter hvert valgt å fortelle sønnen at faren satt i fengsel, men de beskrev ikke alle enkeltdetaljene. De har valgt å svare på barnets spørsmål i den rekkefølge de kommer, fordi de mener at spørsmålene er et svar på hva han kan forstå. De tror at det vil gå flere år innen sønnen vet alt om hvorfor hans far havnet i fengsel.

En mor uttrykte det slik: *Mitt råd som mor er at man skal svare ærlig på det man blir spurt om, men ikke gå videre.* Slik jeg forstod henne så mente hun at vi kun skulle svare på det barnet spurte om så konkret og ærlig som mulig, men at vi ikke skulle komme med videre forklaringer og detaljer. Nyberg (2004) påpeker også viktigheten av å tilpasse forklaringene etter barnets alder, fordi det ikke bestandig er nødvendig å fortelle et lite barn hele sannheten om hvorfor den nære omsorgspersonen er blitt pågrepet. Raundalen og Schultz (2008a) hevder derimot at vi kan snakke med barn om alt. Barnets alder skal ikke være en hindring for å bli fortalt sannheten, men vi må kanskje i større grad forberede tid, sted og ordene vi benytter. Barn har ofte lett for å forstå mer enn vi tror (Raundalen og Schultz, 2008a).

Vi blir anbefalt å fortelle barnet sannheten, men jeg tror at fremgangsmåtene for hvordan og hva som er det beste er forskjellige både ut i fra tidspunkt, alder og modningsnivå. Hver familie må finne ut hvordan de best kan løse problemene. Det finnes ikke et konkret svar på hva som er det rette for hver enkelt person. Alle må ut i fra sitt ståsted gjøre det som føles best

der og da, men jeg tror at det å ha mennesker å diskutere vanskene med gjør at alt vil føles lettere. Ved å dele vanskene med andre vil det også komme frem forskjellige synspunkter på hva som i denne situasjonen vil være det beste. Fængselspresten, som jeg intervjuet, sa dette *Det er jo inn i tiden å tenke, - dette klarer jeg selv. Jeg er ikke dårligere enn andre mennesker. Hvorfor søren skal vi klare oss selv? Er det ikke derfor vi er sammen? Vi er mennesker. Vi skal kunne hjelpe hverandre.* Jeg er enig i det fængselspresten uttrykte, men det er kanskje her tabu, fordommer og skam gjør at det blir vanskelig å være åpen rundt nettopp dette med fængsling (Leira, 2003). Ønsket om å dele vanskene er nok der, men frykten for å bli utestengt fra fellesskapet er nok i mange tilfeller større. Fængselspresten avsluttet med denne replikken: *Inntrykk som ikke får uttrykk, er noe av det farligste å gå med.*

6.2 Åpenhet eller fortieelse, - Førskolelærere

I Barnehageloven (KD,2006a) § 1 står det *Barnehagen skal gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem.* Slik jeg forstår denne paragrafen så skal vi samarbeide om barnet til barnets beste. Dette kan gjøre at foreldre i langt større grad enn de selv kanskje ønsker forteller om private hendelser som ellers hadde forblitt en hemmelighet. Riktignok har barnehagepersonalet taushetsplikt etter § 20 i Barnehageloven (KD, 2006a), men det å vite det er kanskje ikke nok til at foreldre ønsker å være åpne om alt.

Gjennom svarene fra intervjuene med førskolelærerne så viste det seg at de fleste omsorgspersonene valgte å fortelle om fængslingen. Hvordan forholdene var i hjemmet ble ifølge førskolelærerne fortalt til en person i barnehagen, men hvordan opplysningene ble videreformidlet, eller om de ble det, var forskjellig. Her ble det tatt hensyn til hva omsorgspersonen ønsket. Det er flere ganger nevnt at det som regel er foreldre som kjenner sine barn best, og barnehagepersonalet viste etter min mening omsorgspersonene respekt og tillit ved følge deres behov og ønsker.

Når det gjaldt et tilfelle med stor mediedekning, ble hele personalet informert gjennom å fortelle den pågrepnes egen historie. Det var viktig for leder i barnehagen at dennes historie kom frem, og at alle fikk tatt del i den. Personalet fikk dermed et mer nyansert syn på hendelsen. Det gjorde det også lettere å komme til enighet om hva og hvordan man skulle ordlegge seg ved de spørsmål som eventuelt måtte komme. Barnehagepersonalet har

taushetsplikt, men i og med at barnet hadde vært avbildet i avisen sammen med tiltalte så kunne det også komme spørsmål fra barna, så det var godt at de i fellesskap kunne diskutere og snakke om den situasjonen som var oppstått og hvordan de best skulle takle dem.

I en barnehage med kun to avdelinger så valgte styrer å fortelle hele personalet hvilken situasjon barnet var i:

For meg som førskolelærer har det vært viktig at dette ikke blir sensasjonsbetont. Spesielt har det vært viktig for meg at de som er nærmest barnet vet. De som er på avdelingen eller de som er mest sammen med barnet. Vi trenger ikke å vite hvorfor mor/far er fengslet, fordi det er barnet og hvordan det har det vi skal forholde oss til.

I og med personalgruppen i denne barnehagen ofte passet hverandres barn, og hadde en god dialog og et godt samarbeid hvor de støttet og hjalp hverandre, ble denne løsningen sett på som den beste for barnet i dette tilfellet. Førskolelæreren var av den oppfatning at det å ha kjennskap til barnets situasjon i hjemmet kan hjelpe personalet med å "se" barnet fra flere sider, og dermed gi et større grunnlag for å forstå hans væremåte. Personalet trengte ikke å vite alt, men måtte ha tilstrekkelig informasjon til å kunne gjøre en god jobb.

I noen tilfeller ønsket foreldrene at kun avdelingsleder eller personalet på avdelingen skulle vite om fengslingen. I et annet tilfelle ønsket omsorgspersonen på utsiden at de skulle være åpne om det i barnehagen. Barnet visste at faren satt i fengsel, og omsorgspersonen regnet med at datteren kanskje ville fortelle det til de andre barna.

Et annet barn var på besøk i fengselet, men hadde blitt fortalt at faren arbeidet der. Mor var veldig åpen ovenfor styrer og avdelingsleder rundt dette med fengslingen. Samtalene om hvorvidt sønnen skulle få høre "sannheten" var mange, men mor hadde kommet til at hun ikke ønsket det. For førskolelærerne er dette vanskelig. De er redd for at de en dag vil bli stilt spørsmål som gjør at de må lyve for barnet. En situasjon de ikke på noen måte ønsket å komme opp i.

Jeg ble mest opptatt av at barnet ikke visste det, for barnet, en aktiv og klok unge, var 5 år og hadde vært med på besøk i fengslet. Han hadde også reagert på at dørene ble låst. Jeg snakket mye med mor om at barnet ikke visste det. Jeg vet at det er hennes valg. Det er hun som bestemmer hva barnet skal vite, men jeg var uenig i at dette ble holdt skjult. Jeg tror at han kanskje har oppfattet og forstått noe han ikke får

bearbeidet fordi han ikke tørr å spørre om det. Jeg synes det er verre om han får greie på det av andre, av personer som han ikke er trygg på.

Mie Melin (1998) er av den oppfatning at det er viktig å kunne stole på sine foreldre, og at det de sier stemmer med virkeligheten. Dersom vi på ene eller annen måte holder tilbake informasjon og barnet får vite det av andre, kan det være en fare for at vi mister barnets tillit. Vanskelige situasjoner er bedre å takle dersom vi har noen å dele de med. Sorgen blir ikke like stor da (Melin, 1998). *Skal barn få tillit så man være ærlig* (Egge, 2004:7). En av førskolelærerne uttalte også: *Jeg skulle ønske at jeg hadde klart å overbevise mor om at sannheten er det beste i det lange løp. Jeg tror at han vil få greie på det før eller siden, og da av andre.* Slik jeg forstår utsagnene, så forteller de det samme som Leira (2003) får fram i sine modeller om gyldighet og ugyldighet (i del 3 om tabu). Dersom tabuet brytes og vi både tørr og vil snakke om det, får vi både bearbeidet sorgen og smerten, og dermed er det kanskje lettere for barnet å gå videre med livet sitt.

Et barn på 2,5 år slet med utagerende atferd, og pedagogisk leder på avdelingen snakket med mor om dette. Da fikk hun høre at far var fengslet. I løpet av samtalen ble omsorgsgiver anbefalt å ta kontakt med Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT), samt å fortelle barnet hvorfor far ikke var til stede. Omsorgspersonen fulgte rådene, og barnet ble roligere. Senere fortalte han selv de andre barna på avdelingen at pappa satt i fengsel. Den eksakte grunnen til at sønnen var utagerende vil vi aldri få vite, men han fikk det bedre.

Som barnehagepersonell skal vi samarbeide med barnas hjem slik at det blir til barnets beste. I enkelte tilfeller, som i sitatet ovenfor, vil dette få konsekvenser i forhold til vår overbevisning om hva som er best. Det vil kanskje påvirke våre verdier og vårt etiske ståsted, men det er også viktig å respektere foreldrenes ønsker og valg. Dette kan bli et dilemma og da tror jeg det er viktig å få inn en tredjepart slik at vi kan få snakket om det som er vanskelig. En annen førskolelærer uttrykte seg slik:

Hva vil du at vi skal si til barnet? Hva har du sagt? Vi må få vite hva barnet vet og hvilke forklaringer dere har gitt slik at vi får gitt de samme. Uavhengig av hva du tror på selv så må du støtte foreldrene. Hvis du synes det er vanskelig så får du si: Jeg vet at mamma har fortalt deg det og det. På den måten slipper vi å komme inn på egne meninger og oppfattelser.

Jeg forstår svaret fra førskolelæreren slik, at respekten for hva som er foreldrenes ønske er det viktigste. Dette var alle informantene blant førskolelærerne enige i.. Det er deres barn, det er de som kjenner dem best, og det er de som bestemmer hva som skal fortelles. Vi kan kanskje komme frem med våre synspunkt, men kun dersom vi blir spurt. Jeg synes dette er et vanskelig område. Respekt og tillit til at foreldre velger det som er det beste for sine barn bør stå sterkt, men kanskje er foreldre i en slik situasjon så sårbare og usikre at de trenger hjelp og støtte til å finne ut hva som er det beste i lengden. Viser jeg ikke foreldre mer respekt dersom jeg i samråd med dem kan reflektere over forskjellige løsninger og hva jeg mener er den beste løsningen? Hva med mine etiske retningslinjer for hva jeg mener er rett og galt? Hva med å møte den annen som et "du" og dermed ta ansvaret for min neste? Jeg er ansatt i barnehagen med det som mål å tjene barnets beste. Er det ikke da min oppgave å lytte samt å se saken fra flere sider?

Sosialkonsulenten og fritidslederen i et fengsel med lavt sikkerhetsnivå var sikre på at det å holde seg til sannheten var det eneste rette. Ved å være ærlig så har barna anledning til å få den hjelpen, og de svarene de har krav på og når de har mest behov for det. Sosialkonsulenten uttrykte seg slik:

Jeg må få fortelle at jeg har vært med på et møte i barnehagen sammen med far for å fortelle at han sitter i fengsel. Far og mor hadde tatt noen runder sammen og syntes at de i barnehagen burde få vite det. Det er slike ting som vi også prøver å presse på for å få foreldre til å være åpne om fengslinga. Det er viktig for unga å ha en, om ikke alle i barnehagen vet, så i hvert fall en voksen som de kan gå og snakke med hvis det skulle dukke opp noen tanker. Barnet fikk beskjed om at de personene visste det så da kunne hun gå og snakke.

Raundalen og Shultz (2006) mener at det å gi barnet god informasjon er med på å gjøre barnets hverdag mer forutsigbar og i bedre stand til å takle vanskeligheter. Barnet har da mer kontroll over hva som skal skje og hvorfor det skjer, og vil derfor kanskje føle seg tryggere på og i omgivelsene (Raundalen og Schultz, 2006).

Jeg vil forlate temaet åpenhet eller fortielse og se på hvilke ord og begreper vi kan benytte dersom vi velger å fortelle barn om fengslingen av en av dets nærmeste.

6.3 Ord og handlinger knyttet til fengslingen

Det er ulike meninger om hvorvidt barn skal få vite om pågripelsen, alle enkeltdetaljer rundt fengslingen, eller kun få svar på de spørsmål som barnet selv stiller. Alle meninger skal og må respekteres for som en omsorgsperson fra kurset i regi av Savn uttrykte det:

For hvis der er nogen som kjender sitt barn så er det foreldre. Jeg tror at det er så vigtigt, at når man står i en krise som denne, at man tager hensyn til hvordan ens barn er som person, nogle kan kapere mer enn andre. Hvordan er deres psyke, hvor meget kan de forstå. Dere er ingen børn der er ens og beslutningerne skal helt klart tages efter det enkelte barns personlighed og psyke.

Slik jeg forstår dette sitatet så finnes det ikke en ”riktig” løsning. Det er flere ting som må vektlegges og tas hensyn til, blant annet barnets personlighet. Dersom vi har bestemt oss for å fortelle våre barn om fengslingen så er det alltid et problem som dukker opp. Hvordan forteller vi egentlig en 4-åring at pappa er kommet i fengsel? Hvilke ord skal vi benytte? Alle omsorgspersonene var enige om at ordene som vi bruker når vi skal forklare situasjoner må være klare og forståelige for barnet. En mor uttrykte det på denne måten:

Vi må kalle en spade for en spade Vi må passe oss for hvilke ord vi benytter. Voksne sier ofte at tyver er slemme når de skal forklare noe til barn. Vi kan for eksempel si at de har vært rampete eller kommentere handlingen og si at den var gal. Vi omtaler ofte personer i fengsel som slemme eller stygge og det blir helt galt for min datter. Hun er meget bevisst på at han har gjort noe galt og de som gjør det kommer i fengsel. Vi skiller veldig mellom hvem pappa er og hva han har gjort.

Etter å ha lest denne uttalelsen fra mor flere ganger, blir det mer og mer tydelig for meg at ordene vi bruker når vi forklarer kan virke sårende. Datteren i fortellingen over kom hjem en dag og spurte sin mor: *Ikke sant at det går an å være snill og sitte i fengsel?* For meg sier denne setningen utrolig mye. Jeg må i langt større grad tenke over begrepene jeg benytter. Til tross for at det ikke er min mening, så kan mine ord virke sårende. En mor uttrykte det slik:

Historien om Pulverheksa som fanger tyven ble lest i samlingsstund. Vi hører om hvordan tyven blir fanget og at tyven kom i fengsel. Da var det en far som sa til sin sønn: Ja, men da måtte det jo ha vært en slem tyv! Hvorpå min datter reagerte med å si at tyver også kan være snille. Han tenkte nok ikke over hva han sa, men det er hennes hverdag.

Raundalen og Schultz (2008a) skriver om hvor viktig det er at den som forteller barnet det vonde og vanskelige bruker ordentlig verktøy. Med det mener de ord og begreper barn kan

forstå, og som gjør deres liv mer forutsigbart. Sorgen, tapet eller fortvilelsen kan ingen gjøre noe med, men vi kan gjøre hverdagen lettere å håndtere. Ifølge Raundalen og Schultz (2008b) har samtalen tre viktige punkter. For det første skal den virke terapeutisk, så skal barnet lære noe av samtalen og for det tredje skal den forebygge mot fordommer. Ifølge disse forfatterne så finnes det ingen ”oppskrift” på hvordan en samtale om et vanskelig tema kan gjennomføres. Gjennom flere års arbeid med barn som har opplevd kriser har de kommet frem til noen retningslinjer for samtaler som er vanskelige. For det første så må vi alltid si sannheten, fordi det er viktig at barnet ikke skal oppleve at opplysningene blir verre og verre fra gang til gang. Det er vi som voksne som må hjelpe barn og sette ord på alle tankene. Vi må være sammen om det å rydde og finne ”knagger” hvor barna kan henge fra seg bekymringer og angst. Raundalen og Schultz (2008a) skriver også *som en huskelapp til voksne som snakker med barn* at en slik samtale har som mål at barnet skal bli mer trygg på situasjonen (2008a:134). Derfor må vi som voksne ikke bare åpne en samtale som vil gi sterke følelser, men også passe på at barnet der og da har fått svar på sine spørsmål og er blitt beroliget. Vi kan snakke med barn om alt, men vi må finne de riktige ordene og det riktige tidspunktet (Raundalen og Schultz (2008a). Jeg ønsker å gjengi et forslag fra disse forfatterne på hvordan vi kan fortelle om fengslingen. Forklaringen er rettet mot barn på cirka fire år:

Pappa er i fengsel. Der har han stol, seng, bod og noen av tingene sine. I et fengsel er man låst inne i et rom. De som passer på i fengselet, er ikke slemme. De kommer med mat tre ganger om dagen, og en gang om dagen får pappa gå ut i fengselsgården. Der er det høye murer, slik at ingen kan komme ut. Der ute kan han være sammen med andre. Pappa er i fengsel fordi han har gjort noe veldig galt (Raundalen og Schultz, 2006:80).

Jeg synes det her er brukt få og enkle ord for å beskrive en vond og vanskelig hendelse. Alle informantene blant omsorgspersonene var enige om at det skulle brukes et enkelt og lettfattelig språk, *kalle en spade for en spade*, når vi skulle forklare situasjonen. Det var det viktigste. En mor uttrykte det slik:

Hvis man snakker om at denne personen gjorde noe dumt så derfor kom han i fengsel, så vil kanskje min datter forstå det, for hun har både hørt og vet så mye om fengsler, men et annet barn kan for eksempel tenke: I går gjorde pappaen min noe dumt. Han drakk seg full. Kommer han i fengsel da tro? Det er derfor det er så viktig at man forklarer grunnen til at noen sitter i fengsel. Hvilke lover og regler er det som gjelder i Norge? Hva er en dommer? Vi må tegne og forklare. Det kan sammenlignes med reglene i en barnehage og barn vil skjønne det. Jeg er sikker på det.

Raundalen og Schultz sier seg enige i barne - og likestillingsministeren Huitfeldts utsagn om at vi ikke skal påføre barn unødige problemer, det vil si problemer som ennå ikke er nådd dem. Det er viktig å huske at enkelte barn klarer seg best uten å snakke. De nevner et kinesisk ordtak som lyder: *Skyv ikke på elven, den flyter av seg selv* og sier og i tillegg til ordtaket *at vi skal være synlige på elvebredden for barnet* (2008b:26). Slik jeg forstår ordtaket og replikken som følger så skal vi som voksne ansvarsbevisste mennesker være tilgjengelige for barnet dersom det har lyst til å snakke. Barnet skal vite at vi er der og ønsker å lytte til hva det har å si, og at det kan forvente et ordentlig svar fra oss.

6.4 Besøk i fengselet, en rett barnet har – men ingen plikt

Fengsler er aldri like, men de har det til felles at den innsatte i mer eller mindre grad blir utestengt fra omverdenen. Den innsatte er ikke lenger et fritt menneske som kan gjøre hva han vil til de tider han måtte ønske det. Ofte er det høye murer og låste dører som rent fysisk er med på å isolere den innsatte fra resten av samfunnet. For meg var det å komme inn i et fengsel en spesiell følelse. Jeg hørte lyden av porten slå igjen bak meg – for så enda en gang gjennom en høyttaler fortelle hvem jeg var og hvilket ærend jeg hadde der. Jeg følte meg ”litt liten” og veldig lite forberedt på hvordan det å komme inn i fengselet ville være. Dette til tross for at jeg kun skulle inn for å ordne med leker til besøksavdelingen. Bedre ble det ikke da jeg måtte levere fra meg alle eiendeler og bli kroppsvisitert. Det viste seg at rette vedkommende ikke hadde mottatt beskjeden om at jeg skulle komme. Dette var første gang jeg var i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå, og på meg virket det skremmende. Hvordan vil da et barn reagere på å besøke en av sine nærmeste i et fengsel? Er det egentlig bra for et barn å komme inn i et fengsel og se en som de er glad i være et sånt sted?

Peter Scharff Smith (2006) viser til internasjonal forskning og snakker om viktigheten av å opprettholde kontakten mellom barnet og den fengslede. Dette gjelder selvfølgelig dersom det er til barnets beste. Christensen (1999) mener at de fleste barn opplever et besøk i fengselet som positivt. Dette er ofte det eneste stedet hvor barnet kan ha fysisk kontakt med vedkommende, men det innebærer en stor grad av spenning og også påkjenninger (Christensen, 1999). Barn har mange forestillinger om hva et fengsel er og noen blir skremt, mens andre blir positivt overrasket (Egge, 2004). Det å besøke en av sine nærmeste i fengsel er med å opprettholde relasjonen dem imellom og også kanskje videreutvikle denne (Melin, 1998). Lena Nyberg (2004), barneombud i Sverige, har gjennomført en studie rundt emnet i

sitt hjemland. "Straffa inte barnet" er tittelen på studien, og den retter seg mot barneperspektivet innen kriminalomsorgen. Hun mener at dersom barn skal besøke en av sine nærmeste i fengsel, er det viktig at de er godt forberedt på hva et fengsel er i forhold til rutiner som låsing av dører og eventuelle kontroller. Dersom det er mulig, er det en fordel at barnet har adgang til materiell som beskriver forholdene i fengselet på en slik måte at barnet forstår. Det vil også være en fordel at barnet har noen å snakke med i etterkant av besøket for på den måten å få svar på spørsmål og for å kunne gi uttrykk for frustrasjoner, sorg og angst (Nyberg, 2004).

Mie Melin (1998) mener at alle innsatte som på en eller annen måte har omsorg for barn bør få sjansen til å fortsette å være en god omsorgsperson, men det er viktig at det er barnet som bestemmer. Hun trekker fram at det er barnets behov for kontakt som må ligge til grunn og ikke den fengsledes.. I tillegg til FNs barnekonvensjon, artikkel 9, punkt 3, som slår fast at barnet har rett til å opprettholde kontakt med begge foreldre dersom det er til barnets beste, er det også en artikkel i FNs barnekonvensjon, som understreker og tydeliggjør at det er barnets valg:

Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barn, og tillegge barn synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet (FNs barnekonvensjon, artikkel 12, punkt 1).

Et barn skal derfor slippe å føle et ansvar eller en plikt til å besøke den innsatte, men samvittigheten kan veie tungt dersom flere nære personer har et ønske om at nettopp barnet er den rette til å besøke den innsatte. En omsorgsperson fortalte at en gang de skulle besøke barnets far i fengselet lekte datteren med en venninne. *Nå må vi reise. Vi skal til pappa*, ropte hun. Da ville ikke datteren være med. Omsorgspersonen forstod det som om hun syntes det var leit å avslutte leken. Videre fortalte omsorgspersonen at en slektning av barnet hadde uttrykt:

Det er moro å reise til pappa! Min datter begynte å gråte. Jeg stod egentlig og betraktet de litt, for jeg kommer opp i så mange slike situasjoner. Jeg har lært bokstavene, skrive og lese, men denne situasjonen hadde jeg ikke vært i tidligere. Hva gjør jeg nå? Jeg betraktet det litt til og da sa farmor: Nå må du være i godt humør for nå skal du jo til pappa. Jeg snakket med pappaen hennes og forstod at han ville at vi skulle komme på besøk. Vi reiste.

Denne historien her forteller mye om hvor forskjellig ønsker og behov kan være ut i fra dag, tid og sted, men den forteller også om alle avgjørelser som må taes raskt og i situasjoner som ikke er like enkle.

Min datter ble glad igjen, men først etter å ha grått i en halv time. Vi¹⁰ diskuterer aldri hennes oppførsel eller oppdragelse når hun er til stede, men i etterkant har vi bestemt at hun er stor nok til å bestemme selv. Vi må forstå at hun kan bli lei fengslet, besøksrommet og den lange reiseveien. Hun må få lov til å si: Jeg har ikke lyst! Vi kan forsøke å motivere henne, men vil hun ikke, så skal vi heller ikke reise. I etterkant har jeg tenkt mye på dette og vet at jeg selv har sagt: Nå skal vi til pappa og da må vi ha det bra, ikke sant? Må vi egentlig det? Det er jo helt ”pyton”! Det må være lov til å føle det av å til og i hvert fall for et lite barn. Per i dag så forsøker vi å lære henne at det er lov å si nei.

Slik jeg ser det så ender denne historien, eller opplevelsen, godt. Det kan skje når foreldre observerer, reflekterer, går i seg selv og virkelig forsøker å finne ut hva som er barnets beste. Jeg antar at barnet fikk mindre følelse av skyld og dårlig samvittighet ved at det ble snakket om og gitt aksept for hennes uvilje mot å reise de gangene dette skjedde. *I etterkant har både min mann og jeg sett at vi, men også andre, instruerte henne ved å benytte replikker som: Nå må du være snill og grei for nå skal du til pappa.* Slik jeg oppfatter mor i dette tilfelle, så føler hun at de har lagt et ekstra ansvar på henne. Et ansvar som et barn på 4 år egentlig ikke er i stand til å ta og heller ikke skal ha. Mellom barn og voksen er det en asymmetrisk maktkamp, og det er vi som voksne som har definisjonsmakten. Begrepet definisjonsmakt *henspeiler på at voksne er i en mektig posisjon vis-a-vis barn når det gjelder deres opplevelse av seg selv* (Bae, 1996:147). Hvordan vi reagerer på barns utsagn, hvordan vi svarer og viser våre følelser er med på å fortelle barnet hvilken status det har og hvordan vi respekterer dets meninger. En slik makt kan misbrukes ved at vi kjører over barnets meninger, fordi vi der og da anser vår forståelse og innsikt i situasjonen som den beste. Barn er prisgitt våre meninger. Det er derfor så viktig å være klar over dette problemet. Ved å respektere barnets meninger og dets rett til å bli hørt styrker vi barnets selvfølelse (Bae, 1996).

Fortellingen over viser en situasjon som fikk foreldre til å reflektere over hvordan de ordla seg, hvilke begreper de brukte og hvordan de vektla hennes meninger og vilje. En refleksjon som jeg tror mange kan ta lærdom av, og ikke minst det ”motet” og den ydmykheten som må til for å be om unnskyldning.

¹⁰ Min opplysning: ”vi” er omsorgspersonen og mannen hennes

En annen omsorgsperson hadde tydeligvis reflektert over lignende situasjoner for hun siterte sitt barn slik: *Jeg orker egentlig ikke å dra jeg mamma, men stakkars pappa da*". *Det blir feil, han som er 4 år skal ikke sitte og synes synd på en som sitter i fengsel fordi han har gjort noe galt*, uttalte mor.

Etter å ha lest gjennom datamaterialet fra intervjuene til omsorgspersoner forstår jeg det slik at alle er positive til at barn skal besøke sine nærmeste i fengselet. Det ble understreket at barn selv må få bestemme hvorvidt de vil være med eller ikke, og at det var viktig å respektere deres mening. Ifølge omsorgspersonene er ikke et fengsel noen trivelig plass, men mye kunne vært bedre dersom de visste at de ville bli møtt med vennlighet og respekt.

Barneombud Lena Nyberg (2004) skrev i sin rapport at det i tillegg til et besøksrom burde vært ansatt en person som hadde en utdanning som var rettet mot barn. En person som hadde til oppgave å møte barn ved besøk, forklare hvorfor det er sånn som det er i fengselet, eller andre ting et barn kan undre seg over. Dette kom tydelig frem under intervjuene. Det var stor forskjell i oppførsel på de som tok imot dem når de kom på besøk. En mor uttalte seg slik: *Det var så lite som skulle til for at mitt barn følte seg velkommen "Har du fått nye hårstrikker du da?"*. Jeg tror det er viktig for et barn å møte en som "ser", ser at det er et barn som er der og møte barnet der det er. Det er kanskje med på å skape bedre relasjoner og mer trygghet.

6.5 Mulige endringer i barns væremåte etter fengslingen

Håret til mamma er en barnebok av Gro Dahle og Svein Nyhus (2007). Den handler om en liten pike som heter Emma. Hun har en mamma med et fantastisk "smilende" og vakkert hår og som i tillegg er verdens beste. Men en dag blir mamma trist, og ingenting fungerer som det pleier. Først blir Emma sint på mamma, men etter hvert reagerer hun med å si unnskyld, - unnskyld for alt det gale jeg har gjort. Jeg mente det ikke. Det flotte håret til mamma, som nå har floket seg forferdelig, er selve symbolet på vanskene. Emma begynner å gre, børste og kjemme, men det å få alle hårstrå på riktig plass tar tid. Jeg ønsker å begynne denne delen med dette sammendraget av boken fordi Emmas reaksjoner kanskje kan gjelde for flere enn henne.

Gjennom forskning vet vi at barn reagerer forskjellig på at en av deres nærmeste blir fengslet, ut i fra blant annet kjønn, alder og familieforhold (Smith, 2006). Forskning på barn av innsatte

er begrenset i omfang, men det finnes studier som viser hvordan barn reagerer på separasjon når det gjelder skillsmisser, død eller det å komme i fosterhjem. De reaksjonene som er vanligst å se hos barna er engstelse, nedstemthet, liten interesse for omverden, konsentrasjonsvansker, fysiske symptomer som magevondt, søvnproblemer, vanskeligheter med samspill og følelsen av å være verdiløs (Nyberg, 2004). Ut fra svarene fra intervjuene kom det frem at noen reaksjoner var mer vanlig enn andre. Jeg vil med utgangspunkt i informantenes fortellinger se mer på disse områdene og de mulige reaksjonene som kan komme hos barn. Reaksjoner går over i hverandre, og det er ikke alltid like lett å si hvorfor et barn reagerer som det gjør. En reaksjon kan bety noe annet enn den gir inntrykk av. Jeg har til tross for dette valgt å dele temaet inn i fem deler slik at det skal bli mer oversiktlig.

6.5.1 Mistillit til andre mennesker

Under intervjuene kom det fra omsorgspersonene frem historier som kunne innebære at noen barn er utrygge. Jeg vil i denne delen gjengi noen av historiene og vise til litteratur om mistillit. Når det gjelder barn av innsatte så tror jeg at en del av den utrygghet og mistillit som enkelte har til andre kan bunne i det at temaet er tabubelagt. En omsorgsperson fortalte denne historien:

De er litt redde for mennesker og stoler ikke lenger på dem. De er redd for å bli sviktet. Gjennom hele oppveksten, og også i barnehagen, så får barn høre hvordan politiet er til hjelp og støtte. Det er de vi ringer hvis vi er i fare og de er snille og hjelper oss. Barn har ofte fått sitte i politibilen, prøvd sirener og politilue. Hvilket inntrykk sitter mine barn igjen med? De har opplevd en razzia hvor tjenestemennene løp og ropte og i tillegg arresterte deres far uten at de fikk vite grunnen. Taushetsplikt, kalte de det. Slike opplevelser setter varige spor.

Slik jeg forstår sitatet så har etter morens mening politiets oppførsel ved arrestasjonen vært med på å frata barna deres naturlige tillit til andre mennesker. Hun uttrykker at barna er redd for å bli sviktet, og at det kanskje har sammenheng med at barna tidligere hadde sett opp til politiet.

Jeg har i den teoretiske delen av oppgaven kort redegjort for Løgstrup sin tenkning, og ønsker i denne delen å komme ytterligere inn på den. "De spontane livsytringene" som barmhjertighet, medfølelse, talens åpenhet og tillit er per i dag blitt hans varemerke. *Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med en naturlig tillit til hverandre* (Løgstrup, 2000:29). Dette gjelder alle mennesker, både de vi kjenner og de vi ikke kjenner. Hvis vi

møter et menneske med mistillit så er det spesielle grunner til at vi gjør det. Da har vi opplevd at noen på en eller annen måte har sveket oss og skapt grobunn for utrygghet og mistillit. *Det å vise tillit betyr å utlevere seg selv* (Løgstrup, 2000:30), og det er en av grunnene til at vi reagerer sterkt dersom denne blir misbrukt. Det kan være at vi har fortalt for mye, vært for åpne i forhold til spørsmål vi har fått og i ettertid ønsket dette usagt. En omsorgsperson fortalte denne historien fra en dag i barnehagen og den fortalte meg mye om hvor utrygge vi som mennesker kan kjenne oss.

Gutt, 4 år, til en far med et barn på samme avdeling: *Pappaen min heter det samme som du og han sitter i fengsel. Faren: Han sitter sikkert ikke i fengsel. Gutt: Jo, han gjør det. Faren: Nei, nå tuller du fælt. Gutt: Han gjør det. Ikke sant mamma? Mor: Jo, han gjør det.*

Faren som hadde deltatt i denne samtalen løp ut fra avdelingen. På meg virker det som om svarene tok den formen de gjorde fordi han ikke visste hvordan han skulle takle situasjonen. Da han forstod at barnets utsagn var sanne, ble han frustrert og løp fra hele situasjonen. Det er en forståelig reaksjon, men det burde ikke være slik. Kunnskap om hvordan fengsling kan virke på pårørende er viktig, men også det at vi tar ansvar for de situasjoner vi kommer opp i. I tillegg ble barnet i denne sammenheng ikke trodd, han ble ikke tatt på alvor når han forsøkte å fortelle fra sitt liv. Barn har lettere for å møte andre med tillit fordi svikene som de har opplevd som regel er færre, men hvor lenge vil dette barnet møte andre med åpenhet og tillit når han ikke blir trodd?

Ifølge Løgstrup (2000) har alle mennesker, både barn og voksne, en urørlighetssone. Det innebærer at vi ikke skal stille for intime og nærgående spørsmål. De fleste mennesker har en følelse av hvor denne grensen går og kan vente til vedkommende selv har lyst til å snakke. Barn har mindre erfaring når det gjelder å velge ut hvem de skal snakke med og til. For å skape trygghet rundt barnet mener Egge (2008) at det er fornuftig å forberede barnet på eventuelle spørsmål som kan komme. På denne måten kan de i samarbeid komme frem til svar som kan benyttes. Jeg tror at ved å være forberedt på spørsmål og kommentarer som kan komme vil barnet stå sterkere rustet til å møte samfunnet rundt seg. En omsorgsperson sa: *Jeg har lært henne hva hun skal svare hvis mennesker spør. "Nå gidder jeg ikke snakke med deg om dette fengselet mer. Det er min ting"*. Etter min mening lærer denne moren barnet sitt å sette grenser for seg selv. Du har lov til å si i fra hvis du synes at nok er nok og at spørsmålene er for nærgående. Det skal andre respektere. En annen omsorgsperson sa følgende:

For å hjelpe mine barn har jeg lært de teknikker, lært de hva de skal svare dersom de får spørsmål. Det er ikke hver dag det er like morsomt og man er i form til å besvare spørsmål fra andre. Jeg ga de lov til å servere "hvite løgner" og lærte de hva de skulle svare. Jeg var kanskje litt fæl som lærte de å jukse, men det var "hvite løgner" slik at de skulle slippe å stå for det gale deres far hadde gjort. Normalt skal de ikke jukse, men i sånne situasjoner så mener jeg det er lov.

Jeg mener at det er en liten forskjell på disse to uttalelsene. I det første tilfellet vet alle i barnehagen at faren hennes er fengslet, men det er hun selv som bestemmer når og hvor hun vil snakke om det. Hun setter grenser for seg selv, og tørr å si det. I den andre uttalelsen så har omsorgspersonen lært de hva de skal svare og har også gitt de lov til å servere "hvite løgner". Jeg mener også at "hvite løgner" må være lov i slike tilfeller, men er det i lengden det beste for barnet? En "løgn" som blir servert må gjentas på samme måte neste gang, for ellers blir det oppdaget. Mie Melin (1998) hevder at det kan gis aksept for "hvite løgner", men da blir det en hemmelighet som vi skal gå å være redd for at skal komme ut til andre. Ved å løse vanskene på denne måten så kan det bli en ekstrastraff som berører hele familien. Jeg tror "hvite løgner" i hovedsak blir benyttet av eldre barn som treffer mennesker de ikke omgås med daglig, slik at de kan skjerme seg selv når de føler det er nødvendig og åpne seg for venner når det er behov for det. Ved selv å kunne bestemme når vi vil snakke tror jeg det åpnes for tillit og trygghet igjen. Christoffersen (1999) henviser til Løgstrup som uttaler at barns urørlighetssone ofte blir krenket. Det er ikke lov å innvadere barns liv, selv ikke når vi skal oppdra dem. De har også sine motiver som må respekteres.

6.5.2 Å være sterk, veloppdragen, høflig og ansvarsbevisst

Nyberg (2004) mener at barn som har en av sine nærmeste i fengsel kan bli mer alvorlige og ta et større ansvar for resten av familien. Et ansvar som er større enn deres alder skulle tilsi, men siden forskningen som nevnt er begrenset på dette området kan man ikke være sikker.

Jeg intervjuet kun tre omsorgspersoner, men det fremkom av resultatene at det å ta ansvar og være sterk var en oppførsel disse barna hadde felles. En omsorgsperson uttrykte det på denne måten:

Jeg får ofte høre at hun er veloppdragen og høflig. Noen ganger skulle jeg ønske at hun var litt mer -----, men det er aberet med å ha en far i fengsel. Hun påtar seg

ansvar selv om vi sier at hun ikke har noen skyld og alle disse tingene som skal sies i forbindelse med det. Men ubevisst så føler jeg at hun påtar seg et ansvar for å passe på mammaen sin.

En annen omsorgsperson fortalte dette:

Han skryter ofte av meg: Mamma, du er så flink til å lage mat du, du er flink til å sykle, du er flink til å lese og så er du så flink til å besøke pappa i fengselet. Jeg tror han prøver å rose meg og ikke belemre meg med de plagene han har ved å ha en far som sitter i fengsel. Til tross for at han ikke er mer enn fire år så tror jeg at han klarer å tenke så langt.

Som vi ser av uttalelsene ovenfor så har begge omsorgspersonene barn som forsøker så godt de kan å støtte opp og hjelpe slik at det ikke skal bli flere problemer og sorger. Grunnene til at barn reagerer med omsorg, tar ansvar og oppfører seg eksemplarisk kan være mange. Barn har ofte en uforbeholden kjærlighet til nære omsorgspersoner, og dersom en av dem blir fengslet så kan barnet i tillegg til kjærligheten bli sittende igjen med frykt for hva som kan skje dersom han eller hun ikke passer på de som er igjen (Nielsen, 2007). Ved at barn har en slik væremåte så kan det innebære at de kanskje stenger inne viktige følelser. En mor fortalte: *Hun har vært veldig sterk, i hvert fall utad og forsvart pappa mye.* Denne setningen sier etter min mening mye om hvilke refleksjoner mor gjør seg i forhold til hvordan datteren har det innerst inne. Setningen sier også mye om hvordan barnet stiller opp og forsvarer den hun er glad i. Slike sterke sider har ofte en bakside og moren fortalte videre:

Hun tillater seg vel ikke alltid å vise følelser. De har vært bekymret for henne i barnehagen. Hun gråter ikke. Når hun slår seg, og hun kan slå seg til blods, så reiser hun seg opp og sier: Det går fint! Når hun først gråt så gråt hun mye. Da kom nok alt. Det tok liksom ikke slutt.

Noen ganger kan det være vanskelig å forstå at barn ikke vil ta imot omsorgen og hjelpen som blir tilbudt, uansett om den kommer fra foreldre eller andre i dets nærhet. Ifølge Glistrup (2004) må vi forstå det ansvaret barnet tar ut i fra sin rolle i familien. Familien er barnets tilholdssted og trues denne verden så vil barnet gjøre sitt ytterste for at ingen skal få si noe vondt om familien. Barnet er ubevisst det ansvaret det tar på seg, men ønsker hele tiden å gjøre sine nærmeste godt. Sine egne behov og følelser kommer i annen rekke.

Det kan virke som barnet får en ”voksenrolle” raskere enn forventet. En mor uttrykte det slik: *Hun er blitt veslevoksen synes jeg. Jeg hadde ikke forventet så mye av en jente på 5,5 år. Det er en av de ting som følger med åpenheten rundt det å ha en far i fengsel.* Dette kan forekomme dersom barn utsettes for opplevelser som er belastende og hvor de føler at familien trenger deres hjelp. *Veslevoksne*, slik jeg forstår det, er barn som utvikler kompetanse fordi de føler de må. Det er vanskelig å si noe konkret om hvor mye, eller hvor sundt det er for et barn i ulike aldergrupper å påta seg ansvar (Glistrup, 2004). Per i dag er det kanskje en tendens til at barn sjelden får ta ansvar for det som virkelig betyr noe, og dermed ikke får vist hva det kan. Ansvar – det å ta og gi ansvar - fordrer åpenhet mellom partene og tillit til hverandre, slik at ansvaret ikke blir for tungt, men støtter oppunder en god selvfølelse.

6.5.3 Skam, skyld, sorg, sårbarhet og tristhet

I likhet med et tabu, hvor alt er taushetsbelagt, er også den som bærer på en skam stille. Skam er en opplevelse av uverdighet og det snakker vi ikke om. Det er sagt at den som opplever angst eller sorg kan oppleve omsorg, men at den som føler på skammen selv kun venter seg forakt (Skårderud, 2002). Dersom vi her tenker på pårørende til innsatte så får de en dobbel byrde. Mange føler skam fordi en av ens nærmeste er fengslet, men også sorg fordi mange har mistet en de er glad i. I Stortingsmelding 37 uttaler en pårørende: *Jeg soner en liten dom på 12 år – i frihet! Min mann sitter i fengsel* (St.meld.nr.37, 2007-2008:2). Videre i sin beretning om hvordan pårørende kan ha det sier hun:

Omsorg og støtte fikk jeg, konkrete rapporter og undersøkelser om hvordan jeg forholder meg til at min datter har en pappa i fengsel, eksisterte omtrent ikke. Sorgen, skammen og savnet måtte jeg takle sammen med henne på egenhånd (Justis – politidepartementet i St.meld.nr.37, 2007-2008:2).

Jeg synes dette er sterke ord og sier mye om hvor alene denne moren følte hun var. Fire år etter fengslingen skriver hun: *Hver dag lever vi med skammen over at pappa sitter i fengsel* (Justis – politidepartementet i St.meld.nr37, 2007-2008:2). Selvfølgelig kan hun snakke med noen, men hvis vi skal dele følelsen av skam med andre, utlevere våre følelser og tanker så må vi ha trygghet og tillit til den personen. En skam som blir satt ord på og delt med andre kan bidra til at skamfølelsen blir mindre og gjør det lettere å takle vanskelighetene (Skårderud, 2002).

I innledningen forteller en gutt på 13 år hvordan han opplever det å ha en far i fengsel. Blant annet skriver han: *De sier at jeg har levd av pengene som han skaffet ved smuglinga, så jeg er skyldig jeg også. Det klarer jeg ikke å la være å tenke på.* Som følelse vil skam og skyld ofte flyte over i hverandre. Det kan være uklart hvilket begrep som er det mest riktige å benytte. Frønes (2002) er av den oppfatning at skammen er knyttet til våre egne følelser og tolkninger av andres blikk og holdninger (Frønes, 2002). Skam er sterkt knyttet til hvem vi er, og angår vårt forhold til oss selv. Det å kjenne på følelsen av skam er med på å undertrykke vår selvfølelse (Gulbrandsen, 2006). Vi kan føle at vi er mindre verdt som mennesker og derfor må oppføre oss eksemplarisk for i det hele tatt å bli godtatt. En mor fortalte dette i forhold til sin sønn:

Han unnskylder seg hele tiden, på en måte litt sånn: Unnskyld at jeg er til. I barnehagen så har de papirhåndklær, og da er regelen at de bare skal ta et papir/tørk. Jeg tok bare et altså, har min sønn ofte sagt. Nå kan han ta flere!

Skyld er mest rettet inn mot oss selv og knyttet til noe som vi har gjort. Skyldfølelse der i mot kan være noe vi opplever på vegne av andre (Gulbrandsen, 2006). Som nære omsorgspersoner og foreldre på utsiden kan redselen for hvordan barna skal klare situasjonen være både urovekkende og bekymringsfull. En mor uttrykte det slik:

Som mor er jeg bekymret for om hun blir ertet, selv om jeg vet at hun blir det. Det at hun har en far i fengsel er det svakeste punktet og det er lett for de andre barna og benytte det. ”Æda, bæda, buse – pappaen din sitter i fengsel. Det er ikke like lett for henne å erte tilbake ved å si: Æda, bæda, buse – pappaen din kjører trikk. Det er heller ikke like effektivt.

Det å ha kommet uforskyldt opp i en situasjon hvor risikoen for å bli ertet kan være stor medfører i tillegg til sorgen og savnet, tristhet og utvidet sårbarhet. Sorgen synes ikke alltid utenpå, men det er viktig at vi som voksne tørr å se barnets sorg og dele den. Barnets sorg kan oppleves annerledes enn hos voksne. Mange føler intensiteten av sorgen i korte øyeblikk om gangen, for så å leke igjen. Det er derfor viktig at barn har noen i sin nærhet som de kan snakke med dersom sorgen plutselig er der (Melin, 1998). En mor uttrykte barnets sorg på denne måten:

Barnehagepersonalet har observert at min sønn ser litt trist ut. Etter at faren hans hadde fått fremstilling og vært på besøk ¹¹så forandret min sønn væremåte ifølge

¹¹ Min tilføyning: hjemme hos familien

personalet i barnehagen. Tidligere kunne han sitte i samlingsstund, ha vondt i magen og være litt trist. Etter besøket så er han blidere og mer glad og fornøyd.

Tristhet kan være en sorgreaksjon på grunn av tapet av en nær omsorgsperson (Grøholt mfl, 2001). Raundalen og Schultz (2006) hevder at de følelsene som først viser seg i vanskelige situasjoner er angst og tristhet. Barn kan føle seg veldig alene med de følelser en arrestasjon setter i gang og yngre barn kan få tanker om at foreldre ikke er glad i dem lenger (Christensen, 1999). Fortellingen over handler om en gutt som fikk det bedre etter å ha møtt faren sin. Jeg tror at alt ble lettere fordi barnet fikk svar på spørsmålene sine bare ved å se faren sin. Da visste han at pappa var glad i han, og at de kunne treffes senere. Egge (2004) mener at barn som er bekymret sjelden klarer å konsentrere seg om andre ting. Det er fordi frykt og redsel opptar alle tankene deres. Opplevelsen etter en arrestasjon kan oppleves kaotisk, og i tillegg kan barn føle seg ensomme fordi de er så alene om opplevelsen (Egge, 2004). En fengsling av en nær person er belastende for både barn og voksne. En mor uttrykte det slik:

De blir automatisk plassert i en "bås" som barn av kriminelle og dermed må de overbevise alle om at det ikke er arvelig. Det er ganske tøft fordi man må prestere så mye ovenfor seg selv. Spesielt skulle man få slippe å bevise noe som barn. Men, de er i en kategori hvor voksne har plassert de i en gruppe som de følger ekstra godt med på. Jeg merket det på politiets oppførsel under razziaen når de styrtet inn i huset, ropte og skrek. De sa ikke morn en gang. Hvorfor kunne de ikke oppføre seg litt ordentlig når de ser at det er barn til stede? De har vel ikke gjort noe galt?

Denne moren stiller her et viktig og etter min mening tankevekkende spørsmål. *De har vel ikke gjort noe galt?* Svaret vet vi alle er "nei", men fordommene er der. De inngrodde ordtakene som: *eplet faller ikke langt fra stammen* og lignende sitat er med på å bygge opp under en mistro som ikke har noen rot i virkeligheten.

6.5.4 Sinne – utagerende atferd

Følelsen av skam kan blant annet vises ved at personen rødmer, mumler og slår blikket ned. Noen forsøker å overbevise seg selv om at dette går ikke innpå meg. I andre tilfeller kan personen løse problemene ved å vise en tøff og brå atferd (Gulbrandsen, 2006). I henhold til Egge er det mange barn som føler sinne. Hun er av den oppfatning at det i størst utstrekning gjelder ungdom, men at også barn har følelsen av sinne og frustrasjon. Med henblikk på deres

alder så er de heller ikke like dyktige til å sette ord på de vanskene og følelsene de måtte ha (Egge, 2004).

En omsorgsperson uttrykte barnets reaksjon på denne måten: *Hun hadde en periode hvor hun var veldig slem mot de andre barna i barnehagen. Hun lugget og kløp og kanskje kom det av at hun følte at hun måtte være ”sterk”, også ovenfor meg.* Det forundret moren at nettopp hennes lille jente hadde en slik atferd, for det var en side ved henne som hun aldri hadde opplevd tidligere. Det var kanskje en måte å få utløp for frustrasjonene og sorgen på. Ifølge Glistrup (2004) er sinne en følelse som barn har vanskelig for å vedkjenne seg. Sinne er ofte forbundet med en følelse av skyld og er i tillegg en atferd som sjelden blir akseptert hos voksne. Det blir dobbelt belastende for barnet å vise en slik atferd (Glistrup, 2004).

Følelser forsvinner som regel ikke av seg selv. Barn kan få beskjed om at de ikke må føle skam, skyld, være sinte eller lei seg, men slike beskjeder kan virke mot sin hensikt (Glistrup, 2004). Mange av oss har vansker med å takle andre menneskers følelser, og kan hende er det grunnen til at vi ikke går inn i vanskene barnet måtte ha. Ifølge Glistrup (2004) er det viktig at vi som voksne ikke holder tilbake våre følelser, men deler de med barnet. Dette gir en følelse av å bli sett og godtatt som det mennesket det er (Glistrup, 2004).

6.5.5 Styrke eller traume

Denne overskriften er hentet fra Grete Lillian Moen (2009) sin bok *Barns møte med psykisk lidelse*. Det er en tittel som etter min mening sier mye og som gir alle et håp.

Det å ha en av sine nærmeste i fengsel er for de fleste barn en vond og vanskelig opplevelse. Ord som krise og traume er per i dag ord som har kommet inn i vårt dagligspråk uten at vi helt vet betydningen av de. Ifølge Dyregrov (2000) henspiller traume på en hendelse som har oppstått plutselig og er dramatisk. Begrepet krise er kanskje mindre alvorlig og brukes om endringer som utvikler seg gradvis, men også om hendelser som skjer fort og uventet. Slik Dyregrov (2000) har beskrevet begrepene vil jeg si at barn som opplever at en av sine nærmeste blir fengslet kan gjennomgå et traume. Det er imidlertid viktig å påpeke at det å oppleve et traume ikke alltid trenger å være forbundet kun med det negative. Vi kan komme styrket ut av en krise eller et traume. Ifølge Leira (2003) så er det i Kina to tegn for traume. Det ene innebærer ”fare” og det andre tegnet innebærer ”sjanse”.

MOTs filosofi, vis mot – ta egne valg, er utviklet av Atle Vårvik, og består av tre hovedelementer grunntanke, grunnantagelser og grunnverdier. *Mennesket er skjørt og sårbart og et produkt av sine omgivelser og sin oppvekst. Mennesket er robust og motstandsdyktig, og kan bestemme sin fremtid uavhengig av sin fortid* (MOT, 2009). Mot sin filosofi kommer her med to oppfatninger av mennesket. I følge eksistensialismen så er det vi som har valget i hvorvidt vi skal komme styrket ut eller ikke. Erfaringene gjør oss kan hende i bedre stand til å forstå andre. En mor uttrykte det slik:

Jeg føler at min datter er flink til å ta vare på mennesker, spesielt de som kan være litt utsatt. Jeg skal gi deg et eksempel: På toget var det en pike, 7-8 år gammel, men kanskje litt ”sen”. Flere av barn i lekevognen bestemte seg for å spille kort, men denne piken kunne ikke tallene og min datter sa: Det gjør ikke noe, for du og jeg kan være på lag, så kan vi spille mot de andre og så kan jeg hjelpe deg. Du kan si navnet og jeg kan si navnet på tallet. Hennes mor satt litt og tenkte og sa: Jeg tror at hun, med hennes bakgrunn, har fått en styrket empati. Hun har lettere for å sette seg inn i hvordan andre har det.

Slik jeg forstår dette utsagnet, så mener mor at hennes datter har fått styrket sin empati fordi hun har mange erfaringer, både positive og negative. Kanskje vet hun med seg selv hvor viktig det er å få støtte når alt er litt vanskelig.

I Moens (2009) bok uttalte en lillesøster: *Det var flere ting jeg syntes var vanskelig da jeg vokste opp, men samtidig vokste jeg opp med en bunnsolid tro fra dem rundt meg om at jeg skulle klare meg* (Moen, 2009:119). Slik jeg forstår lillesøster så kunne oppveksten være vanskelig og krevende, men fordi andre mennesker hadde tillit til at hun skulle klare seg gjennom livet klarte hun det. Menneskene rundt henne støttet henne slik at hun kom styrket ut. Det er denne holdningen og troen på at det lykkes jeg ønsker at vi som medmennesker og barnehageansatte skal ha. Vi må vise barn og foreldre tillit slik at de føler støtte til å komme videre. Jeg skrev tidligere i oppgaven om ”det å synes synd på barn som har det vanskelig”. Nå er jeg opptatt av at vi ikke gjør disse barna stakkarslige og ekstra sårbare ved å påpeke hvor vanskelig de har det. Jeg må heller tørre å snakke med barna slik at de blir befridd for noe av det de tenker på. Marit Egge (2008) uttaler at barn av fengslede er vanlige barn med uvanlige opplevelser. Jeg synes dette er en flott beskrivelse på barn av innsatte.

6.5.6 Media

Gapestokken, eller halsjernet som det også ble kalt, ble i Norge brukt som straff for mindre forbrytelser hvor også et av målene var å vanære personene som var pågrepet. Ofte ble gapestokken plassert utenfor kirken eller på torget slik at synderen kunne stå der til spott og spe for allmennheten. Denne formen for straff ble siste gang brukt i Norge i 1840, men har vi virkelig avskaffet denne type straff? (NTB, 2008:15). Hva med media? Er ikke det vår tids gapestokk? Slik jeg ser pressen så er den stadig på jakt etter enkeltmennesker eller grupper som har begått et lovbrudd eller som mistenkes for kriminelle handlinger. Store bilder på forsiden av aviser med overskrifter i fete typer er ofte å se i media. Denne utviklingen, denne jakten på å finne skyldige, kan føre til sammenbrudd for pårørende og tiltalte (Gulbrandsen, 2006). Det å bli ”hengt ut” offentlig er en ekstra belastning som slektninger bør bli spart for. Det ble tidligere snakket om det å være åpen eller fortie hendelsen, men det er ikke bestandig slik at det er opp til en selv å bestemme hvem som skal få greie på fengslingen. Nesten før man vet det selv så har media slått det opp som førstesidestoff. En av omsorgspersonene fortalte at: *Det har vært medieoppslag så barna har grudd seg til å gå ut blant venner. Det at alle visste. Det var det å måtte ”face” verden som var litt tøft da.* En annen omsorgsperson fortalte at hun og deres barn stod i kassakøen i en matforretning da plutselig sønnen roper: *Mamma se – det er bilde av pappa i avisen!* Dette var ikke lenge etter fengslingen, og hun følte hvordan alle mennesker bare snudde seg og stirret på henne. De kom seg raskt ut av forretningen. Disse to fortellingene sier litt om det ekstra presset pårørende har. *Å bli hengt ut i pressen er noe av det verste som kan ramme enkeltpersoner* hevdet Anders Cappelen i en Kronikk i Aftenposten 16. mars 2009. Media har yringsfrihet, men også etiske retningslinjer å forholde seg til. I mange tilfeller så både tror og mener jeg at de etiske retningslinjene må vike i forhold ”konkurransen” om å ha den beste forsiden og da også kanskje få solgt mest.

Det betyr at avisene har gjort ugyldig prinsippet om at Barnekonvensjonen skal ha forkjørsrett i norsk lov når barns beste står på spill. Barnekonvensjonens budskap er at konflikter mellom barns og foreldrenes interesser, mellom stat og barn, skal styres av hensynet til ”barnets beste” (Raundalen og Schultz, 2008b:38).

Når våre vansker og hemmeligheter blir utlevert til andre personer får de en større makt over oss. En makt som ifølge Løgstrup skal besvares med en etisk fordring, et krav om at vi tar vare på vår neste på best mulig måte. I tillegg sier han at makt er det altoverskyggende. Den kan ikke være nøytral, derfor er det opp til oss om vi bruker den makten vi har på en positiv eller negativ måte. Det er vi som har valget (Løgstrup, 2000).

Per i dag finnes det ingen grunnleggende kunnskap fra forskning om hvordan barn takler mediefokusering av negativ art, for eksempel gjelder det dekning av alvorlige forbrytelser. Det vi vet er at det kan ramme barn hardt. (Raundalen og Schultz, 2006). Barn kan bli både skremt og redde når de oppdager hvilken makt media har. Raundalen og Schultz (2008a) synes derfor det er viktig at vi går inn og snakker med barn om hva de ser og hører. Det har vært motstand mot en slik holdning, for barn skal få være barn så lenge de kan, noe som innebærer et "sorgløst liv". Dagens samfunn tilsier at vi ikke må vente til de kommer og spør, men starte samtalen med våre barn slik at de ikke blir mer skremt enn det som er nødvendig (Raundalen og Schultz, 2008a). Gjennom intervjuene var det disse punktene som var mest fremtredende. Jeg vil i neste del reflektere rundt hvordan vi som barnehagepersonell kan være støttende for både barnet og dets familie.

7 Oppsummerende refleksjoner

Denne delen er relatert til oss som arbeider i barnehagene. Jeg ønsker å belyse, men samtidig også reflektere over hvordan vi best kan være til hjelp og støtte. Jeg begynner delen med et dikt av Løgstrup. Jeg synes diktet sier noe om hvilket ansvar jeg har.

*Den enkelte har aldri
med et annet menneske å gjøre
uten å holde noe av dette
menneskets liv i sine hender.
Det kan være svært lite,
en forbigående stemning,
en oppstemthet en vekker
eller får til å visne,
en tristhet
en forsterker eller letter.
Men det kan være skremmende mye,
Slik at det simpelthen
er opp til den enkelte
om den andre lykkes med livet sitt eller ikke.*

(Løgstrup, 2000:37)

Det å arbeide i barnehage innebærer et tett samarbeid med både barn og voksne, noe som igjen berører etiske verdier og valg. Et samarbeid hvor det dreier seg om ansvar, plikter, rettigheter og utfordringer som vi har til hverandre som mennesker (Tholin, 2008). Jeg har i denne delen valgt å rette søkelyset mot hvordan vi som barnehagepersonell kan være til hjelp og støtte. Spørsmålet favner vidt, men av hensyn til oppgavens lengde så har jeg kun valgt å belyse de to sidene hvor omsorgspersoner og førskolelærere kom med flest historier og spørsmål. Den første delen vil berøre relasjoner mellom barn, foreldre og barnehagepersonell. Den andre delen vil belyse ønsker, aktiviteter og gjøremål i forhold til barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Jeg vil begynne delen med å fortelle hvilke retningslinjer vi som barnehagepersonell har å forholde oss til, for så å skrive om relasjoner i forhold til barn, foreldre og oss som barnehageansatte. Hva blir forventet av oss? Avslutningsvis vil jeg skrive om ønsker foreldre og personale har i forbindelse med det å ha et barn som har en av sine nærmeste i fengsel, og om mulige aktiviteter og gjøremål.

7.1 Profesjon - lovverk

En profesjon er tillagt ansvaret med å løse en samfunnsoppgave, noe som innebærer at *profesjoner må være nødvendige for andre enn seg selv, og det må eksistere en allmenn forståelse av en slik nødvendighet for å opparbeide seg status og anseelse* (Jansen, Pettersvold og Tholin, 2006:11). Som førskolelærere så er vårt oppdrag å skape gode barnehager. Utdanningen skal være med å sikre at vår kompetanse gir barn et godt barnehagetilbud i samsvar med gjeldende lover og regler (Tholin, 2008).

Professor i profesjonsetikk ved HiO Harald Grimen holdt foredraget *Profesjonsetikkens begrunnelse og fokus i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv*¹² på en forskningskonferanse høgskolen avholdt om profesjonsetikk. Han startet med å spørre om vi egentlig trenger profesjoner. Svaret hans var selvfølgelig ja, men spørsmålet fikk deltagerne til å reflektere over hva som egentlig særpreger profesjoner. Han understreker at det som er karakteristisk for profesjonene er at de er basert på tillit, og at det derfor er nødvendig med profesjonsetiske kjøreregler slik at våre brukere ikke føler at de blir overkjørt eller opplever misbruk av den makten vi som profesjon innehar.¹³

I barnehager har vi to lovverk å forholde oss til. I 1975 ble Barnehageloven vedtatt, og vi fikk vårt første samfunnsmandat. I 1995 kom Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver. Barnehageloven har vært endret en rekke ganger. Rammeplanen kom i en revidert utgave i 2006 der det blant annet gis retningslinjer for barnehagens verdigrunnlag. Disse lovverkene bygger på FNs Menneskerettighetskonvensjon av 1948 og FNs konvensjon om barns rettigheter av 1991.

Barn skal møtes på en omsorgsfull måte. Det krever et ansvarsbevisst personale som er nærværende og engasjert i det enkelte barns trivsel og utvikling (KD, 2006b:25). Tholin (2008) hevder at førskolelærere og lærere er de yrkesgrupper som virkelig trenger å ha et etisk blikk på hvordan vi utfører våre yrker. Som førskolelærere og barnehagepersonell har vi ansvar for en av de svakeste gruppene i vårt samfunn. Hvilket syn vi som barnehagepersonell har på barn er av stor betydning både for vår væremåte og de etiske valgene vi tar. I tillegg uttaler Berit Bae (2004) at det synet vi har på barn betyr mye å si for deres selvfølelse I barnehager er det ofte travle dager med flere barn som skal ha svar på spørsmål - og gjerne på

¹² Seminar med Harald Grimen: http://hib.no/senter/suf/seminar/oppsummering_etikkonferanse26mars09.asp

¹³ Seminar med Harald Grimen: http://hib.no/senter/suf/seminar/oppsummering_etikkonferanse26mars09.asp

samme tid, foreldre som ønsker å snakke litt, møter som vi plikter å forholde oss til og kanskje også sykdom blant personale. Når vi skal forholde oss til så mange oppgaver får vi ikke tid til å reflektere over hvordan vi skal takle hver situasjon. Det innebærer at vi må og bør ha en etisk bevissthet som utgjør vår væremåte. En plattform som er forutsigbar for både barn, foreldre og oss selv slik at vi senere kan reflektere over handlinger på en åpen og tillitsfull måte. Vi har lovpålagde retningslinjer for hvordan vi skal møte barn og voksne. I Rammeplanen og Barnehagens verdigrunnlag punkt 1.3 (2006:10) står det:

Barnehagen skal formidle grunnleggende verdier som fellesskap, omsorg og medansvar og representere et miljø som bygger opp om respekt for menneskeverd og retten til å være forskjellig. Menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet og toleranse er sentrale samfunnsverdier som skal legges til grunn for omsorg, oppdragelse, lek og læring i barnehagen.

Et verdigrunnlag som for meg omhandler det samme som Buber uttrykker *møt den annen som et du* (Buber, 1923:IX). En væremåte som alltid vil gjøre at vi må reflektere og stille spørsmål til oss selv, men også forsøke å "se" personen som står fremfor oss. Når det gjelder barn så er relasjonen mellom oss som barnehagepersonell og barnet asymmetrisk. Det innebærer at vi som personer er likeverdige, men ikke likestilte. Dette fordi vi som voksne har større makt i kraft av alder, utdanning og stilling. Det gjør at vi som barnehageansatte må være ekstra varsomme og ydmyke i vårt møte med barna slik at vi ikke overkjører dem (Tholin 2008).

7.2 Relasjoner i forhold til barn, foreldre og barnehageansatte

Som skrevet tidligere så må profesjoner være tuftet på tillit. Løgstrup (2000) har beskrevet dette begrepet som et fenomen som er sentralt for alle mennesker i situasjoner som omhandler mennesker. *Tillit er grunnlaget for enhver form for kommunikasjon. I tilliten er vi ikke lenger sperret inne, men er utenfor oss selv. Vi utleverer oss – som oftest uten å tenke over det* (Løgstrup, 2000:13). Er det slik at vi har delt våre tanker, meninger og synspunkter med andre, så har vi også gitt den andre makt over oss. En relasjon mellom to personer vil derfor fordre ansvar og respekt fra begge parter slik at det ikke oppstår svik. Tillit mellom mennesker er ikke noe som bare gjelder voksne, men også barn. Som ansatte i barnehager er vi rollemodeller for barna og har et spesielt ansvar for hvordan hver og en opplever hverdagen og hva den gjør med hvert enkelt barn. I Rammeplanen er dette formulert på denne måten:

Personalet har et særlig ansvar for at barnehagens verdigrunnlag etterleves i praksis. Refleksjoner over egne verdier og handlinger bør inngås i personalets pedagogiske drøftinger. Barnehagen bør systematisk vurdere om egen praksis og barnehagens kultur bidrar til å fremme verdiene som ligger til grunn for barnehagens virksomhet (KD, 2006b:10).

Tone Dyrdal Solbrekke, som er førsteamanuensis fra seksjon ved helsefag/pedagogisk forskningsinstitutt, deltok også på den tidligere nevnte på forskningskonferansen om profesjonsetikk¹⁴. Hun presenterte funn fra forskning når det gjelder forberedelse til profesjonelt ansvar. Hun understreket at det er lite forskning om etikk i profesjonene. Funnene viste at utdanningsinstitusjonene gjorde studentene faglig sterke, men at deres etiske bevissthet ikke var like godt utviklet. Hun understreket viktigheten av å sette av tid til å reflektere over verdier og væremåter.

Som barnehageansatte er vi lovpålagt å reflektere over egne verdier og handlinger. Riktignok står det skrevet *bør* i teksten - ikke *må* eller *skal*. Hadde vi vært mer oppmerksom på viktigheten av å fokusere på verdigrunnlaget dersom det hadde vært et pålegg? Det er mulig, men følger hjertet automatisk med i alle de påbud vi får? I vårt yrke så tror jeg det er vesentlig at vi fremstår som helhetlige, ærlige mennesker og blir respektert ut i fra det. Kanskje hadde det vært en hjelp å benytte en utenforstående person med faglig bakgrunn som kunne veilede oss i hvordan reflektere og legge frem våre synspunkter. For mange kan det å være åpen om egne verdier bli for tøft og vanskelig. Det kan kanskje føles som en krenkelse av urørlighetssonen.

Det er to grunner som gjør det spesielt viktig å reflektere over egne verdier og handlinger i forhold til barnehagens arbeid. For det første er barnehagen en arena for verdiformidling. Det er barna som står i fokus (Leer-Salvesen og Eidhammer, 2005). Det er i tillegg viktig at samarbeidet med foreldrene er godt og basert på åpenhet og tillit. Det er de som kjenner sine barn best og har mulighet for å fortelle oss om gleder og sorger i barnets liv. Det å skape tillit er forbundet med respekt for våre medmennesker. En mor uttrykte det på denne måten:

Hvis jeg skal få tillit til barnehagepersonalet så må de ta meg på alvor, lytte til hva jeg sier, lytte til mine ønsker og behov slik at vi i fellesskap kan komme frem til løsninger. Det er vi som foreldre som kjenner våre barn best og det er vi som er i denne

¹⁴ http://hib.no/senter/suf/seminar/oppsummering_etikkonferanse26mars09.asp

situasjonen. Jeg synes dere som arbeider i barnehagen i altfor liten grad tar kontakt med foreldrene og spør hva dere kan gjøre og hva dere bør gjøre.

Denne moren ønsket at vi som barnehagepersonell skulle ta henne på alvor og lytte til hva hun hadde og si slik at vi i fellesskap kunne finne ut av hva som var til barnets beste. Hun ønsket et samarbeid med barnets beste i fokus. Rammeplanen inneholder en egen del om samarbeid med barnas hjem. Her drøftes det hva som legges i begrepene ”samarbeid” og ”forståelse” slik som de er brukt i barnehageloven.

Med samarbeid menes regelmessig kontakt der informasjon og begrunnelser utveksles. (...) Samarbeidet skal gi mulighet til å bygge en nødvendig, gjensidig forståelse for de dilemmaer som kan oppstå når hensynet til et enkelt barn må ses i forhold til barngruppe (KD, 2006a:14).

Når det gjelder ”forståelse” blir det definert slik: *Med forståelse menes gjensidig respekt og anerkjennelse for hverandres ansvar og oppgaver i forhold til barnet (KD, 2006a:14).* Slik jeg forstår definisjonene skal foreldre og barnehagepersonell samarbeide som to likeverdige partnere med fokus på det som er best for barnet. Vi skal benytte hverandres kompetanse slik at barnehverdagen blir så god som mulig. Dette krever at det er en åpen dialog med hjemmet (Raundalen og Schultz, 2006). Hvordan kan vi utrette noe dersom vi ikke vet noe? Raundalen og Schultz (2006) hevder at det er vanskeligere å få hjelp til en individuell krise som oppstår enn en ulykke og krise som rammer flere. Det mener at en av årsakene kan være følelsen av skam over det som har skjedd og dermed er det en grunn til ikke å snakke. De har et behov for å beskytte seg selv og sin familie (Raundalen og Schultz, 2006).

Kanskje er det ”små tegn”, både når det gjelder barn og foreldre, som gjør at vi kan spørre om alt er bra eller om det er noe de har lyst til å snakke om. Der er i slike ”magefølesestilfeller” hvor jeg mener at det etiske grunnlaget vi har som profesjon bør komme til syne. Derimot uttrykker Raundalen og Schultz (2006) at barnehage og skole ofte beskytter seg selv for å involvere seg i vanskene som kan ha oppstått i hjemmet. De mener at det kan komme av at mange yrkesutøvere mener at de allerede har for mange oppgaver å utføre og at slike familiære problemer ikke hører med til jobben (Raundalen og Schultz, 2006).

En av informantene blant omsorgspersonene mente også at vi som barnehagepersonell *i altfor liten grad tok kontakt med foreldrene og spurte om det var noe vi kunne gjøre.* Under

samtalene jeg hadde med førskolelærerne så fikk jeg inntrykk av at de gjerne ønsket å snakke, ønsket å ha en god relasjon til foreldrene, men at det også kunne være vanskelig. En informant uttrykte det på denne måten: *Jeg synes det er vanskelige samtaler, men jeg tenker at en ting er å grue seg til ting, men du har ikke lov til å velge det bort.*

Under intervjuene kom det også frem at dersom foreldre har hatt lyst til å snakke så har barnehagepersonalet forsøkt å gjennomføre det med en gang. Det å få snakke med noen kan være det eneste som behøves der og da. Det å dele opplevelsene, frustrasjonene og hjelpeløsheten. Førskolelærerne uttrykte at de i perioder hadde avsatt mye tid til omsorgspersonene, men at dette var tid som de ønsket å bruke på nettopp denne måten. Personalet var enig i denne formen for støtte, og en av informantene uttrykte det slik: *Vi hadde stor respekt for omsorgspersonen som klarte å stå i det alt sammen!* For meg rommer en setning som denne mye. Den forteller meg at personalet virkelig har ”sett” de nære omsorgspersonene og forsøkt å sette seg inn i hvordan den andre har det. Elin Egsgaas, ved Røsslynghaugen barnehage er av den oppfatning at det å samarbeide med foreldre går best dersom vi er ærlige. Det krever mot, trygghet, kompetanse, støtte fra resten av personalet, respekt for mennesket som enkeltindivid, åpenhet og tillit. Alle har krav på og fortjener den samme respekt uansett utgangspunkt (Pettersen, 2007).

En annen omsorgsperson og informant opplever at personalet tar kontakt med henne og stiller henne spørsmål. For henne betyr det mye:

Det at de¹⁵ er åpne. Jeg fikk beskjed om at jeg bare kunne komme hvis det var noe jeg ønsket å snakke om. Hvilke tidspunkt som passet best slik at vi kunne få litt uforstyrret tid sammen. Hun¹⁶ besøkte også min mann i fengselet slik at han også fikk en foreldresamtale. Hun tar initiativ og tørr å stille spørsmål. Det er godt. Jeg vet også at dette besøket betydde mye for barnet mitt for en dag kom han og sa: Mamma, vet du hva? Hun har vært og besøkt pappa. Han var jo vant til at ingen snakket om han.

Jeg har i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i relasjoner mellom mennesker og hvordan møtene mellom dem kan bli. Både Buber, Levinas og Løgstrup har utviklet teorier om det etiske grunnlaget for kommunikasjon og samspill. I denne sammenheng er begrepet nærhetsetikk relevant fordi mitt fokus ligger i møtet mellom mennesker og de etiske fordringer dette skaper (Leer-Salvesen og Eidhammer, 2005). Ut i fra hva jeg forstår så

¹⁵ Min anmerkning: ”de” er barnehagepersonalet

¹⁶ Min anmerkning: ”hun” er avdelingslederen

opplever denne moren en forståelse og respekt fra personalet, som gjør at åpenhet og tillit har et positivt utgangspunkt. Hun mener at det ikke kun gagnar henne selv, men også er med på å heve barnets selvfølelse når førskolelæreren selv tar kontakt med faren slik at han kan få ta del i barnehagens gjøremål og komme med sine synspunkter. På denne måten klarer førskolelæreren å synliggjøre at begge foreldre har verdi. Denne barnehagen har klart det en informant blant omsorgspersonene uttrykte så bestemt: *Vi må fokusere på personen og ikke bare på handlingen.* Det å møte et annet menneske som den personen vedkommende er, kan bare gjøres ved å utvise tillit, respekt, åpenhet og ansvar. Personalet i denne barnehagen har etter mitt synspunkt klart det som Rammeplanen gjennom sitt verdigrunnlag sier:

Nestekjærlighet og solidaritet er grunnsteiner i vår kultur. Toleranse og respekt skal være grunnleggende verdier i barnehagen. I barnehagen er det av stor betydning at barna får oppleve varme og kjærlighet (KD, 2006b:10).

Det står riktignok her at det er viktig for barn at de får oppleve kjærlighet og varme, men hvordan vi som personale møter deres foresatte har mye å si. Jeg tror at noe av det verste vi kan gjøre mot barn er å ikke verdsette deres foreldre eller snakke nedsettende om dem. Dersom vi som barnehagepersonell har en lyttende holdning så kan det være lettere å begynne å snakke om det som er vondt og vanskelig. Dersom kommunikasjonen er slik som omsorgspersonene over beskrev, så kan vi ivareta det Løgstrup beskriver som etikkens grunnfenomen *å våge seg frem for å bli imøtekommet* (Løgstrup, 2000:31).

Jeg har skrevet om hvordan samtaler mellom foresatte og barnehagepersonell kan bli positive dersom alt ligger til rette for det. En av informantene, som var omsorgsperson, opplevde et samarbeid og en kommunikasjon som begge følte at de hadde nytte av. En annen informant blant omsorgspersonene ønsket at vi skulle stille flere spørsmål slik at vi var bedre orientert. Hun følte kanskje at vi som barnehagepersonell ikke "brydde" oss nok og tok nok ansvar for hennes barn, men det trenger ikke være grunnen. Som barnehagepersonell har vi mange oppgaver som skal utføres. Oppgaver som i forhold til hva et menneske betyr kan virke små, men offentlige myndigheter stiller også krav. Jeg synes Pettersen (2007) sier dette på en god måte:

Barn som av en eller annen grunn lever under harde vilkår gjør helt klart noe med oss voksne. Det tar både tid og krefter å arbeide med disse barna, noe som i en hektisk hverdag ikke alltid er like lett. Voksne som har tid, omsorg, og er tydelige i sine roller som voksne, er ofte avgjørende i møte med disse barna. Vi er derfor i mange tilfeller

helt avhengige av hjelp i form av ekstra ressurser for å gi disse barna et best mulig utgangspunkt for å klare seg videre i samfunnet. Når dette ikke er tilfellet, så sliter det ofte på personalet i form av dårlig samvittighet og følelsen av ikke å strekke til (Pettersen, 2007:20)

I disse linjene kommer det frem noen av de konsekvenser det kan få for oss som personal, men også enkeltindivider og medmennesker dersom vi ikke har tilstrekkelige ressurser. Følelsen av å ikke mestre jobben vår godt nok kan i verste fall medføre utbrenthet og det er ikke noen tjent med. Det å ”møte en annen som et du”, ”se” et annet menneske innebærer etter min mening at vi er likeverdige og derfor har et gjensidig ansvar for hverandre. Et ansvar som ligger i det å ta vare på et annet menneske. Bente Ulla uttrykker denne følelsen av å ikke strekke til på en flott måte:

Eg finn få skildringar av det dårlege samvitet, frustrasjonane og kjenslene av å ikkje strekkje til i politiske dokument knytt til livet i barnehagane, til trass for at dette kan være ein del av innhaldet i barnehagane. Møte mellom menneske; møte mellom det svikne barnet og pedagogen, krev meir enn kva ord på papiret kan fange. Det krev noko som sit at i kroppen lenge etter at seinvakta har feia golvet for siste gong og lyset har blitt sløkt i barnehagen (Ulla, 2008:57)

Opplevelsene som ansatt i en barnehage kan være mange. Noen opplevelser er fylt med glede, andre er av mer sår karakter. Felles for opplevelsene er at vi som personale skal være der for barna og deres foreldre. Vi skal ta i mot dem fordi vi arbeider i et yrke hvor omsorg er toneangivende.

Henriksen og Vetlesen (2006) har trukket frem fire sider ved det å være menneske: *sårbarhet, avhengighet, skjørhet og dødelighet* (Henriksen og Vetlesen, 2006:77). Det er fire sider omsorg retter seg mot og som det er vanskelig å velge bort, fordi omsorg er den responsen vi gir på andres sårbarhet. Det å være profesjonell i et yrke vil ikke si det samme som å kunne legge igjen inntrykkene på arbeidsplassen. Noen av problemene, medfølelsen og utfordringene ”tar vi med oss hjem” og reflekterer videre over.

Når det gjelder barna så kan vi ikke gjøre noe med de vonde opplevelsene og hendelsene som har skjedd i familien, men vi kan gjøre barnehagehverdagen bedre ved å lytte til hva de har å si. *Vi snakket om det når barnet ville og hadde behov for det*, som en av informantene blant førskolelærerne uttrykte det.

7.3 Ønsker, aktiviteter og mulige gjøremål i barnehagen, når barn har en av sine nærmeste i fengsel

Gjennom samtalene med omsorgspersonene kom det frem forskjellige ønsker for hvordan vi som barnehagepersonell skulle forholde oss til deres barn og barn i lignende situasjoner. Jeg vil først legge frem det omsorgspersonene mente var viktig å sette fokus på både når det gjelder ønsker og aktiviteter og drøfte dette opp mot førskolelærernes meninger. Deretter vil jeg komme med noen forslag til mulige gjøremål. Disse er dels hentet fra informanter, litteratur og egen erfaring.

7.3.1 Ønsker

I St. meld. nr. 37, 2008-2009 har en pårørende for første gang beskrevet opplevelser, savn og følelser i forbindelse med det å ha en av sine nærmeste i fengsel. Mer informasjon om på hvilke måter barn kan reagere var et ønske.

Det finnes verken i utdanning for førskolelærere eller for fengselsbetjenter et eget tema som omhandler "fangebarna". Disse teller mange tusen i løpet av et år, og bør bli hørt. Og sist, men ikke minst har vi alt for liten informasjon om hvordan "fangebarna" blir påvirket på lang sikt (Justis – politidepartementet i St. meld. nr. 37, 2007-2008, kapittel 13:2).

Ut fra hva informantene, både omsorgspersoner og førskolelærere, ga uttrykk for så var savnet av litteratur om emnet stort. Jeg ønsker her å komme med noen sitater fra intervjuene for i etterkant å drøfte hvilke konsekvenser det kan få når det er lite faglitteratur på markedet, og hvordan det påvirker oss som førskolelærere. En av omsorgspersonene uttrykte det slik:

Jeg kan kanskje ikke kreve, men jeg forventer at dere som er utdannet skal kunne mer om barn enn det jeg gjør. Det finnes ikke litteratur om emnet, men det burde vært forelest i undervisningen, for det finnes 6000-9000 barn per år som har en av sine nærmeste i fengsel. Kanskje er det flere også, men denne gruppen barn blir ikke en gang registrert.

En annen omsorgsperson ordla seg på denne måten:

Dette er vanskelig. Jeg kunne tenkt meg noen flere fagbøker som omhandlet nettopp dette temaet slik at jeg kunne vært en bedre mor. Jeg er ikke en perfekt mor, men i etterkant av fengslingen og i forhold til min datter og barnehagen så ønsker jeg å nærme meg det perfekte.

Alle ønsket seg mer faglitteratur om emnet. Slik jeg forstod disse to informantene så var målet å styrke egen og fagpersonell sin kompetanse. På den måten kunne alle parter få en større forståelse av barnets reaksjoner og følelser i forbindelse med fengslingen. Flere av førskolelærerne var enige i det omsorgspersonen uttrykte og kom med disse kommentarene:

Kunnskap på dette feltet bør styrkes. Det bør komme inn i utdanningen. Det er ingen som tar grep om barnet og barnehagen. Det har vært en "ikke – sak". Barnevernet og PPT bør samarbeide mer slik at kunnskap blir spredt.

For å få kunnskap om barn av innsatte så uttrykte en av informantene blant førskolelærerne det slik:

Styrere tar kontakt med hverandre dersom vi vet om at andre barnehager har hatt barn av innsatte i sin barnehage eller kjenner styrere/enhetsledere i andre barnehager som de kan ringe for å få råd og hjelp.

Førskolelæreren fortsatte med å si at kunnskap om barn som har en av sine nærmeste i fengsel innhenter vi hos andre dersom vi har vært ledere en stund. Vanligvis så vet vi litt om hverandre og hvilke utfordringer det har vært i de forskjellige barnehagene, men hva med de som nylig har startet som styrere? Som fersk styrer er det mange felt å orientere seg i og i tillegg er vi redde for å gjøre feil. Kunnskap gir trygghet, og det er derfor viktig at vi får mer kompetanse på området.

Jeg synes det var forskjeller i svarene fra førskolelærere når det gjaldt egne behov for hjelp og støtte og den kunnskapen de satt inne med. En person uttrykte:

Vi følte oss egentlig ganske hjelpeløse, mens en annen sa: Det er en krise på lik linje med andre kriser og vi som personalet skal ha respekt for ulike familier og deres situasjoner. Det gjelder ulike familiekonstellasjoner og kriser som oppstår i familien.

Hva er det som gjør at enkelte førskolelærere føler seg redde og tafatte, mens andre ikke ser vanskene som et problem, men snarere som en utfordring? Er det alder, erfaring, personalsammensetting, eller er det evnen til å lytte og oppfatte hva som egentlig ligger i spørsmålene. Krav, spørsmål og frustrasjoner var i hovedsak det som kom frem og det fikk meg til å undres over hvorfor en av informantene blant førskolelærerne virket så utrolig rolig

når hun svarte *Det er en krise på lik linje med andre kriser*. Hadde hun funnet frem til en ”oppskrift” på hvordan ”takle kriser”, eller var det andre årsaker til at hun virket som hun mestret ulike situasjoner? Det er helt sikkert ikke et entydig svar på det spørsmålet. Det vi vet er at det finnes lite litteratur om barn av innsatte, og egentlig så er det ganske naturlig i og med at temaet er tabubelagt. For mange pårørende er skam og skyld noe som følger med det å ha en av sine nærmeste i fengsel og da snakkes det ikke åpent om. Gjennom å la en pårørende skrive *En pårørendes hverdag* i Stortingsmelding 37, (2007-2008) ønsker regjeringen etter min mening å synliggjøre de vanskene som eksisterer. Dette kan på sikt medføre at tabuet vil reduseres, og at flere personer vil få lettere for å skille mellom handlingen som er utført og gjerningsmannen. Dette er en begynnelse, men mer kunnskap om emnet og da spesielt for førskolelærere og politibetjenter var også et ønske. Utdanningen for førskolelærere kan styrkes når det gjelder dette temaet, men det er lite litteratur om emnet. Dette må da eventuelt bli gjort ved at pårørende forteller sine historier og retter søkelyset mot det de mener er viktig. Ved å benytte pårørende så vil vi få kunnskap fra personer som er kjent med opplevelser som for mange er vanskelig å takle. Noen vil kanskje hevde at barn av innsatte er en så liten gruppe barn, så hvorfor fokusere spesifikt på dem? Andre barn har også problemer. Det er mange hensyn å ta og det er umulig å få presset alt inn i en førskolelærerutdanning på tre år. Kunnskap og faglitteratur trenger vi. Jeg er allikevel av den oppfatning at vi som førskolelærere kan bidra med mye, selv uten spesifikk kompetanse. Det viktigste er at vi innehar følelsen av trygghet, og respekten for andre mennesker. Førskolelæreren som uttalte: *Det er en krise på lik linje med andre kriser...*, tror jeg innehar denne trygghetsfølelsen som gjør at hun kanskje tørr stille de rette spørsmålene, og dermed få andre mennesker til å åpne seg. Det kan være flere grunner til det. Hun fortalte blant annet dette:

Jeg arbeider i en forholdsvis liten barnehage hvor folk er veldig direkte og spør. Vi har ansatt folk som kan mye om det å ikke være et A4-menneske. Det jobber mennesker i barnehagen som kanskje ikke har så mange år med livserfaring, men som vet at familier er forskjellige og at det er forskjellige oppvekstvilkår bare innenfor et nabolag. Det er ikke noen familier som er gode eller noen familier som ikke er gode. Det går bare litt rundt for noen. Så må vi fokusere på hva og hvordan vi kan være til best mulig hjelp.

Slik jeg forstår dette så er personalgruppen blitt en sammensveiset gjeng som gjennom det å snakke sammen har lært seg å respektere og verdsette mennesker i kraft av seg selv. Dette tror jeg kan være noe av den styrken hun har med seg i sitt arbeide. Hun dømmer ikke mennesker, men lytter til hva de har og si.

Ifølge svarene til førskolelærerne så ønsket enkelte omsorgspersoner ingen hjelp. Slik som de vurderte det så kunne det henge sammen med at familien allerede var tilknyttet hjelpeapparatet og dermed fikk den støtten og hjelpen som de ønsket. Flere omsorgspersoner ønsket hjelp, men ikke kun knyttet opp til det som hadde med fengslingen å gjøre. En omsorgsperson uttrykte et ønske om *hjelp til å få det skriftlig fra barnehagepersonalet at barnet ikke hadde godt av å besøke sin far gjennom en glassvegg*. Styreeren i barnehagen tok kontakt med PPT slik at hun fikk ytterligere informasjon om hvilke skader dette kan ha på barn. Dersom et barn er med for å besøke en av sine nærmeste i fengselet skal det i forkant fortelles hvilke sikkerhetstiltak som må iverksettes under besøket. Glassvegg blir vurdert der det for eksempel kan være fare for overlevering av narkotika, men dersom barn er tilstede så forsøker de fleste fengsler å finne andre sikkerhetstiltak (FFP, 2009). En annen omsorgsperson ytret *ønske om at vi var med sønnen og besøkte far i fengsel. Vanskelig å oppfylle et slikt ønske da vi ikke har personal nok. Vi måtte da ha søkt om en støttekontakt til barnet*. Det kunne vært en mulighet, dersom både barnet og moren syntes at dette var en grei løsning.

Det jeg hittil har beskrevet er i vesentlig grad ønsker fra foreldre, som barnehagepersonell støtter, men som i mange tilfeller ligger utenfor barnehagens og personalets rekkevidde. Jeg ønsker å skrive videre om aktiviteter som er mer knyttet til barna i barnehagen og de aktivitetene som blir utført på avdelingen.

7.3.2 Aktiviteter, barnestyrt – personalstyrt

I en barnehage foregår det mange aktiviteter. Noen aktiviteter er det barna som setter i gang og tar initiativ til, mens andre blir til gjennom regi av de voksne. Barnas egen aktivitet er etter min mening leken. Det er viktig at den får slippe til og får fritt spillerom, men som barnehagepersonell må vi være oppmerksomme og tilstedeværende slik at vi eventuelt kan samtale om leken i etterkant. En mor fortalte dette om sin sønn:

Han leker veldig mye fengsel i barnehagen. Han organiserer og styrer. Nå skal du være der og du sitte der. Skal du på do så må du ringe på den klokka der. Jeg tror min sønn bearbejder opplevelsene på denne måten.

En annen informant fortalte dette. *Det ble veldig mange røver- og politileker da. Han skulle bli politi og passe på at ingen gjorde noe dumt når de ble store. Han skulle passe på og ta ansvar for det.*

Ifølge Sjøvik (2007) så har E.H.Eriksson vært opptatt av at leken har en terapeutisk effekt. Det er gjennom leken barn kan få bearbeidet og få utløp for sine opplevelser og dermed lære seg å mestre vanskelige sosiale og følelsesmessige hendelser. Det kan for eksempel være følelser som savn, sorg, ensomhet og skuffelse. Små barn har enda ikke et tilstrekkelig verbalt språk til å kunne sette ord på sine følelser. De benytter det de kan og mestrer best for å rydde opp i sin hverdag. Moren i det første sitatet fortalte også at hun hadde brukt mye tid på å snakke med sønnen om hvorfor døren måtte låses mens de var i fengselet, og hvorfor ringeklokken måtte brukes dersom de ville ha kontakt med andre. Slik jeg ser det så fikk han bearbeidet fengslingen både gjennom samtaler og leken.

I det andre sitatet er leken igjen en viktig faktor for at barnet får bearbeidet sine følelser, men slik jeg ser det kommer det også andre faktorer inn i bildet. Dette barnet ”skulle passe på” at ingen forbrøt seg mot loven og dermed var yrket som politi et naturlig valg for han. Et slikt ønske kan bunne i sorg, savn og muligens sinne, men for meg handler det også om empati. Han ønsket ikke at andre barn skulle oppleve det samme som han. Det skulle han sørge for. Under delen *Styrke eller traume* så skrev jeg om hvorvidt vanskelige opplevelser kunne sees på den ene eller andre måten. Etter min mening har denne gutten kommet styrket ut av hendelsene. Det er fordi han har et ønske om aktivt å bidra til at ingen gjør noe ”dumt”, og slik jeg ser det opplever det samme som han.

De informantene jeg hadde blant omsorgspersonene hadde alle selv fortalt om hendelsene til personalet. Noen hadde i tillegg fortalt om fengslingen på et foreldremøte og ønsket at det skulle være åpenhet rundt det også blant barna på avdelingen. En slik aktivitet som jeg nå skal beskrive hadde ikke vært mulig uten en åpenhet og den tilliten som må ligge til grunn for denne type aktiviteter.

En omsorgsperson fortalte at de hadde søkt politietaten og fått tillatelse til å ta bilder av hele familien inne i fengselet. Det var blant annet fotoer fra cella og besøksrommet. Sammen laget hele familien et album som datteren kunne vise frem i samlingsstund. På denne måten fikk hun konkret materiale å vise frem, samtidig som de andre barna fikk se bilder av hennes far

og også hvordan det kan se ut i et fengsel. Jeg tror at det å konkretisere opplevelser og hendelser for barn bidrar til å dempe deres fantasibildder om fanger, og i stedet øke deres forståelse for innsatte selv og deres pårørende. En slik aktivitet kan selvfølgelig ikke gjennomføres dersom ikke barnet selv er enig og har et personlig ønske om vise frem og fortelle om sin far.

Dette albumet ble det første i det jeg vil se som ”en kommunikasjon” mellom familien hvor en var fengslet og barnehagen. Andre barn kan som regel få ”vist frem” sine foreldre i barnehagen i forbindelse med bringing/henting eller vist bilder fra opplevelser de har hatt sammen. Dette er umulig for et barn med en av sine nærmeste i fengsel. Derfor ble det bestemt at hun, i samarbeid med personalet, laget et album med bilder fra barnehagen som hennes far kunne få. Hun var den eneste som fikk lov til å lage en slik presang og hennes mor uttrykte det på denne måten:

Som mor har jeg ønsket at mitt barn skulle få være i fokus på en positiv måte, at hun skulle ha noen fordeler av å ha en far som sitter i fengsel. Hun har hatt mange ulemper i forhold til det og det å lage en slik bok til pappa tror jeg har styrket hennes selvtillit. Det er ikke ofte hun får oppleve å skryte av pappaen sin. Minnene hun har dreier seg i hovedsak fra et besøksrom på 16 kvadratmeter. Har du forsøkt å leke gjemsel der?

Slik jeg forstår informantene så mente hun at barnets selvtillit ble styrket ved at hun var den eneste som fikk lage et slikt album. Som nevnt så er det mange ulemper ved å ha en av sine nærmeste i fengsel og det å dele minner fra besøk er nok ikke alltid like spennende og interessant for andre. Disse linjene har fått meg til å reflektere over om forfordeling er den beste løsningen. Akkurat i dette tilfellet så var det kanskje det beste, men hadde det forringet hennes glede og følelsen av å ha en verdi i seg selv ved å være en av mange som hadde fått lage et slikt album? Hennes mor uttalte også: *Jeg har vært opptatt av at barnet mitt skulle behandles på lik linje med andre, men personalet må ha i bakhodet at hun er sårbar.* Slik jeg forstår uttalelsene fra informantene, var det hennes ønske at datteren skulle behandles på lik linje med alle andre, men at hun også merket seg at datteren var sårbar og kanskje hadde behov for ekstra oppmerksomhet. Jeg er enig at barn skal behandles forskjellig. Det er for meg rettferdig i og med at alle mennesker har ulike behov. Derimot tror jeg at det å bestemme hvem som skal få lage hva til hvem kan være med på stigmatisere barnet ytterligere? Det kan oppstå sjalusi blant barna som igjen kan gi grobunn for sårende kommentarer og utestenging

fra leken. Dersom barna hadde laget hvert sitt album kunne kanskje barnet da også fått økt sin selvtillit. Under aktiviteten kunne samtalen barna imellom blitt mer personlig og de kunne i større grad sett på hvor ulike familier egentlig er. Det kan innebære at barn får en større evne til innlevelse med andre. Uansett hvordan man velger å gjøre dette så mener jeg at det er viktig å ha en åpen dialog med foresatte når det gjelder denne type aktiviteter og hvordan vi utfører dem.

Det er ikke mange aktiviteter som er omtalt i intervjuene jeg hadde. Jeg velger å se på det som et gode, *så er dette vanlige barn, men med uvanlige erfaringer* (Egge, 2004:3). I samarbeid med foreldre tror jeg vi kan finne frem til de beste aktivitetene for hvert enkelt barn. Det beste vi som barnehagepersonell kan gjøre er å være der for dem når de trenger det. Vi må også tilegne oss det motet, den kunnskapen og den tryggheten det krever av oss for å gå inn i en samtale med barn og foresatte om et tema som er sårbart (Raundalen og Schultz, 2006).

7.3.3 Mulige gjøremål

I barnehager så snakker vi mye om det å være snille mot hverandre, hjelpe hverandre, ta hensyn til hverandre og forsøke å forstå hverandre når et barn er lei seg, gråter eller er jublende glad. Som barnehagepersonell forsøker vi å sette ord på det at Per er lei seg fordi bestefaren hans nettopp døde, og at Lise gråter fordi hun slo seg. Ikke alle temaer er like naturlige å snakke om. Det å ha en av sine nærmeste i fengsel er et slikt tema. En av informantene blant omsorgspersonene kom med dette forslaget: *Kanskje kunne barnehagen tatt opp temaet "de som sitter i fengsel"*. På den måten ville alle barn fått litt innblikk i det. Dette fikk meg til å tenke litt. Er fengsling og det hva det innebærer noe som bør tas opp på en avdeling uansett om det er barn som har en av sine nærmeste der eller ikke? Ja, hvorfor ikke? Ved å belyse forskjellige sider ved samfunnet, forklare hvorfor det er som det er og på denne måten la barn få vite og føle seg trygge på at det er lov å spørre om alt og få svar på det de spør så vil de kanskje føle seg tryggere. Ifølge Raundalen og Schultz (2008a) kan vi snakke med barn om alt dersom vi benytter ord som barn forstår. Den åpenheten og dermed tilliten som barn og voksne da skaper seg imellom vil kanskje bidra til større respekt og toleranse for menneskers ulikheter og forskjelligheter. Jeg vil fortsette denne delen med å gjøre rede for hvorfor og hvordan to barnehager, uavhengig av hverandre, bestemte seg for å avlegge fengselet et besøk.

Vikingjordet barnehage, avdeling Odin, i Heggedal kommune har besøkt et og samme fengsel tre ganger. Et av målene i barnehagen er å ha et personale som ser barnet og hvilke drømmer, gleder, sorg og savn som kan skjule seg bak alle kommentarene og leken. Hvilke behov har barn for mer kunnskap, og på hvilken måte kan vi være med å utvide deres horisont. Det å leke ”politi og røver” er en lek som antageligvis har pågått gjennom årtier på tvers av landegrensener, politikk og religion. Barn leker de ovennevnte leker for å skape spenning i tilværelsen, erfare og kjenne på hvilken makt denne leken gir. Fantasi og virkelighet flyter ofte sammen for barn, så personalet i denne barnehagen så her en mulighet til at barn skulle få kjennskap til hva et fengsel er. Ved å ta barna med i fengselet ønsket personalet å vise hvor sammensatt og mangfoldig vår verden er, og på denne måten utvide deres horisont om hva et fengsel er. En av personalets oppgaver var å avkrefte rykter, ”gamle sannheter” og myter om hva en fange er. Etter min mening klarte de den oppgaven. Det viser uttalelsen fra et barn som nettopp hadde møtt en innsatt: *Jeg har møtt en ordentlig fange altså. Han var helt vanlig, som oss* (Fønnebø og Jernberg, 2008:68).

I tillegg til det å være på besøk så ble det avsatt tid til etterarbeid. Barnas tanker og refleksjoner var mange. Noen syntes det var rart at fanger hadde barn, andre syntes det var trist at fangene kun fikk besøk en time i uken selv om det var jul, men alle var enige om at det var rart at fangene så ut som dem og at de var snille. Denne gruppen barn vil kanskje ha lettere for å skille person og handling, forstå hvorfor innbrudd osv. kan skje, fordi de har snakket med innsatte og fått forklaringer. Denne barnehagen har tro på det å vise barna mangfoldet i livet. Styreren mener at: *Dannelse handler om dynamikken i det å leve fullt og helt. Det har mange spennende og morsomme sider ved seg. Men noen ganger er ting litt triste. Fengselet er både et hyggelig og et trist sted. Det bør i hvert fall være det ut fra tankegangen om vårt demokrati og menneskets frihet* (Fønnebø og Jernberg, 2008:70).

I 1998 arbeidet jeg i Åkeberg barnehage og da var noen barn, foreldre og personell på besøk i Kretsfengselet. Vi hadde ikke helt det samme utgangspunktet som barnehagen over. Vi besøkte fengselet kun en gang og med det som hovedmål å gi bort våre kunstverk. Med utgangspunkt i Barnekonvensjonen, og da spesielt artikkelen om alle barns rett til ytringer, ønsket ansatte, foreldre og barn i Åkeberg barnehage i Oslo å markere FN-dagen. Markeringen fikk navnet ”Min Verden”, og vi ønsket at barna ved hjelp av forskjellig formingsmaterieell skulle gi uttrykk for nettopp sin opplevelse av den. Dette skulle så bli til en utstilling som Åkeberg barnehage kunne tilby interesserte, en dokumentasjon på barns vilje-

og skaperkraft og som et symbol på hvor viktig det er at barn kan få uttrykke seg fritt. En stund etter FN-dagen fikk vi forespørsel om denne utstillingen kunne henges i besøksrommet i fengselet. Vårt besøk ble gjengitt av Bjørn Arveng (1999) på denne måten:

Sikkert er det at det ble satt besøksrekord i antall førskolebarn da ni småroller med følge inntok besøksrommet på Bayer`n (Kretsfengselet, avdeling B, min anmerkning) den siste fredagen i november. Det var en tydelig spent forsamling som kom pent marsjerende to og to, hånd i hånd med litt engstelige blikk. Selv med voksent følge var de ikke helt trygge. Tyver, politi og fengsel – det er skummelt det. Anspenheten forsvant da de hadde fått se sine egne tegninger henge oppe og tatt en titt på lekene i besøksrommet.

For å komme inn i fengselet så ble vi lost gjennom forskjellige sikkerhetstiltak som både pep og hylte. Men i motsetning til mange andre som besøker fengselet stod det en smilende politi på hver stasjon og ønsket oss velkommen. Christian Holmboe Ruge var foreldrerepresentant og skrev senere dette i avisen ”Østre”.

For undertegnede, var det en selvfølge å være med å si ja til det, et bedre sted er det vanskelig å tenke seg at disse bildene burde være. Personlig er jeg glad for og stolt over at mine egne barn og alle de som var innom, på en slik måte kan bidra til en liten lysning i en tung fangetilværelse. Den følelsen er jeg helt trygg på at andre foreldre og barn i barnehagen deler med meg. Barnekonvensjonen og andre lignende internasjonale konvensjoner handler nettopp om å humanisere en menneskelig tilværelse, som mer enn vi liker å tenke på er preget av angst, overgrep og nød. Arbeidet med å få til en skikkelig besøksavdeling i norske fengsler, hvor innsatte og deres barn kan få ha en skikkelig kontakt, er en liten, men helt nødvendig del av denne innsatsen, og et konkret uttrykk for humanisme i praksis. Vi er glad for at vi har fått vært med på det.

Slik jeg forstår Ruge sitt innlegg så er han positiv og glad for at barn og voksne fikk anledning til å delta ved overleveringen av bildene. Gjennom servering, takketale og informasjon om hva et fengsel er hadde barna en mer forståelig og konkret formening av begrepet. Det å leke ”politi og røver” fortsatte ungene med, men de snakket mer seg imellom, reflekterte over hva politikonstabelen hadde fortalt og kom med utdypende spørsmål. Flere av barna hadde nå eksakt kunnskap når det gjaldt Kretsfengselet, og denne kunnskapen kunne de videreføre til sine foreldre.

Det er ti år siden dette besøket. Siden den gang har jeg ikke hatt med barnehagebarn på besøk i fengselet. Hvorfor har jeg ikke det egentlig? Treffer jeg noen foreldre fra den tiden, så er det besøket i fengselet de husker og alle samtalene vi hadde om hvorfor og hvordan dette skulle

gjennomføres. Det er mulig at barnehagen gjennom dette besøket synliggjorde på en konkret måte vårt verdigrunnlag. Kanskje er det lettere å skape felles holdninger blant barnehagepersonalet når et av målene er så konkret?

En av informantene blant førskolelærerne *ønsket seg også barnebøker om emnet slik at det å ha en mor eller far i fengsel kunne vært et emne i barnehagen på lik linje med andre temaer. På denne måten vil det kanskje snakkes mer åpent om dette.* Hun ønsker seg barnebøker om temaet slik at hun har et konkret hjelpemiddel å ta utgangspunkt i, men ellers er temaet felles for både omsorgsperson og førskolelærer. Barnebøker med bilder og tekst som på denne måten formidler hvordan et fengsel kan være sett fra innsiden er viktig for å avmystifisere de forestillingene barn kan ha. Per i dag finnes det få eller ingen barnebøker om emnet.

Det å snakke med barn om vanskelige temaer er en utfordring som vi som voksne ofte skygger unna. Å snakke med barn om vanskelige tema er verdiprosjekt. Det handler om hva det vil si å leve, om det å mestre livet. Raundalen og Shultz (2008a) snakker om generasjonsplikten. I en slik relasjon er maktforholdet asymmetrisk. Det er vi som voksne som sitter med definisjonsmakten, og det er vi som har hovedansvaret for hva som blir sagt. Derfor er det desto viktigere at vi sitter med kunnskap og klokskap til å forvalte vår maktposisjon med etisk bevissthet (Vetvik og Helgesen, 2008). Med etisk bevissthet tenker jeg her på to ting, det ene er å snakke og lytte til barna og ta det de sier på alvor, men også å ta vare på dem og forsikre dem om at i fellesskap skal vi komme gjennom det som er vondt og leit og på den måten ikke undra oss vanskene. Som barnehagepersonell bør og skal vi være ansvarlige og tydelige voksne og derfor kunne ta tak i det som er vanskelig.

8 Avsluttende tanker og kommentarer

Denne oppgaven handler om barn som har en av sine nærmeste i fengsel. De tilhører en gruppe barn som blir kalt: *De skjulte straffede* (Egge, 2004:1). De barna som det aldri blir snakket om. Jeg har valgt å skrive om et emne som er sårbart og vanskelig og i tillegg er det tabubelagt. Jeg ønsker derfor i avslutningen av oppgaven å reflektere rundt de funn som er kommet frem, min oppgave som intervjuer, hvordan arbeidet med dette temaet har påvirket meg og avslutningsvis komme med forslag til muligheter for videre arbeid. Jeg har et håp om at dette arbeidet vil inspirere til videre forskning rundt temaet. Det vil kanskje kunne gjøre livet lettere for barn som har en av sine nærmeste i fengsel.

8.1 Funn

Jeg har valgt å benytte et halvstrukturert forskningsintervju som metode. Målet med denne formen for intervju er å innhente informantenes beskrivelser av sine opplevelser (Kvale, 2005). Jeg har i denne oppgaven forsøkt å viderefremme deres historier og meninger, men jeg kan ha tillagt informantene meninger de ikke har. Det er mine tolkninger av deres opplevelser.

For meg har det å skrive denne oppgaven vært et spennende arbeid. Jeg visste lite om temaet og jeg var veldig usikker på om jeg ved en kvalitativ undersøkelse ville kunne se noen fellestrekk blant informantene. Etter gjennomlesningen av datamaterialet så var det et utsagn blant alle informantene som viste seg å være sammenfallende. Det var savnet etter faglitteratur om emnet. Dette gjaldt både omsorgspersoner og barnehagepersonell. *Manglende kunnskap rammer barna*, hevder Egge (2008:43). Informasjon fikk førskolelærere enten gjennom brosjyrer/materiell via omsorgspersoner hadde fått det gjennom FFP, eller ved å ta kontakt med andre innen barnehagesektoren som hadde opplevd lignende situasjoner. Det var ønskelig at det blir fokusert på temaet innen utdanningen til førskolelærere og at det kommer mer forskning på området.

Det var delte synspunkt på om barn av fengslede skulle få vite sannheten. I tilfelle, på hvilken måte skulle de få vite det? Enkelte mente at de skulle få et ærlig svar på det de spurte, men ikke fortelle mer. Andre mente at sannheten kunne bli en økt belastning for barnet med henblikk på det å bli ertet og ikke få delta i leken. En informant var av den oppfatning at dersom det var en mulighet for at barnet kunne få vite det av andre, så var det viktig å fortelle

det selv. Intensjonen bak begrunnelsene var den samme hos alle informantene, nemlig ønsket om barnets beste.

Som nevnt tidligere så var intervjuguiden litt forskjellig i forhold til omsorgspersoner og førskolelærere (se del 5.4.1.). Når det gjaldt spørsmålet om hvordan man skulle fortelle barn om fengslingen så var alle omsorgspersonene enige om å bruke ord som ikke kunne misforstås. *Vi må kalle en spade for en spade*, var en av informantenes kommentar, ellers kan det bli flere vanskeligheter.

Gjennom intervjuene kom det frem at barn har ulike reaksjoner på fengslingen av sine nærmeste. Mange barn påtok seg et ekstra ansvar, gråt sjelden, var litt triste og ønsket å fremstå som ”snille og flinke”. Det å stole på andre mennesker var for enkelte vanskelig. Følelser som skam, skyld og sorg kunne medvirke til at det ble vanskelig å snakke om fengslingen. Hvilke følelser barn gir uttrykk for kan jo være vanskelig for andre å forstå. Barn har ofte et begrenset ordforråd når det gjelder å skille nyansene i følelsene de har, og dermed er det lett å tolke feil.

I henhold til intervjuene så var det stor enighet blant personalet om at de ønsket å være til hjelp og støtte. De ønsket å lytte til hva omsorgspersonen mente var det beste for barnet, samtidig som noen også ønsket å komme frem med egne synspunkt og meninger.

8.2 Refleksjoner i forhold til meg selv som intervjuer

En informant uttrykte: *”Jeg pleier ikke å snakke om dette, men hvis andre barn kan dra nytte av det jeg har å fortelle så er det viktig”*. Dette sitatet forteller meg noe om hvor vanskelig det er å snakke med andre om det at hun har en av sine nærmeste i fengsel. Til tross for det så ønsket hun å dele sine erfaringer med meg dersom andre barn kunne dra nytte av det. Jeg blir både ydmyk og imponert over mennesker som ser at egen smerte kan deles og dermed hjelpe andre.

Jeg hadde, som tidligere nevnt, to intervjuguider, en tiltenkt omsorgspersoner og en beregnet på førskolelærere. Noen av spørsmålene var de samme for begge gruppene, men førskolelærernes intervjuguide hadde flere spørsmål rettet mot hvilke faglige kunnskaper de hadde om emnet. Jeg startet intervjuene med førskolelærerne og følte under samtalen at vi

snakket om et emne som begge parter var både opptatt og interessert i. Jeg hadde en annerledes følelse under intervjuene med omsorgspersonene. Deres historier var annerledes – annerledes fordi opplevelsen av at en av deres nærmeste var blitt fengslet var noe de selv hadde følt på kroppen. I tillegg hadde de omsorgen for barn – barn som de skulle verne og beskytte mot alt som var vanskelig og vondt. Jeg nevnte hvordan forskjellen på intervjuene i de to gruppene fortonte seg for meg under metodedelen. Jeg har allikevel valgt å beskrive det en gang til, fordi jeg etter å ha skrevet ferdig oppgaven ser at informantenes stemmer har fått en skjev fordeling i oppgaven. Omsorgspersonene får, etter min mening, i større grad vist frem sine historier. Det er deres fortellinger jeg blir sittende og reflektere over. Det er deres historier som fester seg og som gjør at jeg undersøker hva faglitteraturen kan si om emnet. Hva er egentlig grunnen til denne forfordelingen? Kan grunnen være at jeg syntes det var mer interessant å lytte til personer som hadde egne erfaringer, slik at inntrykket det gjorde på meg ubevisst undergravde førskolelærernes fortellinger. Var omsorgspersonenes intervjuguide bedre med tanke på de spørsmålene som jeg hadde utarbeidet, eller var det rett og slett det at jeg lyttet på en mer åpen måte? Kunne min utdanning som førskolelærer gjennom flere år gjøre intervjuet mer ”vanlig” og ”dagligdags” enn det egentlig var. Var ikke deres historier interessante nok? Eller hadde de ikke nok kunnskap i forhold til det jeg ønsket svar på? Jeg kan ikke komme med et konkret svar, men er av den oppfatning at jeg ubevisst trakk frem omsorgspersonenes historier fordi jeg så det som viktig å få frem dem. Det var i utgangspunktet en undersøkelse som var likestilt i og med at jeg hadde et ønske om like mange informanter i hver gruppe. Ønsket om fem informanter blant førskolelærerne ble oppnådd, mens jeg kun fikk tre intervjuer blant de som var omsorgspersoner. Til tross for denne forskjellen så ble, etter min mening, omsorgspersonenes historier vektlagt i større grad

8.3 Hvordan møtene med mine informanter har påvirket meg?

Arbeidet med oppgaven har påvirket meg som person. Jeg har gjennom samtaler med mine informanter blant omsorgspersonene fått innsikt i en tilværelse som krever mot og styrke i deres daglige arbeid med å legge til rette for at spesielt barnet skal ha det så bra som mulig. Deres historier og refleksjoner rundt det å ha en av sine nærmeste i fengsel har medvirket til at jeg som både person og barnehageansatt har blitt mer lyttende til hva som blir fortalt meg og i større grad forsøker å dele deres opplevelser.

Når jeg nå skal ha samtaler med foreldre i barnehagesammenheng, så husker jeg ønskene fra omsorgspersonene om å *bli tatt på alvor, å lytte til hva de sier og at jeg som barnhageansatt i større grad må be om råd*. Jeg er blitt mer bevisst på at alle mennesker har en verdi i seg selv og viktigheten av å skille sak og person.

Informantene blant førskolelærerne har gjennom sine fortellinger gjort det klart for meg at utfordringer er til for løses. De hadde stor respekt for omsorgspersoner som mestret den situasjonen de var kommet opp i, og alle hadde et ønske om være til hjelp og støtte. De viste respekt og omsorg for pårørende.

Gjennom møtene med mine informanter, så har jeg fått en dypere forståelse av hva Buber (1992) legger i et møte med en annen. Han skrev at denne form for møter kunne utvikle evnen til empati og egen identitet. Det er gjennom samtaler med andre at vi kan dele opplevelsene og styrke samhørighet og fellesskap (Buber, 1992).

8.4 Kriminalomsorgen

De første forslagene til tiltak for å bedre barns rettigheter ble utarbeidet i rapporten *Forholdene for barn som opplever at den ene eller begge foreldrene blir fengslet* (Justisdepartementet, 1994:1). I St.meld. nr. 37, 2008-2009 ble det forelagt ytterligere vedtak. Arbeidsgruppen, som ble oppnevnt av departementet i 1992 for å kartlegge barna sin situasjon i forhold til fengselsvesenet håpet at deres innstilling skulle være til nytte og inspirasjon i det videre arbeidet med barn av innsatte. Allerede på første siden så får vi innblikk i deres syn på barn og viktigheten av å behandle de som selvstendige individer.

Selv om tilfredsstillelse av barns behov ofte er koblet til foreldrenes livssituasjon, er barn også selvstendige individer med egne behov. Deres behov må derfor også vurderes uavhengig av foreldrenes (Justisdepartementet, 1994:1-2).

Det er gått 14 år siden det for første gang, i regi av Justisdepartementet, ble utarbeidet noen forslag slik at barn av innsatte kunne få en bedre hverdag. Stortingsmelding nr. 37, 2008-2009 kom med mange av de samme forslagene. Per i dag kjempes det fortsatt for at barn skal få rett til besøk som varer i mer enn en time og som også kan forekomme hyppigere enn en gang i uken. Fortsatt så ønskes det faste besøksrutiner, slik at en fast person kan møte barnet hver gang det kommer på besøk. Det minnes om at sikkerhetstiltak ved barnebesøk skal være så

begrenset som mulig og helst bør barnebesøk foregå ukontrollert. Det kjempes fortsatt for at den innsatte ved fengsling skal bli spurt om det er barn som blir berørt. Det er etter min mening trist og lite akseptabelt at mange av de samme tiltakene blir foreslått 14 år etter. Dersom disse tiltakene hadde blitt foreslått for en annen gruppe enn barn hadde da tiltakene blitt satt i verk tidligere? Slike funn er nedslående lesning. Barn av innsatte har ikke forbrutt seg mot noen lov. De er hva enkelte kaller ”uskyldige ofre”, fordi det kan være belastende å ha en av sine nærmeste i fengsel. Til tross for at dette kan sette spor i et barn så er det i løpet av 14 år kun iverksatt få tiltak.

8.5 Veien videre

Det er lite forskning omkring temaet barn som har en av sine nærmeste i fengsel. Jeg har et ønske om at temaet i større grad skal synliggjøres. Dette kan skje ved at det blir sendt informasjon om det å ha en av sine nærmeste i fengsler til barnehager, skoler og andre institusjoner hvor barn er brukere. Artikler i tidsskrift, foredrag, barnebøker og faglitteratur kan være med på å styrke den kunnskapen som mange savner. Omvisning i fengsler kan bidra til at barn får et realistisk bilde. Barns fantasi kan i enkelte tilfeller være verre enn virkeligheten.

Det er noe som mangler i min oppgave og det er barnas egne beskrivelser, deres egne historier, deres situasjon – deres stemme. En kjent person innen fotballen stod frem i beste sendetid en fredag kveld og fortalte at han trolig ikke kom til å anke saken, tiltross for at han mente seg uskyldig. Slik som det var nå så hadde all oppmerksomhet vært fokusert rundt han som person og deres tilværelse hadde vært uforutsigbar. Barna fortjente nå at deres videre liv ble satt i fokus slik at hverdagen ble mer forutsigbar. En informant uttrykte det på denne måten:

Jeg tenker at unger etter hvert som de blir eldre må komme med informasjon og kunnskap om opplevelsene sine. Det er viktig at de som kan forteller hvordan de er blitt ”møtt”, om fordommer, mobbing og det å bli utestengt fra fødselsdager.

Det er viktig at barns stemmer blir hørt. Høsten 2007 så formidlet Barneombudet Reidar Hjermandt at han ønsket å sette fokus på barn/ungdom som har en av sine nærmeste i fengsel. Han har nå etablert en gruppe bestående av barn og ungdom som har det til felles at de har en

av sine nærmeste i fengsel. Gruppen har nå vært på inspeksjon i Oslo fengsel og snakket med fengselsdirektøren om hva som er viktig for barn som besøker et fengsel (FFP, 2009a).

8.6 Avslutning

Da jeg begynte å skrive på denne oppgaven så ønsket jeg ut i fra intervjuene jeg fikk å få mer innsikt i hvordan barn som har en av sine nærmeste i fengsel kan oppleve det. Når nå oppgaven nærmer seg slutten, intervjuene er transkribert og lest igjennom så ser jeg at flere av temaene også har relevans for andre barn. I første omgang til barn i familier hvor det å snakke om vanskene er forbundet med skamfølelse og hvor temaet er tabubelagt, men alle mennesker har et behov for å bli anerkjent av andre (Leira, 2003).

Jeg ser også at vi som barnehagepersonell har for lite fagkunnskap på området, men ved samtaler med foreldre som er basert på tillit og respekt vil vi i fellesskap komme langt. Med barns rett til barnehageplass så kan det bli flere ulike barn i barnehagen, barn med forskjellig og ulik bakgrunn. Barn som har *uvanlige livserfaringer* (Egge, 2008:1). Erfaringer som blant annet kan gjøre at de i større grad enn mange andre føler skam, skyld, sorg og mindreverd.

De *usynlige barna* (Moen, 2009:11) blir barn som har erfaringer vi sjelden snakker om ofte kalt. Hva er egentlig *et usynlig barn*? I barnehagen beskrives de ofte som *barn som går i et med veggen*. Vi vet at de er der, men av grunner vi kanskje ikke helt kan sette ord på, så blir det ikke til at vi gir de nok oppmerksomhet. Etter min mening finnes det ikke usynlige barn, men barn som vi som voksne kanskje ikke tør å se fordi vi er utrygge på hvordan vi skal møte dem og hva vi skal si. I tillegg til at barnet kanskje føler et stort ansvar for at familien skal ha det så bra som mulig, skyldfølelse og skam så kan ikke vi som voksne i tillegg belaste barnet med vår manglende evne til å ta ansvar. Den etiske fordring sier ikke noe om hvordan vi skal ta vare på hverandre. Det er helt opp til den enkelte person å finne den beste løsningen. Barnehageloven (KD, 2006a) og Rammepplanen (KD, 2006b) krever at vi som barnehagepersonell er bevisst vår etiske verdier og holdninger. Kanskje er det i utdanningen per i dag for lite fokus på etikk og hva det egentlig innebærer. Vi må etter min mening diskutere mer og sette ord på hva vi legger i de forskjellige verdibegrepene slik at vi får en felles plattform som utgangspunkt for vårt arbeid. Jeg tror en slik bevisstgjøring av hva begrepene innebærer, diskusjoner og refleksjoner kan gjøre at vi lytter mer til hva mennesker sier og forsøker å sette oss inn i hvordan de har det nettopp nå. Ved å la verdibegrepene

komme ”inn under huden vår” så vil kanskje samtalene utvikle seg til å bli mer personlige og det kan bli lettere å snakke om det såre og vonde som er forbundet med det å ha en av sine nærmeste i fengsel.

Litteraturliste

- Arveng, Bjørn. (1999). *Østre – et informasjonsblad for Østre fengselsdistrikt*. Nr 4
- Bae, Berit. (2004). *Dialoger mellom førskolelærere og barn – en beskrivende og fortolkende studie*. Oslo: Hio-rapport, nr 25, (avhandling til graden Dr. Philos).
- Bae, Berit. (1996). *Det interessante i det alminnelige – en artikkelsamling*-. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Barne- og familiedepartementet. (1991). *FNs konvensjon om barns rettigheter*. Barne- og familiedepartementet. Q – 0648.
- Bengtsson, Jan. (red). (2005). *Med livsvärden som grund: bidrag til utvecklandet av e livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Brøntveit, Erik og Knut Duesund. (2002). *Filosofi, livssyn og etikk*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Buber, Martin. (1923). *Jeg og du*. Oslo: De norske Bokklubbene.
- Buber, Martin. (1992). *Jeg og du*. Gjøvik: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Dahle, Gro & Svein Nyhus. (2007). *Håret til mamma*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Cappelen, Anders. (2009). Reformér PFU! I *Aftenposten* 16. mars 2009. s. 4.
- Christensen, Else. (1999). *Forældre i fængsel: en undersøgelse af børns og forældres erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christoffersen, Svein Aage. (1999). *Etikk, eksistens og modernitet. Innføring i Løgstrups tenkning*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Dyregrov, Atle. (2000). *Barn og traumer: en håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Egge, Marit. (2004). *De skjulte straffede*. Oslo: Redd Barna.
- Egge, Marit. (2008). *Se meg nå*. Oslo: Stiftelsen for norske helse- og rehabiliteringsorganisasjoner.
- Eide, S.B., H.H. Grelland, A. Kristiansen, H.I. Sævareid og D.G. Aasland. (2003). *Fordi vi er mennesker. En bok om samarbeidets etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eide, S.B., H.H. Grelland, A. Kristiansen, H.I. Sævareid og D.G. Aasland. (2008). *Til den andres beste. En bok om veiledningens etikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ekern, Lise. (2007). Barn & forskning. I *Forskningsetikk nr. 2*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- FNs konvensjon om barns rettigheter. (1991). Oslo: Barne-og familiedepartementet.

- Fog, Jette. (1992). *Den moralske grund i det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Fog, Jette. (2005). *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Foreningen for Fangers Pårørende (FFP). (2003). *Informasjonshefte om barn som har en mor eller far i fengsel*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Foreningen for Fangers Pårørende (FFP). (2009). *Utenfor muren – en håndbok for deg som er pårørende*. Oslo: Stiftelsen for norsk helse- og rehabilitering.
- Foreningen for Fangers Pårørende (FFP). (2009a). *Nyhetsbrev fra FFP*.
- Frønes, Ivar. (2002). Skam, skyld og ære i det moderne. I Wyller, Trygve. *Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS. (69-81).
- Fønnebø, Bente og Unni Jernberg. (2008) *Barnehagens rammeplan i praksis – mange veier til dokumentasjon og kunnskap*. Oslo: Cappelen Damm.
- Glistrup, Karen. (2004). *Det barn ikke vet... har de vondt av. Familiesamtaler med psykisk syke foreldre og deres barn*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Grambo, Bente C. (2000). *Far og fange. En studie av farsrollen i fengsel med utgangspunkt i Hassel kretsfengsel og Oslo kretsfengsel avdeling B*. (Hovedfagsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo. Institutt for kriminologi og rettssosiologi.
- Grimen, Harald. (2009). Trenger vi profesjonsetiske kjøreregler – oppsummering. http://www.hib.no/senter/suf/seminar/oppsummering_etikkonferanse_26mars09.asp [27.05.09].
- Grøholt, Berit, Hilchen Sommerschild og Ida Garløv. (2001). *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, Pål. (2006). *Skam i det medisinske rom*. Gyldendal Norske Forlag.
- Hagen, Jimmy Sander. (1999). *Eksistens og ansvar*. Praktisk filosofi. København: Nordisk Forlag AS.
- Henriksen, Jan-Olav, Arne Johan Vetlesen. (2006). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Huitfeldt, Anniken. (2008). Lytt til barna. I Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. *Kan vi snakke med barn om alt*. Oslo: Pedagogisk Forum. (9-10).
- Jacobsen, Bo. (2000). *Eksistensens psykologi, en introduksjon*. Oslo: Pax forlag AS.
- Johannessen, Jan Vincents og Jacob Weideman, (1993). *Kunsten å leve*. Oslo: Aschehoug.

- Justisdepartementet. (1994). *Forholdene for barn som opplever at den ene eller begge foreldrene blir fengslet*. En utredning utarbeidet av en arbeidsgruppe oppnevnt av Justisdepartementet. Oslo: Justisdepartementet.
- Justis- og politidepartementet. (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*. St.meld. nr. 37. Oslo: Justis- og politidepartementet. Akadamika AS.
- KD. (2006a). *Lov om barnehager (barnehageloven)*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- KD. (2006b). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, Steinar. (2005). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lahnstein, Hanne. (1993). *De skjulte straffede – om fangers pårørende*. Mellomfagsoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettsosiologi. Instituttet i Oslo.
- Leer-Salvesen, Paul og Levi Geir Eidhamar. (2005). *Nesten som deg selv*. Barn og etikk. Kristiansand S: Høyskoleforlaget.
- Levinas, Emmanuel. (2004). *Den Annens humanisme*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Leira, Karen Halldis. (2003). *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Løgstrup, Knud. (2000). *Den etiske fordring*. Trondheim: AIT Trondheim AS.
- Løkken, Gunvor, Frode Søbstad. (1999). *Observasjon og intervju i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Melin, Mie. (1998). *Fångarnas barn*. Stockholm: Rädda barnen.
- Moen, Grete Lillian. (2009). *Barns møte med psykisk helse. En datters historie*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Nielsen, Anne. (2007). *Fra snill til englevill*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Noddings, Nel. (1997). *Pedagogisk filosofi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- NTB. (2008). På denne dag. I *Aftenposten* 11. oktober 2008. s. 15.
- Nyberg, Lena. (2004). *Straffa inte barnet!* En studie av barnperspektivet innom kriminalvården. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Pettersen, John Roald. (2007). Harde vilkår – sett fra barnehagene: Fire barnehager forteller. *Barnehagefolk, 1*. (16-21).
- Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. (2006). *Krisepedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. (2008a). *Kan vi snakke med barn om alt?* Oslo: Pedagogisk Forum.

- Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. (2008b). Langskudd. I Utdanningsforbundet. *Utdanning*. (Utdanning, nr 21, 2008). Oslo: Aktietrykkeriet.
- Schibbye, Anne-Lise Løvlie. (2002). *En dialektisk relasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Schibbye, Anne-Lise Løvlie. (2006). *Livsbevissthet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schultz, Jon-Håkon. (2008). Snakk med barna om alt. I *Dagbladet*, 10.10.2008. s. 14.
- Sjøvik, Palma. (2007). *En barnehage for alle*. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanning Oslo: Universitetsforlaget.
- Skårderud, Finn. (2002). Det tragiske menneske. I Wyller, Trygve. *Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS. (53-69).
- Sløk, Johannes. (1966). *Eksistensialisme*. København: Berlingske Forlag.
- Smith, Peter Scharff. (2006). *Når straffen rammer uskyldige. Børn af fænglede, der problemer, behandling og menneskerettigheder*. Social kritik 106/2006.
- Steinsholt, Kjetil, Lars Løvlie. (2004). *Pedagogikkens mange ansikter*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Tholin, Kristin Rydfjord. (2008). *Yrkesetikk for førskolelærere*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Tollefsen, Torstein, Henrik Syse og Rune Fritz Nicolaisen. (1998). *Tenkere og ideer. Filosofiens historie fra antikken til vår egen tid*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ulla, Bente. (2008). *Omsorg, makt og barndommar. Rekonseptualiseringar av omsorg gjennom feministiske poststrukturalistiske tilnærmingar*. (HiO-masteroppgave). Oslo: Høgskolen i Oslo. Avdeling lærerutdanning.
- Vea, Ingeborg. (2004). *Temamagasinet for foreldre. Om barn med foreldre i fengsel*. Oslo: Organisasjonen Voksne for Barn.
- Vetvik, Thorild R. og Svein Helgesen. (2008) Med fokus på å mestre livet. I Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. *Kan vi snakke med barn om alt*. Oslo: Pedagogisk Forum. (137-140).
- Widerberg, Karin. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wyller, Trygve. (2002). *Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS. (9-19).
- Østberg, Dag og Fredrik Engelstad. (1989). *Samfunnsformasjonen*. En innføring i sosiologi. Oslo: Pax Forlag A.S.

Østrem, Solveig. (2007). Barnehagen som læringsarena – Realisering av tanken om anerkjennelse. *Nordisk Pedagogik*, nr.3. Vol. 27 s. 278-290.

Åmås, Knut Olav. (2008). Tabuer tar livet av folk. I *Aftenposten Aften 20. august 2008*. s. 20.

Aktuelle nettsteder:

Foreningen for fangers pårørende (FFP): <http://ffp.no/index.php>

Kriminalomsorgen: <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=432188>

MOT: <http://livet.mot.no/>

Det juridiske fakultetet, Universitetet i Oslo: <http://www.jus.uio.no/>

Justis- og politidepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd.html?id=463>

Vedlegg

Brit Østbu
Økernveien 65
0576 Oslo
Telefon: 95220525
E-post: brit.ostbu@stud.lu.hio.no

Oslo

Til foreldre/pårørende

Forespørsmål om å delta i en beskrivende og kvalitativ studie om hva det vil si for et barn å ha en av sine nærmeste i fengsel og om dere som foreldre/pårørende har ønsker/behov i forbindelse med hvordan vi som barnehagepersonell kan være til hjelp.

Jeg heter Brit Østbu, og holder for tiden på med en masteroppgave i forbindelse med et masterstudium i barnehagepedagogikk ved Høyskolen i Oslo

Min problemstilling er som følger:

***Hva kan det innebære for et barn emosjonelt og sosialt, å ha en av sine nærmeste i fengsel?
Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?***

En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie.

I den forbindelse ønsker jeg å intervjuer deg om det aktuelle temaet. Jeg ønsker å benytte meg av en MP3-spiller under intervjuet, slik at jeg kan konsentrere meg om vår samtale og slippe å ta notater.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet, NSD, og oppgaven vil bli gjennomført i henhold til bestemmelser i personopplysningsloven. Jeg planlegger å foreta undersøkelsen våren 2008, og håper å kunne intervjuer deg i løpet av disse månedene.

Det er selvfølgelig helt frivillig å delta, og det er når som helst lov til å trekke seg fra intervjuet uten å måtte gi noen som helst begrunnelse for dette. Alle opplysninger som til da er samlet inn vil bli slettet. Hele datamaterialet vil bli behandlet konfidensielt. Opplysningene blir anonymisert og at materialet blir slettet etter at masteroppgaven er avsluttet senest i desember 2008.

På forhånd takk for hjelpen!

Hvis det er spørsmål kan du ta kontakte meg på telefonnummer 95 22 05 25, eller sende en e-post til Brit.Ostbu@stud.lu.hio.no. Det er også mulig å kontakte min veileder Inger Marie Lindboe ved læreravdelingen på HIO, på telefon 22 45 28 60, eller på mail IngerMarie.Lindboe@lu.hio.no

Med vennlig hilsen
Brit Østbu

Brit Østbu
Økernveien 65
0576 Oslo
Telefon: 95220525
E-post: brit.ostbu@stud.lu.hio.no

Oslo

Til enhetsleder, fagkonsulent eller pedagogisk leder i

barnehage

Forespørsel om å delta i en beskrivende og kvalitativ studie om hvordan vi som barnehagepersonell kan være til hjelp og støtte for barn som har en av sine nærmeste i fengsel.

Jeg heter Brit Østbu og holder for tiden på med min masteroppgave i forbindelse med et masterstudium i barnhagepedagogikk ved Høgskolen i Oslo.

Min problemstilling er som følger:

Hva kan det innebære emosjonelt og sosialt for et barn å ha en av sine nærmeste i fengsel? Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?

En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie.

I den forbindelse ønsker jeg å intervju deg om det aktuelle temaet. Jeg ønsker å benytte meg av en MP3-spiller under intervjuet, slik at jeg i ettertid kan lytte til det og slippe å være opptatt med å ta notater under vår samtale.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet, NSD, og oppgaven vil bli gjennomført i henhold til bestemmelser i personopplysningsloven. Jeg planlegger å foreta undersøkelsen i våren 2008, og håper å kunne intervju deg i løpet av disse månedene.

Det er selvfølgelig helt frivillig å delta, og det er når som helst lov til å trekke seg fra intervjuet uten å måtte gi noen som helst begrunnelse for dette. Alle opplysninger som til da er samlet inn vil bli slettet. Hele datamaterialet vil bli behandlet konfidensielt. Opplysningene blir anonymisert og at materialet blir slettet etter at masteroppgaven er avsluttet senest i desember 2008.

På forhånd takk for hjelpen!

Hvis det er spørsmål kan du ta kontakte meg på telefonnummer 95 22 05 25, eller sende en e-post til Brit.Ostbu@stud.lu.hio.no. Det er også mulig å kontakte min veileder Inger Marie Lindboe ved læreravdelingen på HIO, på telefon 22 45 28 60, eller på mail IngerMarie.Lindboe@lu.hio.no

Med vennlig hilsen

Brit Østbu

Samtykkeerklæring

ved innsamling av data gjennom intervju

Jeg bekrefter herved å ha gitt samtykke til at jeg er informant i forskningsprosjektet

”Hva kan det innebære emosjonelt, sosialt og økonomisk for et barn å ha en av sine nærmeste i fengsel? Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?”
En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie.

Jeg tillater at det blir benyttet MP3-spiller under intervjuet.

Jeg er kjent med at deltakelse i undersøkelsen er frivillig, at jeg når som helst kan trekke meg fra undersøkelsen, at opplysningene blir anonymisert og at materialet blir slettet etter at masteroppgaven er avsluttet senest i desember 2008.

Sted

Dato

Underskrift

Problemstilling:

Hva kan det innebære for et barn emosjonelt og sosialt, å ha en av sine nærmeste i fengsel? Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?

En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie.

Halvstrukturert intervjuguide, med tanke på foreldre

Omhandler tanker, følelser og hvordan barnehagepersonell kan være til hjelp og støtte for barn.

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite på hvilken måte barnet/barna fikk vite at en av dets nærmeste var kommet i fengsel

1. På hvilken måte fikk ditt/dine barn vite en av hans nærmeste satt i fengsel?
 - Hva tenker du i etterkant om måten det skjedde på?
 - Kunne noe vært gjort annerledes?

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite hvilke reaksjoner barnet fikk.

2. Hvordan reagerte ditt barn/dine barn når du fortalte at en av hans nærmeste var fengslet?
 - Hadde barnet andre reaksjoner?
 - Er reaksjonene like tydelige eller er de annerledes i dag?
 - Kan du utdype dette mer?

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite om de følte at de hadde noen støtte.

3. I tiden etter fengslingen. Hvem følte du ga deg/dere støtte, når det gjelder
 - Barnet/barna?
 - Det å bli fortalt hvilke rettigheter du har
 - Hvor du kunne innhente opplysninger om besøkstider osv.
 - Spørsmål med henblikk på økonomi

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite hvordan deres omgangskrets fikk vite om fengslingen og hvordan det ble reagert.

4. Er det andre som fikk vite om fengslingen, og i så fall på hvilken måte fikk andre vite om dette?
 - Hva med barnehage/skole? (Hvorfor/ hvorfor ikke valgte du å fortelle det til barnehageansatte/skolepersonell?)
 - Hvordan reagerte andre mennesker på fengslingen?
 - Hva skjedde når barnas venner fikk vite det?
 - Ble de noen gang ertet? (På hvilken måte da?)

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite om/på hvilken måte barnehagepersonalet var/er til hjelp og støtte.

5. Var barnehagepersonalet til hjelp og støtte?
 - På hvilken måte var/er de det?
 - Var/er det noe du savnet?
 - Kan du utdype dette litt mer?
 - Hvilke tanker gjorde du deg om å fortelle det til barnehagepersonalet?
 - Kan du beskrive den beste støtten barnehagepersonalet kan gi deg og ditt/dine barn?
 - Hva slags forhold hadde du til barnehagepersonalet i forkant?
 - Hvilke forventninger hadde du til barnehagepersonalet?
 - Hva skal til for at du får tillit til barnehagepersonalet?

Problemstilling:

**Hva kan det innebære emosjonelt, økonomisk og sosialt for et barn å ha en av sine nærmeste i fengsel?
Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?**

En beskrivende, fortolkende og kvalitativ studie.

Halvstrukturert intervjuguide, tiltenkt førskolelærere/enhetsledere

Hvordan kan vi som barnehagepersonell være til hjelp og støtte?

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite hvor mange barn de vet om som har hatt/har en av sine nærmeste i fengsel, og på hvilken måte de fikk vite det.

6. Hvis du tenker tilbake på din arbeidskarriere i barnehagen, hvor mange barn vet du da om som har hatt en av sine nærmeste i fengsel?
 - På hvilken måte fikk du greie på det?
 - Hva tenkte du da du fikk vite det?
 - Hva med resten av personalet? Ble de informert?
 - På hvilken måte?
 - Hva var grunnen til at de ble informert?
 - Ble barna på avdelingen/resten av barnehagen informert? (Hvorfor ikke? På hvilken måte da)

Forskningsspørsmål: Ønsker å få vite om barnet endret atferd

7. Hvordan var forholdet mellom dette barnet og de andre barna?
 - Forekom det endringer i barnets væremåte, og i så tilfelle hvilke?
 - Hvordan tolket dere denne/disse endringene?
 - Hvordan forholdt dere dere til det?
 - Kan du utdype dette litt mer?
 - Ble barnet ertet eller på annen måte holdt utenfor leken?
 - Hvis ja, hvordan taklet dere det?

Forskningsspørsmål: Ønsker å få vite om mor/far fortalte om endret atferd, om de ba om hjelp til dette eller om de ønsket hjelp selv.

8. Ba foreldre deg om hjelp til hvordan de skulle takle denne situasjonen?
 - Kan du si litt om hva de ønsket hjelp til? (Snakke med noen om situasjonen som hadde oppstått, konkrete råd for hvordan fortelle dette til sønnen/datteren, hvordan fortelle andre det.....)
 - Rent praktisk, hvordan løste dere dette?
 - Hvor mye tid brukte dere i forhold til barnets pårørende?
 - Var personalet enig i at det ble brukt mye tid på en forelder, eller mente noen at barnets forelder kunne benytte andre kanaler/oppsøke andre steder?

Forskningsspørsmål: Jeg ønsker å få vite om det er noe barnehagepersonalet savner i forhold til kunnskap/viten om barn som har en av sine nærmeste i fengsel.

9. Hvilken kunnskap har du om barn som har en av sine nærmeste i fengsel?
 - Hvor har du fått/lest deg til denne kunnskapen?
 - På hvilken måte har du delt dine kunnskaper med resten av personalet?
 - Hva tenker du om hvordan slik kunnskap kan økes/styrkes blant de ansatte?

Forsknings spørsmål: Ønsker å få vite hvordan personalet i barnehagen reagerer når et av ”deres” barn har en forelder i fengsel

10. Kan du fortelle litt om de ulike reaksjonene i din personalgruppe når de får høre at en forelder er blitt fengslet?
- Er dette et tabubelagt emne som det helst ikke snakkes om, eller tør de å møte mors/fars blikk og spørre hvordan det går?
 - Formidler de omsorg, hjelp og støtte til omsorgspersonen som er utenfor fengselet? På hvilken måte da?
 - På hvilken måte møter dere barnet? Er dere ekstra snille mot han/henne/dem? Snakker dere med dem om fengslingen uten å bli spurt direkte av barna?
 - Er det noe du savner når det gjelder gruppen barn som har foreldre i fengsel?
 - Hva er din erfaring når det gjelder pårørendes ønsker?
 - Hva vil de at du som pedagog skal gjøre/hvilke forventninger har de?
 - Hva tenker du om dette?

Forsknings spørsmål: Ønsker å få vite om de har hørt om ”Foreningen for fangers barn”, for å kunne gi informasjon om hvor de kan henvende seg hvis barnehagen igjen får et barn med en forelder i fengsel.

11. Har du hørt om foreningen for fangers barn?
- Fortelle litt om foreningen, legge igjen brosjyre og telefonnummer dit.